

**ИНСТИТУТ ЗА ЕКОНОМИКУ ПОЉОПРИВРЕДЕ,
БЕОГРАД**

**СТРАТЕГИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ
РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ ЗА ПЕРИОД
2019-2023. ГОДИНА**

БЕОГРАД, 2019.

Наслов документа: СТРАТЕГИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ ЗА ПЕРИОД 2019-2023. ГОДИНА (у даљем тексту Стратегија)

Наручилац: ОПШТИНСКА УПРАВА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ, Главна број 80, 12311 Мало Црниће

Извршилац: ИНСТИТУТ ЗА ЕКОНОМИКУ ПОЉОПРИВРЕДЕ, Волгина бр. 15, 11060 Београд

Руководилац пројекта: Проф. др Јонел Субић, научни саветник

Секретар пројекта: Др Биљана Грујић, истраживач сарадник

Учесници у изради Стратегије:

Истраживачки тим Института за економику пољопривреде, Београд

Чланови Радне групе формиране за потребе изградње Стратегије

Малиша Антонијевић, председник Општине Мало Црниће

Мирјана Станојевић Јовић, начелница Општинске управе општине Мало Црниће

Списак чланова радне групе за израду Стратегије пољопривреде и руралног развоја општине Мало Црниће за период 2019-2023. година

1. Удружење пољопривредника, Мало Црниће, Драшко Живковић, контакт телефон 060/628-01-91;
2. Представник већих индивидуалних пољопривредних произвођача, Драган Ивић, 065/81-74-621;
3. ЗЗ „Куљанска“ Кула, директор Богољуб Јевтић, 063/284-384 (vitovnica@kti.rs);
4. Удружење жена „Сестра Јелица“, Црљенац, Маријана Вељковић 064/15-52-249 (marijanaveljkovic@gmail.com);
5. Удружење жена „Гергине“, Кобиље, Силвија Јовић, 063/732-51-68;
6. Пчеларско удружење „Матица“, Божевац, Драгослав Милић 063/749-99-12 (dragibozevac@gmail.com);
7. Удружење пчелара „Стиг“, Калиште, Небојша Ивковић, 064/320-63-91 (nebivko@gmail.com);
8. Ловачко удружење „Млава“ Мало Црниће, Борислав Филиповић, Топоница 065/280-00-59;
9. Ловачко удружење „Стиг“, Божевац, Смољинац, Слободан Рајић, 066/628-11-77;
10. Представник Етно села „Ла Салаш“ Забрега, Ратко Милић, 061/686-01-79 (milicratko4@gmail.com);
11. Туристичка организација општине Мало Црниће, Јасна Јовић 065/280-00-56 (office@toomc.org);
12. Дом здравља Мало Црниће, Милада Костић 064/869-38-13;
13. Предшколска установа „14. октобар“ Мало Црниће, Мирјана Милошевић 060/628-01-00 (puzeka@hotmail.com);
14. Основна школа „Моша Пијаде“ Мало Црниће, директорка Наташа Угриновић 062/286-077 (skola.mc@gmail.com);
15. Основна школа „Ђура Јакшић“ Топоница, директорка Јелена Стојановић 066/60-900-96 (jelenajelena86@gmail.com);
16. Основна школа „Мирослав Николић“ Божевац, Сребранка Томић 062/825-40-65 (osbozevac@gmail.com);
17. Основна школа „Дража Марковић-Рођа“ Смољинац, дир.Тања Јеленковић 060/0283-129 (tanja.po71@gmail.com);
18. ЈКП „Чистоћа-Мало Црниће“, Мало Црниће, Иван Илић 060/0280-838;
19. Пољопривредна стручна служба Пожаревац, директор Александар Стојановић 060/751-56-55, pssstig@open.telekom.rs;
20. Општинска управа, сектор за послове екологије, Снежана Милошевић 065/280-00-09 (sneza.miloseviccrnice@gmail.com);
21. Општинска управа, сектор за послове пољопривреде, Борис Павловић 063/287-934 (boris@opstinamalocrnice.org);
22. Општинска управа, Социјални развој, Гордан Васић 063/393-790 (socijalnapitanja@opstinamalocrnice.org);
23. Општинска управа, ЛЕР, Александар Марковић 065/280-00-34

На основу члана 64. Статута општине Мало Црниће („Службени гласник општине Мало Црниће“, број 12/08) и члана 21. Одлуке о Општинском већу („Службени гласник општине Мало Црниће“, број 16/08).

Општинско веће општине Мало Црниће, на седници одржаној дана 11. 10. 2017. године, доноси

ОДЛУКУ

I

1. Општинско веће доноси Одлуку о додели Октобарске награде за 2017. Годину, следећим појединцима и колективима:

1. Министарство пољопривреде, Управа за пољопривредно земљиште, Београд;
 2. Институт за ратарство и повртарство Нови Сад;
 3. Полицијска станица Мало Црниће;
 4. Дунав осигурање, Филијала Пожаревац;
 5. Земљорадничка задруга „Куљанска“ Кула;
 6. Јавно комунално предузеће „Чистоћа Мало Црниће“;
 7. Основна школа „Моша Пијаде“ Мало Црниће;
 8. Илић Бранислав, пољопривредник, Велико Црниће
 9. Лазић Бобан, предузетник, Батуша
 10. Др Ена Мирковић, научни радник, Мало Црниће;
2. За добитнике појединце, Поред Повеље, обезбеђује се и новчани износ од 10.000,00 динара.

О извршењу ове Одлуке стараће се Општинска управа Мало Црниће.

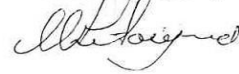
II

Овај Закључак ступа на снагу даном доношења.

Број: 06-45/2017-4
У Малом Црнићу, 11. октобар 2017. године

ОПШТИНСКО ВЕЋЕ ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ

ПРЕДСЕДНИК,
Малима Антонијевић

САДРЖАЈ

АКРОНИМИ И СКРАЋЕНИЦЕ	9
УВОДНА РЕЧ	11
МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ	12

ПРВИ ДЕО: АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА.....15

I СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА СТАЊА У СЕКТОРУ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНИМ ПОДРУЧЈИМА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ

16

1.1. ОПШТИ ПОДАЦИ ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ	16
1.1.1. Административни и географски положај	16
1.1.2. Карактеристике насељске мреже	17
1.1.3. Демографске карактеристике	18
1.2. ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ	20
1.2.1. Основни макроекономски индикатори Републике Србије	20
1.2.2. Структура привреде и значај пољопривреде и агроиндустрије у привредној структури општине Мало Црниће.....	21
1.2.3. Незапосленост и тенденције на тржишту рада	22
1.3. ПРИРОДНИ УСЛОВИ И РЕСУРСИ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	23
1.3.1. Рељеф и педолошке карактеристике.....	23
1.3.2. Основни климатски индикатори	24
1.3.3. Хидрографска мрежа и водни ресурси	25
1.3.4. Обим и структура коришћеног пољопривредног земљишта	26
1.3.5. Шумски фонд и ловни потенцијал.....	32
1.3.6. Минерални ресурси и обновљиви извори енергије	33
1.3.7. Заштита животне средине, биодиверзитета и предела	35
1.4. ТРЖИШНИ СУБЈЕКТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ И ПРАРАДИ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА	39
1.4.1. Породична пољопривредна газдинства	39
1.4.2. Предузећа и предузетници у сектору пољопривреде	42
1.4.3. Земљорадничке задруге.....	43
1.4.4. Прерада пољопривредних производа	44

1.5. ПРОИЗВОДЊА И ТРЖИШТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА	45
1.5.1. Ратарска производња	46
1.5.2. Производња поврћа и печурака	50
1.5.3. Воћарско виноградарска производња	51
1.5.4. Сточарство	53
1.5.5. Органска производња и прерада	56
1.5.6. Агротехничка опремљеност: механизација и опрема	56
1.5.7. Складишни и дорадни капацитети	57
1.5.8. Тржишни ланац пољопривредних производа	57
1.5.9. Удружења пољопривредника	59
1.5.10. Трансфер знања и иновација	59
1.6. ДИВЕРСИФИКАЦИЈА РУРАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ	60
1.6.1. Економско-социјална оцена развијености руралних подручја	60
1.6.2. Диверсификација руралне економије кроз додатне економске активности носиоца пољопривредних газдинстава	61
1.6.3. Организације цивилног друштва	66
1.7. ИНФРАСТРУКТУРА	68
1.7.1. Водопривредна инфраструктура	68
1.7.1.1. Водоснабдевање и канализациона мрежа	68
1.7.1.2. Одводњавање и наводњавање пољопривредног земљишта	69
1.7.2. Саобраћајна инфраструктура	72
1.7.3. Енергетска инфраструктура	73
1.7.4. Телекомуникациона инфраструктура	74
1.7.5. Управљање отпадом	76
1.8. СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ	77
1.8.1. Васпитање и образовање деце и омладине	77
1.8.2. Здравствена и социјална заштита становништва	78
1.8.3. Спорт	80
1.8.4. Култура	80
1.9. ИНВЕСТИЦИЈЕ И ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА	81
1.9.1. Инвестиције у области пољопривреде и руралног развоја	81
1.9.2. Буџетска подршка са нивоа Републике	81
1.9.3. Буџетска подршка на нивоу општине Мало Црниће	82
1.9.4. Остали извори финансирања	84
II SWOT АНАЛИЗА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ	86

**ДРУГИ ДЕО: ПЛАТФОРМА, ЦИЉЕВИ И
СТУБОВИ СТРАТЕГИЈЕ.....95**

**III ВИЗИЈА, СТРАТЕШКИ ЦИЉ И ПРИОРИТЕТНА
ПОДРУЧЈА УНАПРЕЂЕЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ И
РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ ДО
2023. 96**

**IV СПЕЦИФИЧНИ СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ И МЕРЕ ПО
ПРИОРИТЕТНИМ ПОДРУЧЈИМА ПОЉОПРИВРЕДНЕ
И ПОЛИТИКЕ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО
ЦРНИЋЕ ДО 2023. 99**

**V МЕРЕ И ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ ПО
ПРИОРИТЕТНИМ ПОДРУЧЈИМА ПОЉОПРИВРЕДНЕ
И ПОЛИТИКЕ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО
ЦРНИЋЕ ДО 2023. 102**

- 5.1. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ А. УНАПРЕЂЕЊЕ
КОНКУРЕНТНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ И
РАДА УДРУЖЕЊА ПОЉОПРИВРЕДНИКА102**
- 5.2. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Б. ОДРЖИВИ РУРАЛНИ
РАЗВОЈ.....108**
- 5.3. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ В. ДИВЕРСИФИКАЦИЈА
ДОХОТКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА КРОЗ
ПРЕРАДУ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА И ДРУГЕ
НЕПОЉОПРИВРЕДНЕ АКТИВНОСТИ.....111**
- 5.4. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Г. РАЗВОЈ РУРАЛНЕ
ИНФРАСТРУКТУРЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТА
СЕОСКОГ СТАНОВНИШТВА.....113**
- 5.5. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Д. ТРАНСФЕР ЗНАЊА И
ИНФОРМАЦИЈА, ПАРТНЕРСТВО И ПОДРШКА МЛАДИМ
ПОЉОПРИВРЕДНИЦИМА115**

VI ПОТЕНЦИЈАЛНИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА	117
6.1. БУЏЕТСКА СРЕДСТВА РЕПУБЛИКЕ И ОПШТИНЕ	117
6.2. ПРЕТПРИСТУПНА ПОМОЋ ЕУ ЗА РУРАЛНИ РАЗВОЈ.....	118
6.3. ОСТАЛИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА	120
VII ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ	121
ЛИТЕРАТУРА	125

АКРОНИМИ И СКРАЋЕНИЦЕ

БДВ	Бруто додата вредност
БДП	Бруто домаћи производ
ГМО	Генетски модификовани организми
ЕУ	Европска унија
ЕФТА	Европска асоцијација за слободну трговину (енгл. European Free Trade Association)
ЗПП	Заједничка пољопривредна политика
ИЕП	Институт за економику пољопривреде
ИПАРД	Инструмент претприступне помоћи за рурални развој
ЈЛС	Јединица локалне самоуправе
ЈКП	Јавно комунално предузеће
КО	Катастарска општина
КПЗ	Коришћено пољопривредно земљиште
КУД	Културно уметничко друштво
ЛАГ	Локална акциона група
МПШВ	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде
МСПП	Мала и средња предузећа и предузетници
ОИЕ	Обновљиви извори енергије
ПССС	Пољопривредно саветодавна и стручна служба
ПГ	Пољопривредно газдинство
ПЛП	Правна лица и предузетници
ППГ	Породично пољопривредно газдинство
ППО	Просторни план општине
РЗС	Републички завод за статистику

СТО	Светска трговинска организација
ТО	Туристичка организација
ЦЕФТА	Централноевропски уговор о слободној трговини (енгл. Central European Free Trade Agreement)
SWOT	енг. <i>Strengths</i> (снаге), <i>Weaknesses</i> (слабости), <i>Opportunities</i> (шансе), <i>Threats</i> (претње)

УВОДНА РЕЧ

Општина Мало Црниће доминантно је рурална и пољопривредна. Носиоци пољопривредног развоја јесу породична пољопривредна газдинстава, а највећи обим и тржишност производње остварује се у области ратарства и сточарства.

Пољопривредна производња није довољно конкурентна, а потенцијали за друге економске активности на пољопривредним газдинствима (као што су прерада пољопривредних производа, рурални туризам и слично) нису довољно развијени. Поред тога, физичка и социјална инфраструктура у селима није на задовољавајућем нивоу, а млади још увек одлазе из села тражећи бољи квалитет живота и запослење.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја општине Мало Црниће 2019-2023. (у даљем тексту Стратегија) даће јасне смернице будућег одрживог и конкурентног пољопривредног и укупног социо економског развоја Општине. Биће заснована како на локалним специфичностима и уоченим потребама пољопривредних произвођача и свих становника Општине, тако и на јасним одређењима и званичним документима Републике у области развоја пољопривреде, руралног развоја и прикључења ЕУ.

На основу идентификованих кључних снага и слабости Општине, као и шанси и претњи окружења, Стратегија ће бити својеврсни водич, који ће усмеравати акције и напоре свих учесника у пољопривредном и руралном развоју општине Мало Црниће, како би ее повећала конкурентности пољопривредног сектора и унапредио квалитет живота и рада свих становника у Општини.

С обзиром да је Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју дата могућност ЈЛС *да могу* да утврђују мере подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја за подручје своје територије и да изабране мере финансирају средствима буџета ЈЛС, намера општине Мало Црниће јесте и да доношењем оваквог стратешког документа *олакша и унапреди* оперативно програмирање буџетске подршке пољопривреди и руралном развоју, које Општинска управа већ реализује посредством годишњих програма за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја, као и за заштиту, уређење и коришћење пољопривредног земљишта.

Поред тога, доношењем Стратегије локална самоуправа, цивилни сектор и други субјекти добијају основ за конкурисање ка финансијским средствима буџета Републике, фондова ЕУ и других донаторских програма, а за потребе реализације различитих пројеката у области пољопривреде и руралног развоја. Документ даје основу и за развој међуопштинске и међурегионалне сарадње, као и за успостављање локално акционих група и јавно приватних партнерстава у области пољопривреде и руралног развоја.

Стратегија је резултат вишемесечног рада и сарадње истраживачког тима Института за економику пољопривреде, Радне групе формиране као подршка изради Стратегије, Општинске управе општине Мало Црниће, као и бројних других заинтересованих актера за развој пољопривреде и укупни социо-економски развој Општине (организације цивилног друштва, пољопривредни произвођачи и слично).

Председник Општине
Малиша Антонијевић

МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ

У процесу израде Стратегије користи се методологија која се у Србији користи за израду стратешких и развојних докумената, а која је дефинисана Уредбом о структури, методологији израде, начину усклађивања развојних докумената, начину спровођења јавне расправе, као и начину и роковима излагања на јавни увид развојних докумената регионалног развоја (Сл. гласник РС, број 15/2011).

Израда Стратегије базира на уважавању принципа и концепата: (1) *стратегijsког менаџмента и стратешког планирања*, (2) *одрживог развоја*, (3) *управљања јавним политикама*; (4) *партнерства, једнакости и отворености* и (5) *LEADER приступа руралном развоју*:

1. Посматрано на нивоу ЈЛС, стратешко планирање јесте процес који помаже локалним властима да реализују своје развојне визије, постављањем циљева и задатака на систематичан начин (Богданов, Богуновић, 2015). *Стратегија*, као један од елемената стратешког планирања, на нивоу ЈЛС представља избор *најбољег начина* управљања и коришћења ресурса ЈЛС (природних, материјалних, привредних, људских), који помаже локалним властима, привредном и цивилном сектору у остваривању дефинисане визије и циљева одрживог развоја;
2. Развојна оријентација Србије усмерена је ка томе да се мора осигурати да економски раст обезбеди добробит и друштву и животној средини у целости, те је *одрживост* прворазредни дугорочни циљ Србије (Студија о достигнућима и перспективама на путу ка зеленој економији и одрживом расту у Србији, 2012).
3. *Концепт циклуса јавне политике* односи се на креирање пољопривредне политике и подразумева утврђивање развојних циљева и очекиваних резултата. У том контексту, дефинисање проблема у развоју пољопривреде и руралних подручја и предлагање циљева чија реализација води до њиховог решења и унапређења постојећег стања, најзначајнији су кораци у процесу дефинисања стратегије.
4. *Поштовање принципа партнерства, једнакости и отворености* значи да су сви релевантни актери за пољопривредни и рурални развој Општине били консултовани у процесу креирања Стратегије. Стога је Стратегија заснована на *општем консензусу* о жељеним достигнућима и правцима развоја пољопривреде и руралних подручја Општине.
5. *LEADER приступ руралном развоју* подразумева подстицање и активацију властитих потенцијала локалних заједница за развој руралних подручја, уз промовисање иницијативе „одоздо према горе” („bottom-up“). Овај приступ подразумева формирање партнерстава за рурални развој, тј. локалних акционих група (ЈАГ) на одређеној територији са јединственим идентитетом. ЈАГ-ови управљају развојем у складу са специфичним потребама локалног становништва/територије – кроз доношење одлука, дизајн локалне стратегије руралног развоја, алокацију финансијских средстава и имплементацију пројеката (РРА Браничево Подунавље, фебруар 2017; Regulation EU No. 1305/2013).

Стратегија је усклађена са специфичним локалним потребама и приоритетима развоја, а методолошки и са *законодавним, стратешким и планским документима Општине, Региона, Републике и ЕУ*:

- ✓ *Стратешка и планска документа на нивоу Општине и Региона: Стратегија одрживог развоја општине Мало Црниће 2015-2020; Просторни план општине*

Мало Црниће, 2010; Регионална стратегија руралног развоја за Браничево Подунавље 2016-2020;

- ✓ **Национална законска и стратешка документа:** Закон о пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, бр. 41/09, 10/13 – и др. закон и 101/2016), Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, број 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016); Правилник о обрасцу и садржини Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја (Сл. гласник РС, број 24/2015; 111/2015 и 110/2016); Стратегија пољопривреде и руралног развоја РС 2014-2020. година (Сл. гласник РС, број 85/14); Национални програм за прихватање правних тековина ЕУ (Канцеларија за европске интеграције, новембар 2016); ИПАРД програм за Републику Србију 2014-2020 (Сл. гласник РС, број 84/2017);
- ✓ **Регулатива ЗПП ЕУ за период 2014-2020 која регулише питања подршке руралном развоју** (Regulation (EU) No. 1305/13);
- ✓ **Препоручена начела и методологија за израду стратешких докумената у области пољопривреде и руралног развоја** (Богданов, Богуновић, 2015).

Стратегија обухвата све уобичајене фазе и активности, који обезбеђују да документ буде заснован на реалној и критичкој анализи природних, материјалних и људских ресурса, те на свеобухватној и респектабилној сагласности широког круга актера и заинтересованих страна. Израда Стратегије подразумева реализацију следећих активности:

I ПРИПРЕМНЕ АКТИВНОСТИ, које укључују: формирање тима истраживача и задатака истраживачког тима; дефинисање методологије израде Стратегије; конципирање плана рада, оперативних активности и рокова; успостављање одговарајуће сарадње на терену и идентификација заинтересованих страна уз подршку Општинске управе општине Мало Црниће и слично.

II АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА У СЕКТОРУ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОМ РАЗВОЈУ ОПШТИНЕ. Поред ситуационе анализе, обухвата израду SWOT матрице, и ослања се на следећа истраживања:

2.1. Секундарно истраживање. Подразумева прикупљање релевантних података и информација везаних за: (а) оцену стања и развијености сектора привреде, пољопривреде и укупне руралне економије, (б) област заштите животне средине; (в) развијеност физичке и друштвене инфраструктуре и слично. Извори података су: (1) статистички извори, (2) законска, стратешка, планска и друга документа у области пољопривреде и руралног развоја за ниво ЕУ, Републике, Општине и Региона; (3) званични и јавно доступни извештаји јавног, привредног и цивилног сектора, стручна литература, интернет стране и слично.

2.2. Примарно истраживање (анализа стања на терену) има за циљ: (а) квалитативну оцену стања у области пољопривреде и руралног развоја; (б) верификовацију података добијених секундарним истраживањем и (в) заједничку идентификацију проблема, потреба, циљева и будућих приоритета и праваца развоја пољопривреде и руралних подручја Општине. У овој фази рада консултују се сви релевантни актери пољопривредног и руралног развоја Општине путем телефонских анкета, личних контаката, слањем анкетних упитника, путем е-поште, друштвених мрежа и слично.

SWOT матрица Општине у сектору пољопривреде и руралног развоја представља важну аналитичку технику и оквир стратешког планирања. Преко ове матрице на најбољи начин обезбеђује се систематизација ситуационе анализе: интерних (локалних)

ресурса, односно снага и слабости Општине у области пољопривреде и руралног развоја, као и шанси и претњи домаћег и међународног окружења.

III ДОСТАВЉАЊЕ РАДНЕ ВЕРЗИЈЕ СИТУАЦИОНЕ АНАЛИЗЕ СА SWOT МАТРИЦОМ НАРУЧИОЦУ НА МИШЉЕЊЕ И ВЕРИФИКАЦИЈУ. Рок за доставу примедби, сугестија и коментара Наручиоца је до 15 дана од дана добијања исте.

IV ПЛАТФОРМА, ЦИЉЕВИ И СТУБОВИ СТРАТЕГИЈЕ: ДЕФИНИСАЊЕ ВИЗИЈЕ, ЦИЉЕВА, СТРАТЕШКИХ ПРАВАЦА РАЗВОЈА И КОНКРЕТНИХ МЕРА И АКТИВНОСТИ. Ова фаза рада укључује следеће активности:

- ✓ Дефинисање визије и стратешког циља развоја пољопривреде и руралних подручја Општине;
- ✓ Фокусирање: дефинисање приоритетних праваца развоја пољопривреде и руралних подручја Општине;
- ✓ Дефинисање специфичних циљева по приоритетним правцима развоја пољопривреде и руралних подручја (развојним приоритетима);
- ✓ Дефинисање мера и пројектних активности по приоритетним правцима развоја пољопривреде и руралних подручја;
- ✓ Анализа потенцијалих извора финансирања предложених мера и пројектних активности;
- ✓ Предлагање начина имплементације, евалуације и надзора у реализацији Стратегије.

V ДОСТАВА ПРВЕ (РАДНЕ) ВЕРЗИЈЕ НАЦРТА СТРАТЕГИЈЕ НАРУЧИОЦУ ЗА МИШЉЕЊЕ И ВЕРИФИКАЦИЈУ. Рок за доставу примедби, сугестија и коментара Наручиоца је до 15 дана од дана добијања исте.

VI ИЗРАДА И ДОСТАВЉАЊЕ ФИНАЛНОГ ДОКУМЕНТА НАЦРТА СТРАТЕГИЈЕ. Након сагледавања и разматрања свих примедби и сугестија Наручиоца, коригује се радна верзија документа и формулише и доставља финална верзија нацрта Стратегије.

VII ЈАВНА РАСПРАВА: ПРЕЗЕНТАЦИЈА НАЦРТА СТРАТЕГИЈЕ ПРЕДСТАВНИЦИМА НАРУЧИОЦА И ОСТАЛИМ РЕЛЕВАНТНИМ АКТЕРИМА ОДАБРАНИМ ОД СТРАНЕ НАРУЧИОЦА

Реализација развојних пројекта датих у Стратегији подразумеваће: (а) даље јачање људских и материјалних капацитета Општинске управе у процесу планирања, буџетирања и управљања пољопривредним и руралним развојем; (б) развој различитих партнерских иницијатива (јавног, привредног и цивилног сектора), које би требало да припремају и имплементирају пројекте, који за циљ имају развој пољопривреде и/или рурални развој; (в) јачање предузетничког духа и инвестиционих капацитета/способности, како чланова пољопривредних газдинстава, тако и укупног становништва, посебно младих и слично.

Такође, имплементација Стратегије зависиће и од институционалног амбијента и пословног окружења и климе у коме се одвија привредни и рурални развој Србије уопште: обезбеђеност макроекономске и политичке стабилности, успостављање ефикасног система финансирања и осигурања пољопривредне производње, ефикасно функционисање тржишта пољопривредно прехрамбених производа, јачање и заштита конкуренције на тржишту и слично.

**ПРВИ ДЕО:
АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И
ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА**

I СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА СТАЊА У СЕКТОРУ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНИМ ПОДРУЧЈИМА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ

1.1. ОПШТИ ПОДАЦИ ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ

1.1.1. Административни и географски положај

Са административног аспекта Мало Црниће има статус општине, а лоцирано је у Браничевској области, унутар региона Јужне и Источне Србије (Табела 1.).

Географски гледано, општина Мало Црниће се налази у североисточном делу централне Србије, са положајем детерминисаним у пресеку следећих координата: 44°33' северне географске ширине и 21°17' источне географске дужине, те заузима површину од око 269 km².

Табела 1. Административно подручје општине Мало Црниће, основни подаци, 2015.

Општина	Област	Регион	Површина (у km ²)	Број становника, јун 2015.	Број насељених места ²	Број становника по 1 km ²	Број КО ³
Мало Црниће	Браничевска ¹	Јужне и Источне Србије	269	10.640	19	39	19

¹ Област чине град Пожаревац и општине Велико Градиште, Голубац, Жабари, Жагубица, Кучево, Мало Црниће и Петровац на Млави.

² На територији општине Мало Црниће налази се 19 насељених места са превасходно руралним карактеристикама: Аљудово, Божевац, Батуша, Велико Црниће, Велико Село, Врбница, Забрега, Кобиље, Крављи До, Калиште, Кула, Мало Црниће, Мало Градиште, Салаковац, Смољинац, Топоница, Црљенац, Шапине и Шљивовац.

³ КО - катастарске општине.

Извор: Општине и региони у Републици Србији, 2016, РЗС, Београд.

Мало Црниће се граничи са пет општина. На југу се ослања на општине Жабари и Петровац на Млави, на истоку се граничи са општинама Кучево и Велико Градиште, док са севера и запада њену границу представља град Пожаревац (Слика 1.).

Слика 1. Административни положај општине Мало Црниће

Извор: [https://sr.wikipedia.org/wiki/Браничево_\(област_у_Србији\)](https://sr.wikipedia.org/wiki/Браничево_(област_у_Србији))

Према броју житеља и величини површине коју заузима, Мало Црниће припада групи мањих општина Браничевске области и Републике Србије, уз просечну густину насељености од 39 становника по километру квадратном⁴.

Са аспекта разврставања јединица локалне самоуправе према вредности оствареног бруто-домаћег производа по становнику наспрам републичког просека, Мало Црниће припада групи изразито недовољно развијених општина, које карактерише степен економске развијености нижи од 60% националног просека (Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2014. годину).

Општина Мало Црниће захвата простор јужно од града Пожаревца, и представља својеврсно подножје Хомољских планина (релативно благо заталасано низијско подручје надморске висине од око 90 m до око 350 m) на територији у којој река Млава (долина средњег и горњег тока Млаве) улази у плодну равницу Стиг.

Једна од предности Општине је њен повољан саобраћајно-комуникативни положај, с обзиром да заузима централно место унутар Браничевске области (Слика 1.), те представља својеврсну спону између територије централне и источне Србије. Такође, релативна близина паневропских коридора VII (река Дунав) и X (ауто-пут А1 и магистрална пруга Београд-Ниш) Општини додељује и одређен ниво стратешког потенцијала.

1.1.2. Карактеристике насељске мреже

Мало Црниће припада групи општина које карактерише минималан степен урбанизације, при чему ниједно од 19 насеља нема доминантне атрибуте градског насеља. Према критеријуму о степену урбаности, у групу *мање урбанизованих* сврстано је насеље Мало Црниће, *на прагу урбаности* су насеља Велико Село, Велико Црниће и Салаковац, док су *рурална (сеоска)* насеља Аљудово, Батуша, Божевац, Врбница, Забрега, Калиште, Кобиље, Крављи До, Кула, Мало Градиште, Смољинац, Топоница, Црљенац, Шапине и Шљивовац (ППО Мало Црниће, 2010)

Са аспекта просторне величине (Табела 2), убедљиво највећа насеља су Смољинац и Божевац, а потом и Кобиље и Топоница, док су расположивом површином најмања насеља Шљивовац, Аљудово и Забрега. Са друге стране, у укупној површини катастарских општина преко 79% површина (21.459,3 ha) класификовано је као пољопривредно.

Окосницу мреже насеља Општине чине насеља: Мало Црниће, Смољинац, Божевац, Салаковац и Топоница. Мало Црниће је општински, административно – управни, културни, здравствени, индустријски центар Општине коме гравитирају сва насеља. Као секундарни центри Општине, у којима егзистирају локалне установе друштвеног и социјалног старања представљени су Смољинац, Божевац и донекле Топоница (насеље Црљенац је услед рапидног смањења становништва током протеклих неколико декада изгубило овај статус), где установе у насељу Смољинац поред својих житеља, задовољавају и потребе превасходно становништва из насеља Мало Градиште и Шапине. Насеље Божевац је сублокални центар примарно за становништво из насеља Забрега, Аљудово и Кобиље, док насеље Топоница поред својих житеља, са овог аспекта, покрива и потребе првенствено локалног живља из насеља Велико Село, Шљивовац, Крављи До и Врбница (ППО Мало Црниће, 2010).

Гравитирање одређених насеља ка општинском и поменутиим секундарним центрима у највећем делу је условљено расположивом мрежом саобраћајница. У односу на важну саобраћајну раскрсницу путева високе категорије, најважнији положај има насеље Салаковац, које представља и саобраћајно чвориште Општине.

⁴ http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Malo%20Cmice_EURSRB002002002009.pdf

Табела 2. Величина катастарских општина

Р.б.	Катастарска општина	Укупна површина (у ha)
1.	Аљудово	399,14
2.	Божевац	3.277,08
3.	Батуша	924,65
4.	Велико Црниће	1.166,68
5.	Велико Село	1.410,80
6.	Врбница	902,94
7.	Забрега	452,95
8.	Кобиље	2.366,07
9.	Крављи До	627,81
10.	Калиште	758,34
11.	Кула	1.778,68
12.	Мало Црниће	1.063,56
13.	Мало Градиште	933,07
14.	Салаковац	1.044,61
15.	Смољинац	3.652,45
16.	Топоница	2.429,19
17.	Црљенац	1.723,90
18.	Шапине	1.834,56
19.	Шљивовац	327,48
Укупна површина		27.073,96

Извор: Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини општине Мало Црниће за 2016. годину, Службени гласник општине Мало Црниће бр. 8/16

Поред административних, многе друштвене, социјалне, економске, трговинске и остале потребе, локално становништво задовољава унутар административних јединица локалне самоуправе са којима се граничи општина Мало Црниће, а примарно у граду Пожаревацу и општини Петровац на Млави.

1.1.3. Демографске карактеристике

Протеклих деценија, села у региону Браничево Подунавље и њихови мештани, погођени су изразитом депопулацијом, високим ризиком од сиромаштва и друштвеном маргинализацијом. Пољопривредна производња као један од кључних привредних сектора Региона није довољно конкурентна, а потенцијали за друге привредне активности на селу нису довољно развијени. Стога, млади у потрази за запослењем и незадовољни квалитетом живота и даље одлазе из својих села (РРА Браничево Подунавље, 2016).

Поређењем пописних података становништва из 1981., 1991., 2002. и 2011. године, може се запазити да број укупних становника на територији општине Мало Црниће има тенденцију оштријег пада у односу на републички или обласни ниво (Табела 3.). Ово је последица пре свега негативног природног прираштаја⁵, те израженијих миграција локалног становништва ка иностранству и градским срединама у ближем (Пожаревац, Смедерево) и даљем (Београд) окружењу Општине.

⁵ Општина Мало Црниће припада групи општина у Србији које утемељење константног негативног природног прираштаја имају још од шездесетих година прошлог века. Стопа природног прираштаја се током периода 1961-2010. година кретала у опсегу од -0,9 % до -15,4 %. У поменутој групи општина са крајње израженом депопулацијом, налазе се преваходно општине лоциране у Источној Србији (Спасовски, 2012).

Континуирано смањивање укупног броја становника, а самим тим и расположивог радног потенцијала на територији Општине, један је од кључних чинилаца који може остварити негативан утицај на даљи развој пољопривреде и привреде уопште. Са аспекта пољопривреде, изражени тренд депопулације утицаће на смањивање броја радно способних лица на породичним пољопривредним газдинствима, као и на погоршање старосне структуре.

Табела 3. Упоредни приказ броја становника за Републику Србију, Браничевску област и општину Мало Црниће, за период 1981-2011. година

Територија	Година				Стопа (%)		
	1981	1991	2002	2011	1991/ 1981	2002/ 1991	2011/ 2002
Република Србија	9.313.686	7.822.795	7.498.001	7.186.862	-16,0	-4,1	-4,1
Браничевска област	264.182	253.992	200.806	183.625	-3,9	-20,9	-8,6
Општина Мало Црниће	21.953	19.940	13.853	11.458	-9,2	-30,5	-17,3

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у Србији у 2011. години, књига 20, РЗС, 2012.

Према подацима Републичког завода за статистику (2012) старосна структура становништва у општини Мало Црниће је неповољнија у односу на републички ниво (Табела 4.). Наиме, удео становништва старијег од 65 година (23,6%), као и индекс старења (176,8) у Малом Црнићу већи су у поређењу са просеком на републичком нивоу.

Табела 4. Старосна структура становништва у Републици Србији, Браничевској области и општини Мало Црниће

Територија	Становништво млађе од 15 година (%)	Становништво старије од 65 година (%)	Индекс старења ¹	Просечна старост (год.)
Република Србија	14,3	17,4	124,6	42,2
Браничевска област	13,8	21,3	152,9	44,3
Општина Мало Црниће	13,1	23,6	176,8	45,7

¹ Однос становништва старијег од 60 година и млађег од 19 година.

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у Србији у 2011. години, књига 2, РЗС, 2012.

Табела 5. Образовна структура становништва¹ у Републици Србији, Браничевској области и општини Мало Црниће

Територија	Без школе и са непотпуним основним образовањем	Основно образовање	Средње образовање	Више и високо образовање
Република Србија	13,7	20,8	48,9	16,2
Браничевска област	24,3	30,5	35,8	8,5
Општина Мало Црниће	30,1	43,5	22,7	3,1

¹ Становништво старо 15 и више година.

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у Србији у 2011. години, књига 3, РЗС, 2012.

Са аспекта образовне структуре становништва Општине (Табела 5.), може се приметити да је она доста неповољнија у односу на тренутну структуру на обласном нивоу, односно значајно неповољнија у односу на ниво Републике Србије. Ова чињеница је сигурно од значаја за потенцијал развоја пољопривреде засноване на знању, те могућност овладавања савремених техничко-технолошких решења ангажованих лица у пољопривредној производњи.

1.2. ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ

1.2.1. Основни макроекономски индикатори Републике Србије

Ефикасност у реализацији постављених циљева и мера дефинисаних одређеним стратешким документом, попут овог, у значајној мери зависи од нивоа постигнуте макроекономске стабилности у периоду његове имплементације, а који може бити прожет већим или мањим степеном нестабилности и повезан са многобројним ризицима. Светска економска криза која је почела крајем 2008. године, а чије последице се још увек осећају у одређеној мери, довела је до глобалне рецесије и смањења економске активности, односно пада производње и извоза, неликвидности, смањења запослености, пада животног стандарда и раста сиромаштва. Другим речима, светска економска криза изазвала је пад свих макроекономских агрегата и индикатора у највећем броју земаља у свету. Многе земље у свету, па и наша, од избијања светске економске кризе у већој или мањој мери суочиле су се са продубљивањем спољно-трговинског дефицита, нестабилношћу девизног курса, малом акумулацијом капитала, већим инвестиционим ризиком и неликвидношћу привредног амбијента. Сви ови аспекти додатно су утицали на слабење светске и домаће економије. Међутим, последњих година у нашој земљи економија, односно привреда са полако опоравља и бележи се позитиван тренд економске активности, о чему говори и кретање основних макроекономских индикатора Републике Србије у 2017. години (НБС, 2017):

- Диверсификован и извозно оријентисан економски раст се наставља, бруто домаћи производ се налази на стабилној путањи раста, са проценом реалног раста од око 3%;
- Ценовна стабилност је очувана, инфлација је ниска и креће се у границама циља ($3,0 \pm 1,5\%$), уз очување стабилног курса динара;
- Повећан је нето прилив страних директних инвестиција на 2 млрд. евра, посматрано на годишњем нивоу, услед поправљања пословно-инвестиционог амбијента, које је било праћено одговарајућим структурним реформама;
- Дефицит текућег рачуна платног биланса је на стабилном нивоу, и износи 4,6% бруто домаћег производа, са пројекцијом да ће у потпуности бити покривен страним директним инвестицијама;
- Учешће јавног дуга у бруто домаћем производу је смањено услед фискалне консолидације и износи 63% са даљом тежњом да се достигне ниво из Маастрихта од 60%, што би значило увод у макроекономску стабилност;
- Тржиште рада се полако опоравља, незапосленост се постепено смањује и износи 12%, продуктивност рада се повећава, при чему су најповољнији трендови присутни на формалном сегменту тржишта рада, у приватном сектору;
- Спољнотрговинска робна размена бележи позитиван тренд раста, уз повећање извоза за 13%, при чему је покривеност увоза извозом повећана на 80%.

У наредном периоду основни изазов економске политике биће наставак фискалне консолидације кроз различита структурна прилагођавања, која укључују реформу јавних предузећа и даљу рационализацију јавног сектора, уз достизање макроекономске стабилности, али и очување исте, што подразумева стремљење ка остваривању одрживог економског раста као новог развојног модела. Основни предуслов за прелазак на нов модел раста је јачање конкурентности домаће економије и побољшање извозне понуде, уз успостављање и развој интензивног партнерства и дијалога између привреде и државних институција. У циљу јачања конкурентности домаће економије и побољшања извозне понуде, у будућем периоду, инвестиције би требало усмерити у реални сектор, односно инфраструктуру, енергију и производњу за којом постоји тражња на иностраном тржишту,

као што је нпр. производња хране и производи прехранбене, односно прерађивачке индустрије који имају виши степен финализације и већу додатну вредност. С тим у вези, аграрни сектор је свакако развојни приоритет, а стабилно макроекономско окружење неопходан услов за његов развој, уз коришћење одређених финансијских средстава из „IPARD II“ програма Републике Србије намењених подршци пољопривреди и руралном развоју у циљу постизања одрживог развоја пољопривреде и руралних подручја, дугорочно посматрано.

1.2.2. Структура привреде и значај пољопривреде и агроиндустрије у привредној структури општине Мало Црниће

Поред индустрије и енергетског сектора, пољопривреда има велики значај у економском развоју наше земље. Процес реструктурирања целокупног привредног амбијента, па и аграра је неминовност. С обзиром да су пољопривреда и агроиндустрија развојна шанса Србије у функцији одрживог руралног развоја, општина Мало Црниће требало би да им посвети посебну пажњу у наредном периоду. Стварањем адекватних и одрживих услова за развој пољопривреде и агроиндустрије кроз мултифункционални приступ подстичу се развојне активности које у руралним подручјима доприносе побољшавању услова и квалитета живота становништва.

Структура привреде општине Мало Црниће је неповољна из два разлога. Први разлог је смањење учешћа индустрије у креирању економског раста и развоја Општине. Други разлог је што је структура привреде детерминисана више природним и физичким ресурсима него капиталним ресурсима, што успорава бржи економски раст и развој општине Мало Црниће. Такође, структура привреде Општине је недиверсификована, што свакако неповољно утиче на степен економске развијености овог места. Наиме, према степену развијености јединица локалних самоуправа, општина Мало Црниће спада у 4. групу изразито недовољно развијених општина чији је степен развијености, односно вредност бруто домаћег производа испод 60% вредности републичког просека (Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2014. годину). На основу тога, може се закључити да општина Мало Црниће спада у економски неразвијена подручја наше земље, што свакако није добро с аспекта одрживог развоја овог подручја у будућем периоду.

Општина Мало Црниће је изразито аграрно подручје, што представља основну развојну карактеристику овог места. У структури привреде Општине најзначајније место има пољопривреда. Од укупне површине општине Мало Црниће, највише је заступљено обрадиво земљиште, и то оранице и баште. Процес пољопривредне производње се одвија на око 22.000 ха пољопривредног земљишта, а 2.479 газдинстава обрађује земљу, па се може рећи да ово место има веома важну улогу у производњи хране Браничевског округа (РЗС, 2012; СКГО, 2017). Пољопривреда представља основни развојни ресурс општинске економије с обзиром да значајно доприноси економском расту и развоју општине Мало Црниће у односу на расположиве развојне капацитете и потенцијале пољопривредних површина. Међутим, и поред тога што пољопривреда представља значајан развојни ресурс, ову економску делатност карактеришу неповољни услови рада који се везују за екстензиван начин обраде земљишта, уситњеност поседа, застарелу механизацију и непостојање финансијских средстава за њено осавремењавање. Због тога је у 2016. години општина Мало Црниће сврстана у подручја са отежаним условима рада у пољопривреди (Правилник о одређивању подручја са отежаним условима рада у пољопривреди, Сл. гласник РС, бр. 39/16). Када је реч о агроиндустрији, односно прерађивачкој индустрији, постојећи капацитети нису довољно искоришћени због мале инвестиционе активности и акумулације капитала. Сточарство представља веома важну грану пољопривреде, где се

посебно истичу индивидуални одгајивачи расних грла, док производња и прерада житарица (кукуруз и пшеница) и млинска индустрија имају веома дугу традицију у развоју пољопривреде и агроиндустрије овог подручја.

Пољопривреда и агроиндустрија требало би да буду једна од значајних компаративних предности општине Мало Црниће, а њихов будући развој заснован на:

- повећању аграрног буџета;
- знању и иновацијама, коришћењем савремених достигнућа у области науке и технологије;
- специјализацији производње, али и укрупњавању поседа, како би се квалитет и обим производне активности подигао на што већи ниво;
- преради пољопривредних производа вишег степена финализације и веће додате вредности кроз мала породична газдинства руралних подручја;
- стратешком удруживању произвођача кроз задруге и различите видове пословне кооперације.

1.2.3. Незапосленост и тенденције на тржишту рада

(Не)запосленост представља један од основних показатеља друштвено-економског развоја сваког подручја. Сагледавање основних трендова и стања на тржишту радне снаге је од изузетног значаја с аспекта разматрања свеукупног развоја одређеног поднебља, али и степена ефикасности и сврсисходности коришћења расположивих људских ресурса, односно њиховог потенцијала. Генерално посматрано, на нивоу Републике Србије, у протеклих неколико година дошло је до смањења броја запослених лица, што је и било за очекивати с обзиром на актуелне привредне реформе које су карактеристичне за транзициони период и постојеће турбуленције у привредном систему земље које су проузроковане светском економском кризом и рецесијом привреде. Смањење економске активности и продуктивности рада повлачи за собом и смањење броја запослених лица. Међутим, терет кризе није се једнаким интензитетом одразио на број запослених лица у свим секторима привређивања. Штавише, имамо парадоксалну ситуацију да се повећао број запослених у јавном сектору, пре свега државној управи, здравству и образовању, а смањио број запослених лица у приватном сектору. Тренутна ситуација на републичком нивоу је таква да постоји велики јаз, односно несразмера између броја запослених лица у јавном и приватном сектору, што је неодрживо, дугорочно посматрано. Такође, овоме би требало додати и постојање веома развијеног сивог тржишта рада, тј. рада на „црно“, а које у значајној мери може да утиче на сагледавање реалне слике, па самим тим и доношење погрешних закључака по овом питању. Слична ситуација је и на нивоу локалних самоуправа, односно општина и градова у земљи.

Општину Мало Црниће у последњих неколико деценија карактерише веома лоша демографска слика, односно смањење броја становника, низак природни прираштај и емиграција становништва, пре свега младих људи, за послом ка већим градовима, попут Пожаревца, што се свакако негативно одражава на тенденције на тржишту рада. У општини Мало Црниће ситуација по питању смањења броја незапослених лица се полако поправља. Поређења ради, у октобру 2015. године број незапослених лица био је 472, док је у октобру 2017. године регистровано 374 незапослена лица (НСЗ, 2015, 2017). На основу тога, може се закључити да је у посматраном периоду број незапослених лица у општини Мало Црниће смањен за 21%, што је за ову средину од изузетног значаја у смислу постојања позитивног тренда, с обзиром да је незапосленост веома изражен проблем, имајући у виду не тако велику запосленост у овом месту. Укупан број запослених лица у општини Мало Црниће, у

2015. години, износио је 1.261, што је у односу на укупно активно радно становништво веома мало и износи свега 20% (РЗС, 2016).

У општини Мало Црниће приметно је повећање броја запослених лица која самостално обављају делатност услед развоја породичног предузетништва – микро бизниса и локалне економије. Ипак, ваљало би још једном напоменути да је развој породичног предузетништва – микро бизниса и локалне економије недовољан и у највећој мери ограничен постојећим развојним ресурсима овог места, који су веома скромни. Највећи број регистрованих фирми је у сектору услужних делатности⁶, односно трговине, где је уједно и највећи број запослених лица. Међутим, и поред тога, у односу на укупан број радно способног становништва, старости од 15 до 64 године живота, број запослених лица је и даље мали, односно недовољан с аспекта будућег друштвено-економског развоја овог места.

Иначе, на нивоу општине Мало Црниће постоји проблем неусклађености образовних профила које продукује национални систем образовања са приликама на локалном тржишту рада. Најугроженије групе незапослених лица су оне са завршеним III и IV степеном стручне спреме, као и лица старости између 45 и 54 године, а ситуација није боља ни када су у питању незапослена лица до 30 година старости, односно упошљавање младих људи. Када је реч о зарадама, Мало Црниће је општина са најнижим личним дохотком у нашој земљи, који у просеку без пореза и доприноса износи 23.745, што угрожава егзистенцију становништва овог места и негативно се одражава на перспективу његовог будућег развоја (РЗС, 2016).

Општина Мало Црниће тренутно је неатрактивна за живот младих. Пажњу би требало усмерити ка развоју предузетништва у сеоском туризму, еко пољопривреди и мањим занатима, као и ка развоју услужног сектора, како би се решио велики проблем незапослености, смањиле миграције и задржало младо становништво.

1.3. ПРИРОДНИ УСЛОВИ И РЕСУРСИ И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

1.3.1. Рељеф и педолошке карактеристике

Подручје општине Мало Црниће припада равничарско-брежуљкастим просторима, изузев екстремних вредности. Апсолутна висина се креће од 84 и 97 m надморске висине (корито реке Млаве) до 237 m (развође према Пеку), а релативна висина између 150-190 m. Већи део Општине (70%) чини равничарски део и обухвата површину од 18.613 ha. Остали део укупне територије Општине (30%) је брежуљкасти и простире се на површини од 7.977 ha.

У односу на укупну површину пољопривредног земљишта ове територије, 43,39% површине пољопривредног земљишта припада категорији прве до треће бонитетне класе. Преко 90% обрадивог земљишта чине типови земљишта веома погодни за све ратарске културе и за воћарско-виноградарску производњу.

Према Годишњем програму заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини општине Мало Црниће за 2017. годину (Сл. гласник општине Мало Црниће, бр. 3/17) на подручју Општине појављују се типови земљишта високе производне способности као што су: *чернозем*, *алувијално земљиште* и *смоница*. Код ових земљишта садржај хумуса се креће од 3-4%, а рН вредност је неутрална до слабо кисела. Садржај хранљивих материја (N, P и K) је у границама оптималног, а негде достиже и нешто већи садржај од оптималног.

⁶ Услугне делатности су се развиле пре свега у центру Општине и дуж саобраћајног правца Пожаревац-Петровац на Млави и у насељима Салаковац, Батуша и Велико Црниће.

Черноземи заузимају средишњи део територије Општине Мало Црниће и то у оквиру атара насеља Смољинац, Шапине, Салаковац, Велико Црниће, Мало Црниће, Божевац, Батуша, Калиште, Црљенац и Кула.

Гајњаче заузимају источни, југоисточни, јужни и крајњи западни део територије Општине. Налазе се на вишим, оцедитијим и делимично од леса изграђених терена.

Алувијалне смонице, алувијуми, црница, делувијум и делувијум у оподзољавању су мање плодна земљишта у постојећем стању, а врло плодна у фази након изведених заштитних (насипи, рекулација корита река) и мелиоративних мера (одводњавање и наводњавање), заступљени дуж дна долине река Млаве и Витовнице.

Са оваквим педолошким карактеристикама територија општине Мало Црниће спада у ред најплоднијих пољопривредних простора у оквиру Подунавског региона и Републике Србије у целини (Локални план управљања отпадом општине Мало Црниће за период 2010-2020. година, општина Мало Црниће, 2010).

1.3.2. Основни климатски индикатори

Општина Мало Црниће има умерено континенталну климу коју одликују умерено топла лета и умерено хладне зиме. За преглед и анализу климатских специфичности анализирани су климатски параметри (ваздушни притисак, температура ваздуха, релативна влажност ваздуха, брзина ветра, инсолација, облачност и падавине) са метеоролошке станице „Велико Градиште“, као најближе станице Малом Црнићу, и то за период 2007-2016. година (Табела 6.).

За посматрани вишегодишњи период средња вредност ваздушног притиска износи 1.007,1 mb. Средња месечна температура ваздуха је 12,3 °C, максималне температуре ваздуха су 18,2 °C а минималне 7,0 °C. Просечна количина падавина износи 689,8 mm. Релативна влажност ваздуха је 74,4 %, инсолација 2165,5 часова, и облачност 5,4. Кише највише падне у мају и јуну, а најмање у септембру.

Просечна брзина ветра је 2,3 m/s. Удари ветра су доста јаки због слабе пошумљености терена, а најчешћи ветар је југоистични ветар познатији као *кошава*.

Табела 6. Вредности климатских параметара метеоролошке станице Велико Градиште за период 2007-2016. година

Године	Ваздушни притисак (ср, mb)	Температура ваздуха (°C)			Релативна влажност ваздуха (ср, %)	Брзина ветра (ср, m/s)	Инсолација (h)	Облачност (ср, број дана)	Падавине (сума) mm
		мах	мин	ср					
2007.	1.008,0	18,7	7,0	12,6	73	2,2	2.274,4	5,3	699,0
2008.	1.008,2	18,6	7,0	12,5	71	2,4	2.197,0	5,1	545,9
2009.	1.006,5	18,3	7,0	12,3	73	2,2	2.074,5	5,7	796,9
2010.	1.004,7	17,3	7,3	12,0	75	2,6	1.860,1	6,0	708,3
2011.	1.008,9	17,8	5,9	11,6	71	2,3	2.295,7	4,8	387,6
2012.	1.006,8	18,4	6,2	12,2	71	2,2	2.518,9	4,7	791,8
2013.	1.006,0	18,3	7,0	12,5	74	2,3	2.144,6	5,4	649,5
2014.	1.006,1	18,1	7,9	12,6	79	2,6	2.022,2	5,6	945,7
2015.	1.008,7	18,8	7,4	12,8	77	2,0	2.201,1	5,3	481,2
2016.	1.007,4	17,9	6,8	11,9	80	2,0	2.066,9	5,6	892,3
просек	1.007,1	18,2	7,0	12,3	74,4	2,3	2.165,5	5,4	689,8

Извор: Обрачун на основу података из метеоролошких годишњака (климатолошки подаци) републичког хидрометеоролошког завода Србије, Београд, за период 2007-2016. година

1.3.3. Хидрографска мрежа и водни ресурси

Територија Општине се дренира према реци Млави и њеним притокама око 90% и реци Пеку и њеним притокама око 10%. Поред Млаве, која је у долини главни регулатор осцилација подземних вода у оквиру истраженог ареала постоје и две значајније притоке. То су Витовница и Четерешки Поток. Мрежа станица површинских вода хидролошке реонске станице Пожаревац приказана је на *Слици 2*.

Слика 2. Мрежа станица површинских вода - Хидролошке реонске станице Пожаревац

Извор: http://www.hidmet.gov.rs/ciril/hidrologija/povrsinske/hrs_pozarevac.php

Водно богатство на подручју Малог Црнића је не само површинско већ и подземно. У геолошкој грађи терена Општине учествују седиментне наслагае стваране током неогена и квартера. Старије стене се налазе у дубљим деловима басена. На основу услова формирања, кретања, обнављања резерви и физичко-хемијских карактеристика генерално се могу издвојити два типа подземних вода:

- Подземне воде у неогеним седиментима, и
- Подземне воде у алувијалним наслагама реке Млаве и њених притока (Студија наводњавања пољопривредног земљишта у приобаљу реке Млаве на територији Општине Мало Црниће, 2014)

Издашност изворишта у алувијалној равни реке Млаве креће се од 50-150 l/sek.

Површинске, а исто тако и подземне воде гравитирају према долини Млаве, приближним правцем исток - запад, почев од вододелнице Стишке косе и Браничева. Према томе, Млава са својим коритом, представља једини реципијент ових вода, која их истовремено и одводи из долине. Исправљено корито Млаве на овом делу долине веома је побољшало дренирајућа својства ове реке, тако да су знатне површине мокрых ливада претворене у оранице.

Водно богатство Општине, поред река, чине и акумулација „Заова“ (данас ова акумулација има пре свега функцију ублажавања бујичног поплавног таласа и служи у рекреативне сврхе са израженим локалним туризмом) у насељу Топоница и акумулација „Змајевац“ у насељу Смољинац. Ове акумулације су погодне за развој туризма и риболова.

На територији општине Мало Црниће, у приобаљу реке Млаве, постоји развијена хидрографска мрежа која чини притоке реке Млаве. Доминантан је ток реке Млаве са најзначајнијом притоком - реком Витовницом на левој обали. Постоји и низ потока који су углавном бујичног карактера: Обршки поток који се формира од Божевачког и Забојског потока на левој обали реке Млаве а на десној обали је низ мањих потока: Шљивовачки, Заовски, Чокордин поток и др. Десна притока Витовница у летњим месецима на ушћу пресушује из разлога што се на узводним деоницама искоришћава вода за заливање башта.

Река Млава је у целокупној дужини кроз територију општине Мало Црниће регулисна 80-тих година, обостраним одрамбеним насипима који су на стандардном осном растојању од 110 m. Такође је урађен и хидромелиорациони систем Мало Црниће на 3.500 ha, чиме је одведен вишак воде са ораница.

1.3.4. Обим и структура коришћеног пољопривредног земљишта

Катастарске културе и класе пољопривредног земљишта

Повољни природни услови, пре свега висок квалитет земљишта, чине подручје општине Мало Црниће погодним за интензивну и разноврсну пољопривредну производњу.

Републички геодетски завод на подручју 19 катастарских општина Општине Мало Црниће региструје 22.569,3 ha пољопривредног земљишта (83,3% територије), следећих пољопривредних култура и катастарских класа (Табела 7.):

Табела 7. Површина пољопривредних култура земљишта по катастарским класама

Култура	Укупно	Класе										
		I, ha	II, ha	I-II, %	III, ha	IV, ha	I-IV, %	V, ha	I-V, %	VI, ha	VII, ha	VIII, ha
Њиве	19.327,9	665,1	4.657,6	27,5	4.054,9	4.021,6	69,3	4.185,4	91,0	1.558,8	159,1	25,4
Вртови	82,4	0,0	14,5	17,6	61,3	6,6	100,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
Воћњаци	1.113,3	0,1	106,8	9,6	501,7	399,3	90,5	105,3	100,0	0,0	0,0	0,0
Виногради	489,1	0,1	37,2	7,6	284,8	148,5	96,2	16,8	99,7	1,6	0,0	0,0
Ливаде	914,4	1,2	54,2	6,1	213,0	378,8	70,8	226,4	95,5	39,3	1,5	0,0
ОБРАДИВО ЗЕМЉИШТЕ	21.927,1	666,5	4.870,4	25,3	5.115,7	4.954,8	71,2	4.533,9	91,9	1.599,7	160,6	25,4
Пашњаци	621,2	14,4	86,2	16,2	232,4	98,6	69,5	44,90,0	76,7	42,0	11,6	91,1
Трстици-мочв.	21,0	6,5	14,5	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
ПОЉ. ЗЕМЉ.	22.569,3	687,5	4.971,1	25,1	5.348,1	5.053,4	71,2	4.578,8	91,4	1.641,7	172,3	116,5

Извор: РГЗ, Служба за катастар непокретности. Преузето из Годишњег програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини општине Мало Црниће за 2017. годину (Сл. гласник општине Мало Црниће, 3/2017) и обрачун аутора.

Обрадиве површине чине 97,2% пољопривредног земљишта и простиру се на 21.927,1 хектара. Четвртина обрадивог земљишта (25,3%) је прве и друге катастарске класе, 45,9% је треће и четврте катастарске класе, а 20,7% је пете катастарске класе, што укупно чини 92% обрадивог земљишта (Табела 7.).⁷

Динамичка обележја начина коришћења пољопривредног земљишта

Према подацима редовних годишњих истраживања Републичког завода за статистику, на територији општине Мало Црниће у периоду 2002-2011. године⁸ смањене су површине под: *ораницама и баштама* за 831 ha (-4,1%) и *виноградима* за 188 ha (-28,4). С друге стране, *повећане* су површине под *индустријским биљем* за 564 ha (85,7%), *крмним*

⁷ Закон о пољопривредном земљишту (Сл. гласник РС, 62/2006, 65/2008 - др. закон, 41/2009 и 112/2015) забрањује коришћење обрадивог пољопривредног земљишта прве, друге, треће, четврте и пете катастарске класе у непољопривредне сврхе, осим у случајевима предвиђеним законом, уз прибављање сагласности ресорног министарства и плаћање накнаде за промену намене.

⁸ Због разлике у методологији, подаци редовних годишњих истраживања до 2012. године нису упоредиви са подацима Пописа пољопривреде 2012. и подацима редовних годишњих истраживања након Пописа.

биљем за 69 ха (3,6%), воћњацима за 13 ха (1,1%), ливадама за 42 ха (3,3%) и пашињацима за 93 ха (18,8%). Збирно посматрано у анализираном периоду забележено је **смањење пољопривредних површина** за 858 ха (-3,6%) (Табела 8.).

Табела 8. Динамичка обележја начина коришћења пољопривредног земљишта, 2002-2011.

Година	Пољ. земљиште	Оранице и баште				Воћњаци	Виногради	Ливаде	Пашњаци	Рибњаци, трстици, баре	
		Укупно	Од тога								
			Жита	Инд. биље	Пов. биље						Крмно биље
2002.	23705	20078	14745	658	2302	1903	1174	663	1287	495	8
2003.	23696	20067	14537	886	2252	1832	1174	663	1287	497	8
2004.	23803	20174	14644	868	2214	1896	1174	633	1317	497	3
2005.	23759	20076	14056	1044	2255	2197	1184	668	1323	497	11
2006.	23644	20013	13523	1191	2368	2213	1171	612	1337	493	18
2007.	22531	19020	13066	1365	2304	1979	1174	482	1315	540	...
2008.	22585	19028	12840	1473	2443	1959	1187	475	1332	536	...
2009.	22591	19032	13073	1328	2424	2013	1187	471	1338	536	...
2010.	22589	19032	12950	1261	2415	1946	1187	476	1331	536	...
2011.	22847	19247	13092	1222	2279	1972	1187	475	1329	588	...
2011/02. ha	-858	-831	-1653	564	-23	69	13	-188	42	93	-
2011/02. %	96,4	95,9	88,8	185,7	99,0	103,6	101,1	71,6	103,3	118,8	-

Извор: РЗС. Општине у Србији, 2004-2010. Општине и региони у Републици Србији, 2011-2012.

Унапређење структуре пољопривредне производње у наредном периоду би требало да се одвија у правцу смањења површина под житима ради повећања површина под плантажним воћњацима и виноградима и интензивирања производње поврћа и крмног биља, као и у правцу увођења нових технологија и производних пракси.

Коришћено пољопривредно земљиште пољопривредних газдинстава

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године, **расположиво земљиште** 2.480 пољопривредних газдинстава лоцираних на територији 19 насеља општине Мало Црниће заузима 19.248 ха (71,5% укупне територије) и чине га (Табела 9.):

- пољопривредно земљиште, коришћено и некоришћено⁹,
- шумско земљиште,
- остало земљиште (земљиште газдинстава под зградама, путевима, двориштима, вртovima и травњацима, рибњацима, трстицима, барама, камењаром, неплодним површинама, пешчарама и другим површинама неподобним за пољопривредну производњу).

⁹ За разлику од катастра непокретности, који катастарским парцелама које су у парлогу, односно које се повремено или трајно не обрађују не мења већ утврђену културу, статистика одвојено посматра категорије коришћеног и некоришћеног пољопривредног земљишта. Детаљније о разликама између методологије катастарског класирања и бонитирања земљишта и методологије пописа пољопривреде видети у документима: Правилник за катастарско класирање и бонитирање земљишта, Сл. гласник РС, 61/2012 и Попис пољопривреде 2012. године у Републици Србији. Методолошко упутство. РЗС, Београд, 2012.

Табела 9. Распољиво земљиште пољопривредних газдинстава, 2012.

Република/ Регион/ Област/ЈЛС	Пољ.газд. са земљ. (број)	Распољиво земљиште пољопривредних газдинстава (РЗПГ)									
		Укупно, ха	Коришћено пољ. земљиште		Некоришћено пољ. земљиште		Шумско		Остало		
			ха	% РЗПГ	ха	% РЗПГ	ха	% РЗПГ	ха	% РЗПГ	Од тога: рибњаци (ха)
Република Србија	630.742	5.346.597	3.437.423	64,3	424.054	7,9	1.023.036	19,1	462.084	8,6	7.668
Регион јужне и источне Србије	187.525	1.178.091	677.928	57,5	198.445	16,8	218.349	18,5	83.369	7,1	132
Браничевска област	26.722	210.234	135.748	64,6	21.797	10,4	36.682	17,4	16.007	7,6	16
Општина Мало Црниће	2.480	19.248	14.778	76,7	1.057	5,5	1.817	9,4	1.596	8,3	0

Извор: РЗС. (2013). Попис пољопривреде 2012. Пољопривреда у Републици Србији. Књига I, Београд.

Пољопривредно земљиште (коришћено и некоришћено) простире се на 15.835 ха (58,9% територије општине Мало Црниће).

Коришћено пољопривредно земљиште (КПЗ) заузима 14.778 ха и у поседу је (власништву или закупу) 2.401 пољопривредног газдинства. Учешће коришћеног пољопривредног земљишта у расположивом земљишту пољопривредних газдинстава износи 76,7% (54,9% територије).

Некоришћено пољопривредно земљиште је у поседу 1.190 пољопривредних газдинстава и простире се на укупно 1.057 ха (5,5% расположивог земљишта газдинстава). Ово земљиште газдинство не користи из економских, социјалних или других разлога. Некоришћено земљиште се може вратити у процес обраде коришћењем ресурса којим газдинство располаже или давањем у закуп. Потребно је утврдити узроке некоришћења ових површина и предузети мере за њихово укључивање у производњу.

Коришћено пољопривредно земљиште чине следеће категорије (Табела 10.)

- *окућнице* – 69,8 ха (0,5% КПЗ);
- *оранице и баште* – 13.705,9 ха (92,7%);
- *воћњаци (укљ. бобичасто воће)* – 299,8 ха (2%) и *виногради* – 49,1 ха (0,3%);
- *ливаде* – 439,9 ха (3,0%) и *паињаци* 213,6 ха (1,4%).

Табела 10. Земљиште пољопривредних газдинстава на територији општине Мало Црниће по насељима

	Расположиво земљиште		Коришћено пољопривредно земљиште																		Некоришћено пољ. земљ.
	Бр. газ.	ha	Укупно			Орањиве и бабште			Воћњаци			Виногради			Ливаде			Ливаде и пашњаци			
			Окућница	Бр. газ.		ha	%	%КПЗ	Бр. газ.	ha	%	%КПЗ	Бр. газ.	ha	%	%КПЗ	ha	%	ha	% КПЗ	
				Орањиве и бабште	Воћњаци																
Аљугово	35.0	288.8	197.8	0.2	31.0	154.2	1.1	78.0	9.0	1.9	0.6	0.9	0.2	0.4	0.1	12.7	2.9	41.3	20.9	6.5	
Багуша	108.0	1,079.8	1,018.6	2.6	105.0	997.8	7.3	98.0	57.0	12.3	4.1	1.2	8.0	0.9	1.9	0.1	3.8	0.9	5.0	0.5	12.0
Белевац	348.0	2,420.0	2,067.6	5.8	329.0	1,873.6	13.7	90.6	148.0	28.0	9.3	1.4	106.0	10.0	20.3	0.5	138.1	31.4	150.2	7.3	99.1
Велико Село	96.0	502.7	406.0	10.3	92.0	368.5	2.7	90.8	111.0	2.9	1.0	0.7	7.0	0.8	1.7	0.2	0.1	0.0	23.4	5.8	6.3
Велико Црниће	91.0	658.0	563.7	2.7	82.0	550.7	4.0	97.7	33.0	5.3	1.8	0.9	9.0	0.5	1.1	0.1	4.3	1.0	4.5	0.8	50.2
Врбница	107.0	740.5	570.6	2.4	78.0	550.9	4.0	96.5	40.0	12.8	4.3	2.2	11.0	1.2	2.5	0.2	3.3	0.8	3.3	0.6	74.6
Забрета	41.0	392.3	330.5	0.4	41.0	279.3	2.0	84.5	32.0	10.4	3.5	3.1	19.0	2.5	5.1	0.8	29.8	6.8	37.9	11.5	7.8
Каштје	104.0	546.5	501.2	6.3	102.0	466.8	3.4	93.1	71.0	22.8	7.6	4.5	7.0	0.5	1.0	0.1	4.8	1.1	4.8	0.9	17.0
Кобыље	231.0	1,579.2	1,056.0	5.9	148.0	933.2	6.8	90.1	57.0	26.4	8.8	2.5	19.0	1.7	3.5	0.2	53.0	12.1	68.8	6.6	266.6
Крављи До	73.0	520.2	355.0	1.4	67.0	295.6	2.2	83.3	58.0	28.8	9.6	8.1	35.0	4.9	10.1	1.4	17.1	3.9	24.2	6.8	67.5
Кула	131.0	1,364.0	1,096.2	1.1	123.0	1,004.0	7.3	91.6	85.0	36.7	12.3	3.4	16.0	3.3	6.7	0.3	34.2	7.8	51.0	4.7	9.3
Мало Градиште	57.0	439.0	286.7	1.4	55.0	235.2	1.7	82.0	34.0	11.3	3.8	3.9	17.0	1.5	3.0	0.5	37.4	8.5	37.4	13.0	86.4
Мало Црниће	119.0	1,699.4	671.4	1.8	109.0	559.4	4.1	83.3	55.0	9.3	3.1	1.4	19.0	1.6	3.3	0.2	6.5	1.5	99.4	14.8	14.9
Салаковац	140.0	450.8	362.9	2.0	133.0	343.3	2.5	94.6	27.0	5.0	1.7	1.4	15.0	1.7	3.4	0.5	11.0	2.5	11.0	3.0	16.8
Смољанац	278.0	2,477.9	2,079.3	8.3	271.0	2,025.3	14.8	97.4	66.0	11.8	3.9	0.6	57.0	3.8	7.8	0.2	29.9	6.8	30.0	1.4	148.3
Топовица	161.0	1,320.5	948.6	6.3	155.0	907.3	6.6	95.7	87.0	25.3	8.4	2.7	50.0	5.0	10.1	0.5	4.6	1.1	4.6	0.5	54.4
Црљенац	175.0	1,142.7	865.1	3.0	159.0	814.8	5.9	94.2	86.0	31.2	10.4	3.6	25.0	3.2	6.5	0.4	9.6	2.2	12.9	1.5	47.2
Шапче	161.0	1,463.1	1,301.1	7.6	151.0	1,232.7	9.0	94.7	66.0	14.6	4.9	1.1	61.0	5.1	10.4	0.4	37.3	8.5	41.2	3.2	57.6
Шљивац	23.0	162.6	120.1	0.5	21.0	113.3	0.8	94.3	15.0	3.2	1.1	2.6	7.0	0.6	1.3	0.5	2.5	0.6	2.5	2.1	14.2
УКУПНО	2,479.0	19,247.8	14,778.2	69.8	2,252.0	13,705.9	100.0	92.7	1,037.0	299.8	100.0	2.0	491.0	49.1	100.0	0.3	439.9	100.0	653.5	4.4	1,056.8

Извор: Републички завод за статистику (2015). Пописни резултати на нивоу насеља, http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221

Ратарско-повртарском производњом се бави 2.252 пољопривредна газдинства. Пољопривредна газдинства лоцирана су у насељима: Батуша, Божевац, Кобиље, Кула, Смољинац, Црљенац, Топоница и Шапине, располажу са две трећине укупних површина **ораница и башта**. Учешће ораница и башта у коришћеном пољопривредном земљишту прелази 90% у већини насеља, осим у насељима: Аљудово, Забрега, Крављи До, Мало Градиште и Мало Црниће.

Воћарством се бави 1.037 пољопривредних газдинстава. Пољопривредна газдинства Божевац, Калиште, Кобиље, Крављи До, Кула, Топоница и Црљевац располажу са 66,4% укупних површина под **воћњацима**. Највеће учешће у КПЗ воћњаци имају у насељима Крављи До (8,1%) и Калиште (4,5%) док је у другим насељима учешће воћњака у КПЗ знатно мање (испод 4%). Производњом грожђа бави се 491 газдинство. Пољопривредна газдинства лоцирана у насељима Божевац, Крављи До, Топоница, Смољинац и Шапине располажу са 59% укупних површина под виновом лозом на територији Општине. Највеће учешће у коришћеном пољопривредном земљишту виногради имају у насељу Крављи До (1,4%), док је у свим осталим насељима ово учешће знатно мање (испод 1%).

Пољопривредна газдинства Божевац, Кобиље, Мало Градиште, Кула и Шапине располажу са 68,3% укупних површина под **ливадама**, а газдинства са подручја насеља Мало Црниће са 43,5% укупних површина под **пашњацима** на територији општине Мало Црниће. Највеће учешће у коришћеном пољопривредном земљишту ливаде и пашњаци имају у насељу Аљудово (20,9%).

Структура земљишних поседа и уређење пољопривредног земљишта

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године, структура пољопривредних газдинстава општине Мало Црниће према величини земљишног поседа је следећа:

- Највећи број пољопривредних газдинстава (57,3%) располаже **ситним поседом**, (мањим од 5 ha), а ови поседи чине 21,5% КПЗ.
- Поседима **средње величине** (5-30 ha) располаже 37,2% газдинстава, а земљиште ових газдинстава чини 57,6% КПЗ.
- Газдинстава са **крупним поседима** (већим од 30 ha) је свега 2,2% (од тога 0,2% са поседима већим од 100 ha). Земљиште ових газдинстава чини 20,7% КПЗ.

На нивоу Браничевске области, чијем подручју припада општина Мало Црниће, учешће крупних газдинстава износи 1,2% и ова газдинства располажу са 16,6% КПЗ, док на националном нивоу њихово учешће износи 1,8% (38,6% КПЗ)⁷ (Табела 11.).

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године, **просечна величина КПЗ по газдинству** на подручју општине Мало Црниће износи 5,96 ha и састоји се од 8 одвојених делова, површине од 0,74 ha. На нивоу Републике, газдинство у просеку располаже са 5,44 ha КПЗ, у 6 одвојених делова, просечне величине од 0,98 ha.

Комасација је највећим делом спроведена у већини катастарских општина, изузев у КО Аљудово и КО Крављи До због неприступачности терена (брдовит терен). Од укупне површине земљишта, комасација је спроведена на 16.953 хектара. Користи од комасације се огледају у повећању уређености земљишне територије, смањењу неискоришћених површина, решавању питања облика, величине и положаја парцела, канала, путева и других инфраструктурних објеката, што доводи до дугорочног мењања трошкова производње и до повећања укупног прихода. Позитивни ефекти комасације се огледају у повећању величине

⁷ На нивоу ЕУ-28 (2010), без КПЗ је 2,1% газдинстава, 67,2% располаже ситним поседима (до 5 ha), 21,5% поседима средње величине (5-30 ha), а 9,2% крупним поседима (већим од 30 ha, од тога је 2,7% поседа већих од 100 ha КПЗ). Просечна величина КПЗ по газдинству износи 14,2 ha (Eurostat, 2013).

парцела, која у општинама где је извршена комасација, у просеку износи 0,63 ha, за разлику од општина где није спроведена комасација - просечно 0,22 ha.

Табела 11. Газдинства према величини коришћеног пољопривредног земљишта

Величина газдинства	МАЛО ЦРНИЋЕ				РЕПУБЛИКА СРБИЈА				БРАНИЧЕВСКА ОБЛАСТ			
	Број газд.	%	ha	%	Број газд.	%	ha	%	Број газд.	%	ha	%
Без земљишта	79	3,2	-	-	10.107	1,6	-	-	361	1,3	-	-
До 1 ha	397	16,0	218	1,5	174.567	27,6	91.837	2,7	5.181	19,4	2.927	2,1
1-2 ha	306	12,3	456	3,1	123.719	19,6	181.785	5,3	4.256	16,0	6.267	4,6
2-5 ha	720	29,0	2.504	17,0	182.489	28,9	596.052	17,3	8.492	31,7	28.456	21,0
5-10 ha	661	26,6	4.501	30,4	89.083	14,1	617.281	18,0	5.734	21,4	39.644	29,2
10-20 ha	207	8,3	2.681	18,1	32.313	5,1	435.499	12,7	1.953	7,3	26.084	19,2
20-30 ha	57	2,3	1.353	9,1	7.677	1,2	185.846	5,4	415	1,5	9.829	7,2
30-50 ha	21	0,8	807	5,5	5.352	0,8	203.666	5,9	207	0,8	7.712	5,7
50-100 ha	28	1,2	1.766	11,9	4.394	0,7	314.096	9,1	94	0,3	6.355	4,7
Преко 100 ha	4	0,2	492	3,3	1.851	0,3	811.362	23,6	29	0,1	8.475	6,2
УКУПНО	2.480	100,0	14.778	100,0	631.552	100,0	3.437.423	100,0	26.722	100,0	135.748	100,0

Извор: РЗС. Попис пољопривреде 2012. Пољопривреда у Републици Србији. Књига I, Београд, 2013.

У Годишњем програму заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини општине Мало Црниће за 2017. годину (Сл. гласник општине Мало Црниће, 3/2017) предвиђена су средства за комасацију пољопривредног земљишта, као и за уређење атарских путева и противградне службе (Табела 12.).

Табела 12. Програм утврђивања радова на заштити, уређењу и коришћењу пољопривредног земљишта

Намена улагања	Предрачунска вредност улагања, (у дин)	Конструкција финансирања			
		Сопствено учешће		Други извори	
		%	(дин)	%	(дин)
Комасација пољопривредног земљишта	300.000,00	100,00	300.000,00	-	-
Уређење атарских путева	8.800.000,00	60,22	5.300.000,00	39,78	3.500.000,00
Уређење и опремање атарске службе	300.000,00	100,00	300.000,00	-	-
Укупно	9.400.000,00	-	5.900.000,00	-	3.500.000,00

Извор: Службени гласник Општине Мало Црниће, 3/2017

Ради бриге о атарским путевима, који су у лошем стању, потребно је организовати и опремити *пољочуварску службу*, чија је улога, осим у заштити атарских путева, и брига о заштити усева, пољопривредном земљишту и каналској мрежи. Редовно одржавање атарских путева је неопходно за обезбеђење адекватног приступа пољопривредним парцелама и несметано одвијање пољопривредних радова.

С обзиром на значај пољопривреде у општини Мало Црниће потребно је улагати у систем *противградне заштите*. Тренутно стање је такво да се издвајају средства за рад стрелаца противградне заштите међутим, у будућности потребно је улагати и у противградне мреже.

Расположиво земљиште по власништву и закупу

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године (резултати на нивоу насеља), у структури *расположивог земљишта* пољопривредних газдинстава на подручју Општине Мало Црниће доминира земљиште у власништву (86,6%), а разлику од 13,4% чини земљиште у закупу (земљиште узето у закуп умањено за земљиште дато у закуп).

У структури *коришћеног пољопривредног земљишта* учешће земљишта у власништву износи 70,4%, а преосталих 29,6% је земљиште у закупу.

Према подацима Годишњег програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини Општине Мало Црниће за 2017. годину (Сл. гласник општине Мало Црниће, 3/2017) на територији општине Мало Црниће се налази укупно 689.723 хектара пољопривредног земљишта у државној својини. Према програмима давања у закуп:

- дато у закуп 10.737 ха овог земљишта за период 2015-2018. године,
- дато у закуп 2.749 ха за период 2011-2021. године,
- дато у закуп 2.107 ха за период 2010-2020. године.

Према Закону о изменама и допунама Закона о пољопривредном земљишту (Сл. гласник РС, 112/2015), пољопривредно земљиште у државној својини се може дати у закуп физичком, односно правном лицу за период који не може бити краћи од једне године нити дужи од 30 година, а за рибњаке и винограде 40 година.

Бесплатно коришћење пољопривредног земљишта у државној својини, које није било издато најмање три последње агроекономске године и није било предмет коришћења, је нова, стимулативна могућност за коришћење државног пољопривредног земљишта и смањење узурпација.

Законом о изменама и допунама Закона о пољопривредном земљишту установљено је и право првенства закупа пољопривредног земљишта у државној својини инвеститорима правним лицима, прецизирана су правила пречег закупа државног земљишта и омогућена његова куповина физичким лицима - имаоцима регистрованих пољопривредних газдинстава, који су држављани Републике Србије и у својини имају највише до 30 ха пољопривредног земљишта. Тиме је поспешено инвестирање и раст запослености у пољопривредном сектору и укрупњавање поседа и повећање прихода газдинстава од пољопривреде, уз истовремено унапређење продуктивности и ефикасности коришћења пољопривредног земљишта, као добра од општег интереса за Републику Србију.

1.3.5. Шумски фонд и ловни потенцијал

Простор општине Мало Црниће се налази само делимично под шумама и припада зони са земљиштем од I до IV, и делом V бонитетне класе без ерозије (ППО Мало Црниће, 2010). Према подацима РЗС, у 2014. години површина под шумама у општини Мало Црниће износила је 1.670,6 ха, што је ниже у односу на 2011. годину за 0,7%, а у структури површина под шумама, доминира приватно власништво, које чини 88,5% укупне површине под шумом (Табела 13.). Површине под шумама у државном власништву су у надлежности Шумске управе „Пожаревац“, у оквиру Шумског газдинства „Северни Кучај“, Кучево, односно ЈП „Србијашуме“ (<http://www.srbijasume.rs/delovi.html>). У оквиру ових шума, осим планске сече и експлоатације, предвиђене су обнове и подмлађивање шумског фонда, односно акције пошумљавања.

Табела 13. Површине под шумама у општини Мало Црниће, 2008-2014.¹

Република/ Област/ЈЛС	2008.	2011.	2014.
Република Србија, укупно	1.978.112	1.962.335	2.168.746
– Приватно власништво	1.028.615	1.034.562	1.215.528
– Државно власништво	949.497	927.773	953.218
Браничевска област, укупно	111.534,9	108.608,8	117.937,8
– Приватно власништво	62.737,4	62.712,0	69.865,7
– Државно власништво	48.797,5	45.896,8	48.072,1
Општина Мало Црниће, укупно	1.769,6	1.682,1	1.670,6
– Приватно власништво	1.477	1.477	1.478
– Државно власништво	292,6	205,1	192,6

¹ РЗС прикуља податке од ЈП Србијашуме (за државне и приватне шуме) и од других предузећа која газдују шумама (државни сектор).

Извор: База података РЗС.

На основу података Пописа пољопривреде 2012, шумско земљиште на подручју општине Мало Црниће заузима површину од 1.817,4 ха, што је 9,4% ниже у односу на расположиво земљиште пољопривредних газдинстава и знатно ниже у односу на републички просек (19,1%). Могу се уочити варирања у погледу присуства шумских

површина по насељима. Највећу површину шума у односу на расположиво земљиште имају насеља Аљудово (26,7%) и Топоница (22,1%), а најмању насеља Мало Црниће и Батуша (учешће испод 3%).

Ловни садржаји и активности у општини Мало Црниће су заступљени. Постоје два ловачка друштва: Ловачко друштво „Млава“, Мало Црниће и Ловачко друштво „Стиг“, Божевац - Смољинац. Оба наведена ловачка удружења припадају, у оквиру Ловног савеза Србије, VI ловној области „Подунавље“ (<http://www.ekolss.com/podunavlje.htm>).

Ловачко удружење „Млава“ располаже ловиштем „Орловача“ на површини од 10.831 ha, у оквиру које ловне површине заузимају 8.500 ha. Од дивљачи која се стално на овом ловишту узгаја присутне су: јелен лопатар (*Dama dama*), срна (*Capreolus capreolus*), зец (*Lepus europaeus*), фазан (*Phasianus colchicus*), и пољска јаребица (*Perdix perdix*). Удружење поседује један ловачки дом и има активних 308 чланова. Ловни туризам није развијен (http://www.ekolss.com/LU/malo_crnice.htm).

Ловачко удружење „Стиг“ из Божевца и Смољинца газдује газдује ловиштем „Градац“ на површини од 16.418 ha, у оквиру које ловне површине заузимају 15.000 ha. У оквиру овог удружења стално гајене врсте дивљачи су: срна, зец, фазан и пољска јаребица. Удружење броји 343 активних чланова. Ловни туризам је развијен и обухвата лов на препелице, грлице, гугутке и голуба гривњаша (www.ekolss.com/LU/bozevac.htm).

Активности везане за бригу о дивљачи и одстрелу су у складу са плановима и документима која се праве на годишњем и вишегодишњем нивоу, као и на основу републичких прописа и Закона о дивљачи и ловству (Службени гласник РС, број 18/10).

1.3.6. Минерални ресурси и обновљиви извори енергије

Минерални ресурси. У погледу минералних ресурса на територији општине Мало Црниће присутна су лежишта квалитетног шљунка и песка. С обзиром да минерални ресурси представљају необновљиве природне ресурсе експлоатацији минералних ресурса мора се приступити рационално уз поштовање принципа заштите животне средине.

Обновљиви извори енергије. У Републици Србији коришћење обновљивих извора енергије (ОИЕ) није на високом нивоу и, у односу на конвенционална горива, износи свега 18%. Највише се користи чврста биомаса 59%, затим хидропотенцијал 40%, док биогаз, енергија ветра, сунца и геотермална енергија учествују са мање од 1% (Сл. гласник РС, број 110/16). У структури потрошње енергије у пољопривреди, највеће учешће има потрошња нафтних деривата а затим потрошња електричне енергије и природног гаса, док је најмања потрошња геотермалне енергије и биомасе.

I Биомаса. Потенцијали енергије биомасе који се могу искористити на територији општине Мало Црниће леже у *жетвеним остацима пољопривредних култура* (пшенична слама, кукурузовина) и *органском делу комуналног отпада*. Иако на подручју општине Мало Црниће постоје значајни ресурси биомасе, не постоји сакупљање, транспорт и складиштење остатака из пољопривреде у циљу њиховог искоришћавања за добијање енергије. Отпадна биомаса се може користити за добијање топлотне енергије (загревање домаћинства, добијање топле воде) као и за добијање електричне енергије.

Од биомасе могу се произвести две врсте течних горива и једна врста гасовитог горива, која представљају алтернативу течним фосилним горивима:

- Биодизел. Као сировина за производњу биодизела користе се пољопривредне културе (уљана репица, соја, сунцокрет) или искоришћена уља и масти (из органске компоненте комуналног отпада). Од једног хектара уљане репице може

се добити 690 литара биодизела, од 1 ha соје може се добити 460 литара биодизела, а од једног хектара сунцокрета око 816 литара биодизела (Могућност производње и коришћења биодизела у Србији, Jefferson Institute, јануар 2010).

- Биобензин (биоетанол). Сировине за производњу биоетанола могу се сврстати у три групе: а) шећерна сировина (шећерна репа, шећерна трска, сирак, воће итд.), б) скробна сировина (кукуруз, пшеница, кромпир, јечам итд.) и (в) лигноцелулоза (пољопривредни отпад, попут кукурузовине, сламе од пшенице и јечма, коштица од воћа, комунални отпад, дрвни остаци итд.). Биоетанол се добија ферментацијом наведених сировина у постројењима пројектованим за ту сврху, и затим дестилацијом добија финални производ. Финални производ, односно биоетанол, може се без проблема (или уз мале модификације) сагоревати у бензинским односно дизел моторима (Семенченко и сар., 2011).
- Гасовита горива (биогаз). Принцип добијања ових горива заснива се на анаеробном процесу разградње биомасе од стране бактерија у постројењима који се називају дигестори, при чему се као продукт разградње формира гас. Најчешћа сировина за производњу биогаза су животињски екстременти.

На територији општине Мало Црниће није присутно искоришћавање биомасе за добијање енергије као ни производња био-горива.

II Енергија сунца. Поред биомасе, на територији општине Мало Црниће значајан ОИЕ представља и енергија сунца. Просечно сунчево зрачење у Србији је за око 40% веће него у земљама ЕУ, а у односу на укупан потенцијал ОИЕ у Србији сунчева енергија чини око 16,7%. Овај сунчев потенцијал може се искористити њеним претварањем у топлотну, односно електричну енергију, инсталирањем соларних уређаја у домаћинствима, индустрији и пољопривреди. У пољопривреди, фотонапонске пумпе за воду могу се користити за наводњавање пољопривредних култура на отвореном или у заштићеном простору, за пуњење појила за животиње водом и сличне намене, а с обзиром да је ово подручје развијене пољопривреде, коришћење сунчеве енергије би могло да нађе ширу примену управо у овом сектору. Наиме, употребом уређаја који користе сунчеву енергију за рад пумпи у циљу наводњавања пољопривредних површина значајно се могу смањити трошкови пољопривредне производње⁸. За сада, искоришћавање овог вида енергије у општини Мало Црниће не постоји.

III Енергија ветра. У погледу коришћења енергије ветра, подручје општине Мало Црниће одликује се великом учесталости ветра и снажном јачином ветра (*кошава*). Браничевски округ, коме припада и општина Мало Црниће, означена је као зона погодна за изградњу ветропаркова.

IV Геотермална енергија. На подручју општине Мало Црниће присутан је један термални извор у насељу Салаковац. Температура воде са термалног извора износи 20,5°C а рН вредност је 8,4. По гасном саставу ова вода спада у азотне воде. Нема података о потенцијалима коришћења енергије геотермалних вода на подручју општине Мало Црниће.

V Хидроенергија. Нема података о потенцијалима коришћења енергије малих хидроелектрана на подручју општине Мало Црниће.

⁸ У циљу анализе оправданости и одрживости примене соларне енергије у пољопривреди у току 2015. године урађена је студија „Техно-економски аспекти примене обновљивих извора енергије и мобилних роботизованих соларних електро-генератора у пољопривреди“, у оквиру пројекта МПЗЖС. Ова студија је показала да је капацитет анализираних соларних генератора сасвим довољан да задовољи уобичајене захтеве корисника и потисне из употребе „дрљаве“ конвенционалне агрегате за наводњавање на бензин и дизел гориво, да с обзиром да је уређај покретан/преносив, као и да је наводњавање електричном енергијом из соларног генератора вишеструко исплативије у односу на наводњавање помоћу пумпи које раде на фосилна горива.

1.3.7. Заштита животне средине, биодиверзитета и предела

Према Уредби о утврђивању регионалног просторног плана за подручје Подунавског и Браничевског управног округа (Сл. гласник РС бр. 8/15) општина Мало Црниће припада подручју квалитетне животне средине. У овој Општини нема великих загађивача а кључни проблеми проистичу из лоше комуналне инфраструктуре. Присутни извори загађења су депоније, канализациони отпад, саобраћај, индивидуална ложишта, мала привреда, фарме и остале пољопривредне активности.

Неопходно је изградити канализациону и комплетирати водоводну мрежу у насељима, као и капацитете за пречишћавање отпадних вода. Као проблем у овој области јавља се и нерешено питање одлагања чврстог отпада. Неопходна је изградња регионалне депоније и уклањање дивљих депонија са територије општине.

Квалитет ваздуха. Према Закону о заштити ваздуха односно Уредби о одређивању зона и агломерација (Службени гласник РС бр. 58/11 и 98/12) општина Мало Црниће припада зони „Србија“, која обухвата територију Републике Србије осим територија аутономних покрајина, града Београда, града Ниша, града Ужица, града Смедерева, општине Косијерић и општине Бор. Према Годишњем извештају о стању квалитета ваздуха у Републици Србији 2016. године, ваздух на територији општине Мало Црниће сврстан је у прву категорију квалитета (чист или незнатно загађен ваздух). Ово је тренд који постоји већ дуги низ година с обзиром да на територији Општине нема већих загађивача ваздуха. У погледу алергеног полена, најближа станица за мерење концентрације ових честица налази се у Пожаревцу. Полен се дефинише као природни загађивач с обзиром да може бити узрок озбиљних алергијских реакција код осетљивих особа. У овом смислу, најважнији је полен биљке амброзије али се прати и полен других биљака (бреза, разне траве итд.). Концентрација алергеног полена веома варира током године, и у зависности од већег броја фактора, а извешавање о присутности алергеног полена у ваздуху издаје се на недељном нивоу.

Квалитет вода. Један од највећих еколошких проблема на територији општине Мало Црниће представља непостојање водовodne мреже и лош квалитет воде за пиће. У већини насеља Општине становништво се снабдева пијаћом водом из индивидуалних бунара.

Од површинских вода на територији општине Мало Црниће налазе се језера, реке и потоци. Највећи водоток који протиче кроз општину Мало Црниће је Река Млава, која протиче западним делом Општине, у дужини од 13,5 km. Њена једина стална притока је река Витовница која протиче кроз општину Мало Црниће у дужини од 17,5 km. Поред ове две реке постоји и већи број мањих водотокова. На територији општине Мало Црниће постоје и два језера - језеро Заова у насељу Топоница и језеро Змајевац у насељу Смољинац. Квалитет реке Млаве мери се на хидролошкој станици Братинац (Табела 14.).

Табела 14. Квалитет реке Млаве⁹

Параметар квалитета	Река Млава - профил Братинац
рН	I-IV
Суспендоване честице	III-V
Растворени кисеоник	I
Засићеност кисеоником	II
БПК5	II
ХПК (перманганатна метода)	III
Укупни органски угљеник	III
Укупан азот	III
Нитрати	II
Нитрити	III
Амонијум јон	III
Укупан фосфор	III
Ортофосфати	III
Хлориди	I
Сулфати	I
Укупна минерализација	I
Електропроводљивост на 200° С	I
Арсен	I
Бор	I
Бакар	I-II
Цинк	I
Хром (укупни)	I
Гвожђе (укупно)	III
Манган (укупни)	II
Фенолна једињења	II

Извор: Резултати испитивања квалитета површинских и подземних вода 2016, Агенција за заштиту животне средине, Србија, 2017.

Мерења квалитета реке Млаве на станици Братинац показала су да велики број параметара квалитета површинских вода има вредности које реку сврставају у другу, односно трећу категорију квалитета. Вредност рН и садржај суспендованих честица значајно варирају. Висок БПК5 и ХПК указују на загађеност органским и неорганским материјама. Проблем представљају једињења која у себи садрже азот и фосфор као и повећане концентрације гвожђа. Узрок овакве ситуације су највероватније комуналне отпадне воде које се директно без третмана испуштају у реке. На тај начин не погоршава се само квалитет површинских вода, већ и квалитет вода у подземним извориштима.

⁹ I класа – воде које се могу користити за снабдевање водом за пиће уз претходни третман филтрацијом и дезинфекцијом, купање и рекреацију, наводњавање, индустријску употребу (процесне и расхладне воде).
 II класа - воде које припадају овој класи обезбеђују на основу граничних вредности елемената квалитета услове за функционисање екосистема, живот и заштиту риба (ципринида) и могу се користити у исте сврхе и под истим условима као и површинске воде које припадају класи I.
 III класа - воде које припадају овој класи обезбеђују на основу граничних вредности елемената квалитета услове за живот и заштиту ципринида и могу се користити за снабдевање водом за пиће уз претходни третман коагулацијом, флокулацијом, филтрацијом и дезинфекцијом, купање и рекреацију, наводњавање, индустријску употребу (процесне и расхладне воде).
 IV класа – воде из ове класе могу се користити за снабдевање водом за пиће уз примену комбинације претходно наведених третмана и унапређених метода третмана, наводњавање, индустријску употребу (процесне и расхладне воде).
 V класа - воде које припадају овој класи не могу се користити ни у једну сврху.

Квалитет земљишта. На подручју општине Мало Црниће присутни су различите врсте земљишта високе плодности: чернозем, алувијални наноси, речни наноси, смолница итд. Садржај хумуса креће се од 3-4%, неутралне до слабо киселе реакције. Садржај хумуса показује да су у питању доста хумусна земљишта што је од изузетног значаја за пољопривредну производњу, јер доприноси стварању повољне структуре, везивању воде и хранљивих материја неопходних биљкама за раст и развиће. Садржај хранљивих материја је у границама оптималног до високог. Земљиште није загађено штетним и опасним материјама а остаци пестицида у земљишту не угрожавају квалитет пољопривредних производа.

На подручју општине Мало Црниће, највећи део обрадивих површина је под традиционалном обрадом, док се мали део, односно свега око 1.759 ha, обрађује тзв. заштитном обрадом. Конзервацијска обрада земљишта је од великог значаја за чување плодности земљишта, јер спречава збијање земљишта и кварење његове структуре. Активности спроведене на територији општине Мало Црниће у погледу конзервације земљишта укључују конзервацију озимим усевима (5.527 ha), биљним остацима (1.032 ha) и заштитним усевима (304 ha).

Периодична плављења терена, изазвана изливањем реке Млаве, представљају потенцијални извор забаривања и заслањивања земљишта. Такође, вишегодишња примена пољопривредне механизације узрокује појаву сабијања земљишта и смањен степен инфилтрације воде, односно смањење растреситости тла и елиминацију сувишне воде.

Подручје општине Мало Црниће одликује се појавом ерозије која односи површински слој земљишта чиме се смањује његова плодност. Према Регионалном просторном плану за Браничевски и Подунавски округ, површина захваћена ерозијом у општини Мало Црниће износи 22.400 ha што чини 82,6% укупне површине Општине. Мали проценат површина под шумама и јаки ветрови (*кошава*) указује на присуство еолске ерозије и потребу пошумљавања односно формирања ветрозаштитних појасева.

На подручју општине Мало Црниће клизишта обухватају површину од 1.670 ha односно 6% укупне површине Општине. Клизишта потенцијално могу угрозити путну инфраструктуру, објекте за становање, индустријске објекте, систем водовода и канализације итд.

У погледу употребе ђубрива на територији општине Мало Црниће, највећи број газдинстава употребљава минерална ђубрива за одржавање плодности земљишта. Према подацима Пописа пољопривреде 2012. (подаци за ниво насеља), од укупног броја пољопривредних газдинстава са земљиштем, минерална ђубрива употребљава 2.136 пољопривредних газдинстава (86,1%), чврст стајњак 1.100 пољопривредних газдинстава (44,3%) а течни стајњак и осоку свега 59 пољопривредних газдинстава (2,4%). Треба нагласити важност веће употребе органских ђубрива, што је повезано са развојем сточарства, с обзиром да органска ђубрива од незаменљивог значаја у одржавању високе плодности земљишта. Истовремено, од укупне површине коришћеног пољопривредног земљишта, 11.518 ha (77,9%) третира се средствима за заштиту биља. Правилна употреба минералних ђубрива и хемијских средства за заштиту биља мора се стриктно поштовати с обзиром да исти могу узроковати повећање концентрације тешких метала у пољопривредном земљишту, што се одражава негативно на квалитет пољопривредних производа.

Биодиверзитет. На подручју општине Мало Црниће нема законом заштићених природних добара. Међутим, присутне су природне вредности значајне на локалном нивоу:

1. *Извор „Шопот“* - извор се налази у насељу Топоница, близу цркве Заова. Извор је откривен почетком 18. века.

2. *Извор (чесма) посвећена св. Петки* – извор се налази у насељу Смољинац. У народу влада мишљење да је вода која из њега извире лековита, да лечи очне болести и малаксалост.
3. *Подручје Заовачке шуме* - подручје у насељу Топоница, који обухвата Заовачку шуму, језеро „Заова“ и црквено имање укупне површине 116 ha, као и заштитни појас у ширини од 100 метара од ивице шуме у свим правцима. Овом подручју припада и 100 метара површине са обе стране пута рачунајући 700 m према северу и 700 m према југу од пута Р-107 а са улазом у Заовачку шуму.¹⁰
4. *Језеро „Заова“* - вештачко језеро које се налази у насељу Топоница, на површини од око 3 ha. Језеро је обрасло густом шумом и представља познато локално излетиште.
5. *Језеро „Змајевац“* - налази се у насељу Смољинац. Језеро је богато ихтиофауном па привлачи бројне пецароше.
6. *Простор насеља Аљудово* - у питању је простор са највећим шумским комплексима на територији општине Мало Црниће. Налази се на већој надморској висини, у односу на остало подручје Општине, и истиче се геоморфолошким, хидролошким и биогеографским специфичностима. У оквиру овог подручја, у сливу Брадачког потока, налази се локалитет „Водице“ где је манастир Брадача.

Заштита генетичких ресурса. У погледу биљних генетичких ресурса, на подручју Општине Мало Црниће, заступљене су две аутохтоне сорте винове лозе: *липарка* и *тамјаника*.

У погледу расног састава стоке, на подручју општине Мало Црниће, гаје се следеће расе: говеда – *сименталац*, *холштајн*, *домаће говече у типу сименталца*, свиње – *ландрас*, *јоркишир*, *пиетрен* и *мешанци ових раса*, овце – *домаћа праменка*, *винтерберг* и *шароле*, козе – *домаћа* и *алпска коза*.

Потребно је предузети напоре да се очувају генетички ресурси у сточарству, кроз популарисање гајења домаћих аутохтоних раса. То могу бити аутохтоне расе липска овца¹¹, цигаја, балканска коза и др. Већина аутохтоних раса стоке је у статусу угрожених и морају се предузети активности за њихово очување с обзиром да постоје велике предности у гајењу оваквих раса (већа отпорност на болести, боља адаптираност на постојеће климатске услове и сл.).

Треба радити на *подизању свести локалног становништва* о важности очувања домаћих раса и предности њиховог гајења. Подстицајне мере државе стварају повољну климу за повећање броја грла аутохтоних раса и регистрацију пољопривредних газдинстава као одгајивача аутохтоних раса домаћих животиња. Ипак, активности локалних пољопривредника на овом плану зависе од великог броја фактора: од заинтересованости да се баве гајењем аутохтоних раса, од финансијских могућности за куповину грла, од могућности набавке грла аутохтоних раса на тржишту, од поседовања адекватних објеката, простора за испашу и сл.

Према постојећим документима на подручју Општине Мало Црниће нема значајног загађења животне средине те је стога ово подручје сврстано у подручје квалитетне животне средине. Међутим, не постоје конкретни и систематизовани подаци о

¹⁰ Одлука Скупштине општине Мало Црниће о проглашењу подручја Заовачке шуме подручјем са посебном наменом за изградњу и формирање туристичко-рекреативног центра.

¹¹ Природно станиште липске овце је подручје Смедерева и околне територије. У питању је аутохтона врста која има велику отпорност према лошим условима одгајивања, као и према одређеним болестима и поремећајима. Спада у групу средње крупних праменки. Плодност липске овце је веома велика и у просеку од 100 оваца добије се 130 јагањаца.

извршеним анализама квалитета воде, земљишта и ваздуха, те стога није могуће донети поуздан закључак о квалитету животне средине на овом подручју. Стога један од задатака у наредном периоду требало би бити успостављање система праћења квалитета животне средине, пре свега квалитета воде и земљишта.

1.4. ТРЖИШНИ СУБЈЕКТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ И ПРЕРАДИ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА

Пољопривредна производња у општини Мало Црниће организована је доминантно на сектору породичних пољопривредних газдинстава (ППГ), а тек мали проценат производње обавља се посредством земљорадничких задруга, пољопривредних предузећа или предузетника.

Породична пољопривредна газдинства. Пописом пољопривреде 2012. регистровано је 2.480 пољопривредних газдинстава (ПГ), а 99,6% њих (2.469) су породична пољопривредна газдинства (ППГ), која поседују 98,6% КПЗ. Највећи број ППГ регистрован је местима Божевац и Смољинац, с обзиром да су ова села и највећа по броју становника и површини КПЗ. Подаци Управе за аграрна плаћања показују да је у 2017. години регистрованих активних ППГ свега 1.152, што је мање од половине ППГ која су регистрована Пописом пољопривреде 2012.

У сектору **пољопривредних предузећа** послују правна лица која се баве узгојем живине (Велико Село), а током 2018. године почела је са радом и фарма музних крава у Крављем Дулу, коју је млекара из Петровца на Млави приватизовала. У сектору **предузетника** у месту Црљенац региструје се једно лице, које се такође бави узгојем живине.

Од **земљорадничких задруга** издваја се 33 „Куљанска“, Кула, која је у 2017. години била добитник Октобарске награде општине Мало Црниће за залагање у области развоја задругарства.

Капацитети прераде пољопривредних производа. Након гашења млина „Млава“ и фабрике тестенине, Општина је изгубила капацитете прераде пољопривредних производа (житарица, млека, меса, воћа, поврћа).

1.4.1. Породична пољопривредна газдинства

Према методологији Пописа пољопривреде 2012, под породичним пољопривредним газдинством (ППГ) подразумева се свака породична или друга заједница лица која заједно станују и заједнички троше своје приходе за подмиривање основних животних потреба (укључујући и самачко домаћинство), чији се чланови (један или више) баве пољопривредном производњом, било као примарном било као секундарном активношћу, која има јединствено управљање, заједнички користи средства за производњу (земљиште, машине, објекте) и рад својих чланова, чији је носилац физичко лице, и при томе:

- обрађује – користи 50 и више ари пољопривредног земљишта на којем обавља пољопривредну производњу, без обзира на то да ли је та производња намењена тржишту или не, или
- обрађује – користи мање од 50 ари пољопривредног земљишта, али обавља интензивну ратарску, воћарску, виноградарску, повртарску производњу и производњу цвећа (укључујући производњу под стакленицима и пластеницима), производњу печурака и сточарску производњу, односно обавља пољопривредну производњу која је намењена тржишту, или
- на дан 30. септембра 2012. гаји најмање: – два грла говеда, или – једно грло говеда и

два грла ситне стоке (свиња, коза, оваца – заједно), или – пет грла оваца или пет грла коза, или – три грла свиња, или – четири грла ситне стоке (свиња, коза, оваца – заједно), или – 50 комада живине, или – 20 пчелињих друштава.

Пописом пољопривреде 2012. у општини Мало Црниће регистровано је 2.480 пољопривредних газдинстава, а 99,6% њих или 2.469 су ППГ. Највећи број ППГ регистрован је у местима Божевац и Смољинац (14%, односно 11% од укупног броја ППГ, респективно), с обзиром да су ова села и највећа по броју становника и површини КПЗ.

Подаци Управе за аграрна плаћања показују да у 2017. години (стање на дан 09.11.2017.) од укупно 1.155 регистрованих активних ППГ Општине, њих 1.152 (односно 99,7%) припада категорији активних ППГ. Регистрована активна ППГ чине мање од половине (46,7%) броја ППГ која су регистрована Пописом пољопривреде 2012.

Користећи податке Пописа пољопривреде 2012. у наставку се даје кратка анализа ППГ према: површини КПЗ, економској величини, радној снази, старосној и образовној структури¹².

Коришћено пољопривредно земљиште (КПЗ). Од укупно КПЗ на подручју општине Мало Црниће 98,6% или 14.568,45 ха налази се у власништву ППГ, што је знатно више у односу на просек Србије (где је ово учешће 82,2%).

Просечно КПЗ по ППГ у Малом Црнићу је више у односу на републички просек, али и даље упућује на уситњеност поседа (Табела 15.)

Табела 15. Просечно КПЗ на ППГ у Србији и Малом Црнићу, 2012.

	КПЗ, ha ¹	Број ППГ	Просечно КПЗ по ППГ, ha
Република Србија (без КиМ)	2.825.068	619.141	4,6
Општина Мало Црниће	14.568	2.469	5,9

Извор: електронска база података Пописа пољопривреде 2012.

¹ КПЗ чини: пољопривредно земљиште на окућници, оранице и баште, стални засади, ливаде и пашњаци које газдинство обрађује/користи.

На *Графикону 1.* приказано је да је највећи број ППГ на подручју општине Мало Црниће, у пољопривредној 2011/2012. години користило пољопривредно земљиште величине од 2 до 5 хектара (29% укупног броја ППГ у Малом Црнићу).

¹² С обзиром да 99,6% укупног броја ППГ у општини Мало Црниће чине (ППГ) у једном броју анализа дају се подаци за пољопривредна газдинства укупно, с обзиром да РЗС не располаже за све индикаторе подацима за ниво ППГ.

Графикон 1. ПГ у Малом Црнићу према величини КПЗ у пољопривредној 2011/2012.

Извор: Попис пољопривреде 2012, књига 1.

Графикон 1. показује и да са повећањем површине КПЗ по ПГ долази до смањења броја газдинстава, а колико је уситњен посед најбоље осликава податак да у Малом Црнићу 57,4% ПГ има посед до 5 ha.

Анализирано по насељима, **највећа површина КПЗ по ПГ** је у насељима Батуша (9,4 ha) и Кула (8,4 ha), а **најмања** у насељима Салаковац (2,6 ha) и Великом Селу (4,2 ha).

Посматрајући у Табели 16. ПГ према економској величини (база података Пописа пољопривреде 2012), уочава се да највећи број ПГ са КПЗ припада групи сиромашних ПГ, који су у категорији остварене вредности производње 0-2.000 евра и они чине 30,8% укупног броја ПГ Општине (републички ниво 45,2%).

Табела 16. Економска величина ПГ са КПЗ на нивоу Р. Србије и општине Мало Црниће, 2012.¹

Територија	Економска величина				
	0-2.000 евра	2.000-4.000 евра	4.000-8.000 евра	8.000-15.000 евра	> 15.000 евра
Р. Србија	280.427	139.652	112.809	52.765	35.792
Општина Мало Црниће	739	575	638	311	138

Извор: електронска база података Пописа пољопривреде 2012.

¹ Економска величина газдинства је новчана бруто вредност свих пољопривредних производа који се производе на газдинству по цени произвођача, изражена у еврима.

Радна снага на газдинству. Према подацима Пописа пољопривреде 2012, на нивоу Малог Црнића укупно ангажована радна снага на сектору ППГ је 5.463 лица.

У структури укупно ангажоване радне снаге најзначајније је учешће:

- носиоца газдинстава (укупно 2.438 или 45%);
- осталих чланова породице и рођака носиоца газдинства (1.720 или 32%);
- супружника носиоца газдинства (1.301 или 24%);
- учешће стално запослених је на занемарљивом нивоу (њих 4 или свега 0,07%).

Родна структура. Радна снага на ППГ Општине је следеће родне структуре (Попис пољопривреде 2012):

- 82% укупног броја носиоца газдинстава су мушкарци;
- 88% од укупног броја супружника носиоца газдинства су жене;
- 59% у структури осталих чланова породице и рођака носиоца газдинстава чине мушкарци.

Старосна структура. На подручју Малог Црнића у структури управника (менаџера) ППГ¹³ највећи проценат њих је у старосној доби од 55-64 године (31,6%) и старости 65 година и преко (28,5%).

Најмање је учешће управника старости до 24 године (0,8%).

Оваква старосна структура је неповољна, али је још увек повољнија у односу на исти показатељ на нивоу Републике, где је највеће учешће менаџера старости 65 година и више и износи 32,9%.

Што се тиче **образовне структуре** управника (носиоца) ППГ у општини Мало Црниће, евидентно је да највећи проценат њих (84,2%) има **само пољопривредно искуство стечено праксом** (Табела 17.).

Табела 17. Ниво обучености управника (менаџера) на пољопривредним газдинствима, 2012.

Ниво обучености управника	Република Србија		Општина Мало Црниће	
	Број лица	Структура (у %)	Број лица	Структура (у %)
Само пољопривредно искуство стечено праксом	378.940	60,0	2.087	84,2
Курс из области пољопривреде	4.270	0,7	37	1,5
Пољопривредна средња школа	16.120	2,6	71	2,9
Друга средња школа	191.591	30,3	236	9,5
Пољопривредна виша школа или факултет	8.992	1,4	20	0,8
Друга виша школа или факултет	31.639	5,0	29	1,2
Укупан број управника на ППГ	631.552	100,0	2.480	100,0

Извор: Попис пољопривреде 2012, http://media.popispoljoprivrede.stat.rs/2015/11/23_Menadzer.xls;

Да постоји жеља за усавршавањем и даљим образовањем у области пољопривреде говори податак Пописа пољопривреде 2012, да је током 2011/2012. године 37 менаџера ППГ у Малом Црнићу похађало курсеве у области пољопривреде.

Овај број је изузетно мали у односу на укупан број менаџера ППГ, а да би се постигли бољи резултати пословања и остварила већа примена знања и нових технологија, неопходно је радити на побољшању образовне структуре свих учесника у ланцу пољопривредне производње, као и побољшању система трансфера знања на националном нивоу.

1.4.2. Предузећа и предузетници у сектору пољопривреде

У садашњем тренутку, пољопривредна производња у општини Мало Црниће доминантно је организована на сектору ППГ, а тек мали проценат производње организује се посредством задруга, пољопривредних предузећа или предузетника.

Од **пољопривредних предузећа** истиче се једино фирма „Наша фарма плус“, д.о.о, Велико Село, регистрована 2014. године, чије је основна делатност узгој живине, а од **предузетника**

¹³ Према подацима Пописа пољопривреде 2012, управника (менаџера) на ППГ има колико и ППГ и у највећем проценту они су и носиоци газдинстава.

у сектору пољопривреде послује само фарма за узгој живине „Станојевић“, регистрована 2017. у месту Црљенац.

Поред ових субјеката, од стране млекаре „ЕКОФИЛ – млекара ХОМОЉЕ“, Петровац на Млави, приватизована је **фарма у Крављем Долу** (са 10 ha земљишта), а половином 2018. године очекује се првих 120 грла музних крава (од 500 колико се укупно планира)¹⁴.

1.4.3. Земљорадничке задруге

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Србије 2014-2020. (Службени гласник Р. Србије број 85/14) указује на неразвијеност и бројне проблеме задружног сектора у Србији, који су довели до губљење идентитета задружне својине и поверења у задружни систем: спорост и тешкоће у доказивању и укњижби задружне својине, непоштовање задружних вредности и принципа (што задруге приближава МСП), непоседовање задружне имовине (земљишта, складишних и/или прерадних капацитета и опреме), финансијски проблеми, проблеми пласмана и наплате и слично.

Слично је и у региону Браничево Подунавље, где је у складу са транзиционим процесима на националном нивоу, највећи број традиционалних задруга угашен или је неактиван (РРА Браничево Подунавље, 2016).

На подручју општине Мало Црниће задругарство је недовољно развијено. Наиме, иако је Општина некада имала већи број земљорадничких задруга, сада се по значају и успешном пословању издваја само једна, **ЗЗ „Куљанска“ у Кули**, која се, иако без адекватног складишног простора, бави организовањем пољопривредне производње и откупом пољопривредних производа од произвођача. Остале задруге припадају једној од следећих група:

- ✓ Задруге у стечају: (1) ОЗЗ „Будућност“, Мало Црниће (задруга је располагала са око 300 ha пољопривредног земљишта) и (2) пољопривредна задруга „Стиг“, Божевац (располагала је са око 14 ha земљишта) или оне чије је пословање у блокади: (3) ЗЗ „Витовница“, Кула; (4) ЗЗ „Змајевац“, Смољинац¹⁵;
- ✓ Задруге које више послују као приватне фирме (без поштовања задружних вредности и принципа) или су једним делом пословања у зони сиве економије.

Слика 3. Огледна поља ЗЗ „Куљанска“ и Института за ратарство и повртарство, Нови Сад

Извор: Архива ЗЗ „Куљанска“, Кула..

Земљорадничка задруга „Куљанска“ из Куле основна је почетком прошлог века (датира од 1905. године, а први писани записи о овој задрузи су из 1908.)¹⁶. Прошла је бројне процесе својинских и организационих трансформација (као и све друге задруге у земљи), у којима је била припајана другим задругама и пољопривредним комбинатима у Малом Црнићу и Пожаревцу. У садашњем организационо правном статусу, са овим именом и усклађеним пословањем са законом којим се уређују задруге,

¹⁴ Подаци Општинске управе општине Мало Црниће и ПССС Пожаревац

¹⁵ Народна банка Србије; <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/67/pn.html>

¹⁶ Интервју са директором ЗЗ „Куљанска“, новембар 2017.

регистрована је у Агенцији за привредне регистре 2013. године.

Бави се доминантно откупом и даљом продајом ратарских култура (пшеница, кукуруз, сунцокрет, и у мањом мери соја и уљана репица), сировог млека, продајом репроматерија (преко пољопривредне апотеке или кроз уговорну производњу са кооперантима приликом заснивања производње). Има 5 запослених, 13 задругара и око 300 коопераната из места: Кула, Божевац, Кобилје, Црљенац, Калиште, Батуша, као и из места која не припадају општини Мало Црниће. У задружној својини има 4 ха пољопривредног земљишта, од чега је око 2 ха плодно земљиште.

Задруга има вишегодишњу сарадњу са Институтом за ратарство и повртарство из Новог Сада у области селекције семенарства на усевима пшенице, кукуруза и сунцокрета, која се реализује на огледним пољима у Малом Црнићу и селима општине Петровац на Млави и традиционално учествује у манифестацији „Дани поља новосадских хибрида сунцокрета и кукуруза“ (Слика 3.). Такође, има подршку локалне самоуправе, а у 2017. години носиоци су Октобарске награде општине Мало Црниће за развој задругарства (то је највеће признање које Општина даје привредним друштвима, пољопривредницима и предузетницима за рад и залагање за развој локалне заједнице).

Задруге још увек имају централни значај у окупљању пољопривредних произвођача, кредитирању пољопривредне производње и откупу пољопривредних производа. Истовремено, мала породична пољопривредна газдинства имају важну улогу у руралном развоју сваке локалне заједнице (запошљавању, демографским кретањима, очувању села, традиције, културног наслеђа и слично) и обезбеђују уравнотежен територијални развој земље. Један од начина подршке овим газдинствима, јесте управо задружно организовање, посебно преко тзв. специјализованих задруга.

Формирање нових задруга у општини Мало Црниће у наредном периоду зависиће у највећој мери од спремности удруживања пољопривредника сличних ставова и економске снаге, који ће уз високо изражено међусобно поверење и разумевање и поштовање задружних вредности и принципа, бити спремни на улагања у физичку имовину за пољопривредну производњу, складиштење и прераду пољопривредних производа.

1.4.4. Прерада пољопривредних производа

Након гашења млина „Млава“ и фабрике тестенина, Општина је изгубила све индустријске капацитете прераде пољопривредних производа (житарица, млека, меса, воћа, поврћа). Они тренутно не постоје на сектору предузећа, нити у предузетничким иницијативама, а делимично су развијени само код ПГ, као вид диверсификације економских активности пољопривредника.

Према подацима Пописа пољопривреде 2012, од укупно 2.480 пописаних ПГ само се њих 123 (приближно 5%) изјаснило да обавља неку од активности прераде пољопривредних производа (највећи број њих или 103 газдинстава истакла су да се баве прередом млека).

Више о диверсификацији економских активности пољопривредника видети у тачки 1.6.

1.5. ПРОИЗВОДЊА И ТРЖИШТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА

Према Просторном плану општине Мало Црниће (2010), територија Општине (Слика 4.) може се поделити на три геоморфолошке целине и то: Греда Сопот, Дно долине Млаве и Стиг.

Греда Сопот представља развође између Велике Мораве и Млаве, усмерена је у правцу југ-север у ком се и сужава око 15,0 km (на крајњем југу), на око 6,0 km у зони Општине Мало Црниће до на око 250 km у зони Костолца, одакле се сужава у виду клина и завршава зони Старог Костолца. Услови за развој пољопривреде производње су повољни на највишим заравњењима, или у њеном подножју на прелазу ка дну долине Млаве (*Врбница, Велико Село*) или њених повремених притока (*Топоница, Крављи До*). Остали терени се одликују већим нагибом долинских страна.

Дно долине Млаве, у дужини од око 13,5 km и са ширином од 2-3 km, раздваја више делове

територије општине Мало Црниће према Великој Морави и Пеку. Ово је равничарски простор који је испресецан коритима Млаве и њених притока и представљен је инундационом равни (поплавна површина) и нешто вишим терасним површинама. Саставни део ове просторне целине је и дно долине Витовнице. Поплавна површина се може третирати као врло повољна за развој пољопривредне производње уз примену одређених заштитних и мелиоративних мера, док су виши терасни терени по својим геоморфолошким и хидролошким карактеристикама погодни за интензивнију пољопривредну производњу. У оквиру ових других простора су лоцирана насеља *Калиште, Батуша, Мало Црниће, Велико Црниће* и *Салаковац*.

Стиг заузима око 60% укупне површине општине Мало Црниће, постепено се уздиже од 100 m до 277 m надморске висине, укупне је дужине (север-југ) око 15 km и ширине око 12 km. Овом делу, због сличних висинских карактеристика, припада и јужни део територије Општине који се разликује од зоне Стига по стрмијим падинама и пошумљености. Зона Стига се може третирати као зона врло погодна за развој пољопривредне производње. Насеља *Смољинац, Шатине, Забрега, Мало Градиште, Божевац* и *Кобиље* се налазе на заравњеним деловима Стига, док су насеља у јужном делу Општине (*Аљудово, Кула* и *Црљенац*) поред реке Витовнице.

Концепт просторног развоја Општине базира се на функционално просторно дефинисаној подели на три макрозоне. Као **макрона пољопривреде** означен је средишњи део Општине у којем су сачувани велики обрадиви комплекси, а који се налазе у оквиру атара насеља *Смољинац, Шатине, Салаковац, Велико Црниће, Мало Црниће, Божевац, Батуша, Калиште, Црљенац* и *Кула*. У овом макрорејону доминира чернозем, које спада у категорију врло квалитетног пољопривредног земљишта (Просторни план општине Мало Црниће, 2010).

Слика 4. Општина Мало Црниће

Извор: <http://ebranicevo.com/malo-crnice>

Општина Мало Црниће има снажну природну основу за развој пољопривреде, будући да КПЗ (оранице, баште, воћњаци, виногради, ливаде и пашњаци) покрива чак 55% укупне територије Општине, што је више у поређењу са осталим општинама у овој области, као и од просека на нивоу Републике (38,8%) и Браничевске области (35,2%) (Попис пољопривреде 2012).

Иако је пољопривреда основна грана привређивања у Општини, са доминантно заступљеном ратарском и сточарском производњом, а недовољно искоришћени природни ресурси погодују њеном даљем развоју, **неопходно је повећати продуктивност производње**, која је ниска због уситњеног поседа, застареле механизације, недостатка наводњавања и непотпуне примене агротехничких мера.

Шанса за стабилан и динамичан развој пољопривреде јесте у: гајењу економски профитабилних култура, које имају добар тржишни потенцијал, унапређењу сточарства, преради примарних пољопривредних производа кроз диверификацију економских активности на ПГ, увођењу мере наводњавања и слично.

1.5.1. Ратарска производња

За анализу **биљне производње** коришћени су подаци Пописа пољопривреде из 2012. године, као и подаци Пољопривредне стручне службе Станица Пожаревац и подаци прикуљени на основу интервјуа са водећим произвођачима у Малом Црнићу, с обзиром да од 2013. године РЗС не располаже подацима о површинама и приносима ратарских култура за ниво ЈЛС.

Производња жита. Производња жита у Малом Црнићу има дугу традицију, о чему говори и чињеница да је изградњом Бајлонијевог млина (данас млин "Млава") започета индустријализација Општине и ширег подручја.

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године, површине под житима у општини Мало Црниће заузиле су у 2012. години површину од 10.700 ha, што је **78,1% укупне површине ораница и башта** (Табела 18). Посматрано на **нивоу насеља**, највеће површине под житима су у атарима села Смољинац, Божевац и Шапине. У сетвеној структури **доминантно су заступљени кукуруз (37%) и пшеница (36%)**, док се јечам (3,3%), овас (1,3%) и раж (0,1%) гаје на знатно мањим површинама.

Табела 18. Површине под житима у Браничевској области и Малом Црнићу, 2012. година

Област/ЈЛС	Пољопривредна газдинства		Оранице и баште		Пшеница	Раж	Јечам	Овас	Кукуруз	Остала жита
	Укупно	Која гаје жита	Укупно	Под житима						
Браничевска област (ха)	24.433	23.165	105.186	79.255	30.569,4	105,9	3.566,4	1.411,5	42.667,2	935,0
Мало Црниће (ха)	2.252	2.157	13.706	10.700	4.982,6	14,2	447,7	176,1	5.053,1	26,2
Мало Црниће / Бр. област (%)	9,2	9,3	13,0	13,5	16,3	13,4	12,6	12,5	11,8	2,8

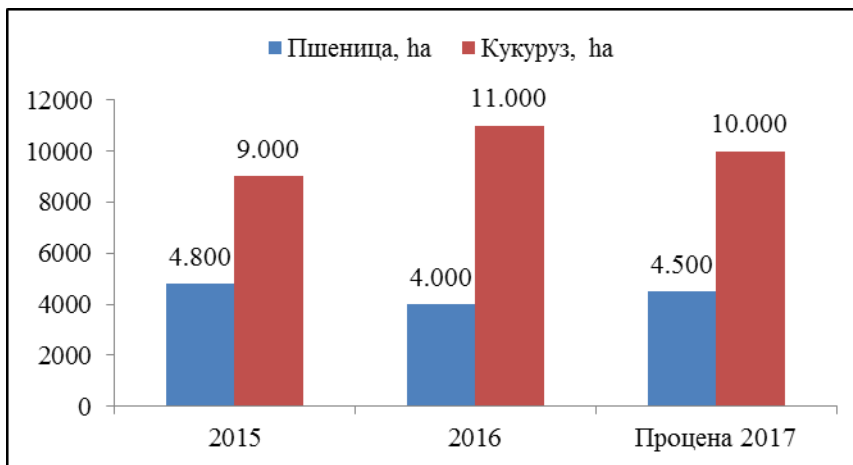
Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године

Подаци Пописа пољопривреде 2012, такође указују да се од укупног броја газдинстава која имају оранице и баште (2.252) њих 96% бави **производњом жита**, при чему се 1/4 ових произвођача налази у насељима Божевац и Смољинац.

Производња пшенице у Малом Црнићу у 2012. години обављала се на површини од 4.982 ha, при чему се готово 40% укупних површина налази у насељима Смољинац (854,4 ha), Божевац (637,5 ha) и Шапине (498,3 ha) (Попис пољопривреде, 2012). Према подацима РЗС, просечан принос пшенице у Општини остварен у 2012. години износио је 3,7 t/ha, што је на нивоу просека за Браничевску област (3,6 t/ha) и Републику (3,7 t/ha). **Подаци којима**

располаже ПСС Пожаревац указују да се површине под пшеницом у претходне три године крећу од 4.000 ha до 4.800 ha (*Графикон 2.*), да приноси варирају од 3,2 t/ha до 4,5 t/ha, а доминирају домаће **сорте** Симонида, Европа 90, Звездана, НС 40 С (од страних су присутне Ingenio и Pico).

Графикон 2. Површине под пшеницом и кукурузом у Малом Црнићу у периоду 2015-2017.

Извор: Процене ПСС Станица Пожаревац.

Производња кукуруза представља један од доминантних праваца производње жита на подручју Општине и обавља се на 37% укупних површина ораница и башта (*Табела 18.*). Око 35% површина под кукурузом налази се у насељима Смољинац, Божевац и Шапине (Попис пољопривреде, 2012). Подаци РЗС (2013.) указују да су просечни приноси кукуруза који се остварују на пољопривредним површинама породичних газдинстава 3,4 t/ha и они су на нивоу приноса Браничевске области (3,3 t/ha) и нешто већи од приноса на републичком нивоу (2,7 t/ha). Према **проценама ПСС Пожаревац**, кукуруз се сеје на површини од око 9.000 ha до 11.000 ha (*Графикон 2.*), што је знатно више од површина које приказује Попис пољопривреде 2012. **Просечни приноси кукуруза** у протекле три године (2015-2017.) кретали су се од 2,5 t/ha у сушној 2017. години, па до 6 t/ha у 2016. години, а што се тиче сортимента, најзаступљеније су сорте страних семенских кућа, као што су Pioneer, Декалб, Syngenta, KWS, а знатно мање домаћи ЗП хибриди (процена ПССС Пожаревац).

Производња индустријског биља¹⁷, кромпира и пасуља. Према подацима Пописа пољопривреде 2012, **производња индустријског биља** у општини Мало Црниће је веома слабо заступљена:

- ✓ Овом производњом се бави свега четвртина укупног броја ПГ, а највећи број ових газдинстава евидентиран је у насељима Божевац, Смољинац и Црљенац;
- ✓ Површине под индустријским биљем заузимају 1.946 ha, што је **14% укупне површине ораница и башта**, а најзаступљеније су у насељима Божевац, Смољинац, Кула и Шапине;
- ✓ **Сунцокрет је доминантно заступљен у сетвеној структури** и покрива 99% површина под индустријским биљем, док се **дуван и соја гаје на знатно мањим површинама** (*Табела 19.*).

Иако мале, површине под индустријским биљем у Општини чине готово трећину ових површина у Браничевској области.

¹⁷ Према методологији Пописа пољопривреде 2012., индустријско биље обухвата: дуван, хмељ, уљану репицу, уљану тикву, сунцокрет, соју, остало биље за производњу уља, биље за производњу текстилних влакана, лековито и ароматично биље, остало индустријско биље.

Табела 19. Површине под индустријским биљем у Браничевској области и Малом Црнићу, 2012.

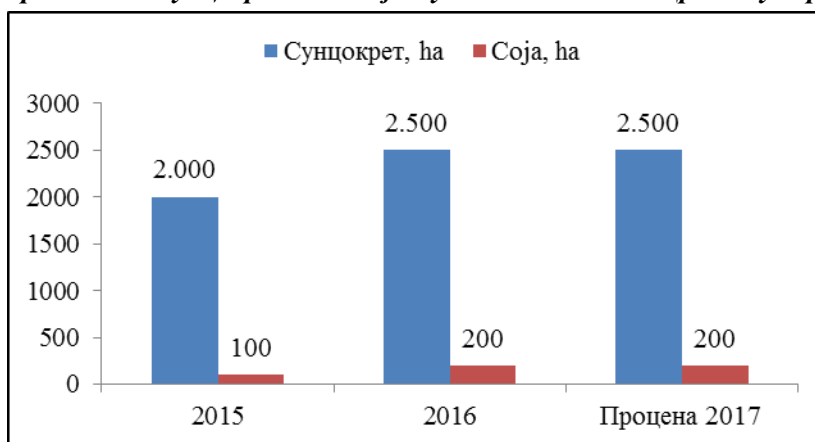
Област/ЈЛС	Индустријско биље, ha						Кромпир	Пасуљ
	Укупно	Сунцокрет	Уљана репица	Соја	Уљана тиква	Дуван		
Браничевска област, ha	6.518,8	5.755,7	369,2	337,2	0,6	48,0	250,2	39,0
Мало Црниће, ha	1.946,3	1.924,6	0,4	8,9	0,4	12,0	7,8	1,9
Мало Црниће / Бр. област (%)	29,9	33,4	0,1	2,6	66,7	25,0	3,1	4,9

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године

Производња сунцокрета је сконцентрисана у неколико насеља (Смољинац, Божевац, Кула, Шапине, Кобиље, Црљенац и Батуша), у којима се налази 57% укупних површина под овим усевам (Попис пољопривреде 2012). Према подацима РЗС (2013.), у 2012. години просечан принос сунцокрета (2,3 t/ha) био је у нивоу републичког просека (2,2 t/ha) и нешто виши од просека за Браничевску област (1,9 t/ha). ПССС Пожаревац процењује да се производња сунцокрета у 2016. и 2017. години одвија на површини од око 2.500 хектара (Графикон 3.), а што се тиче приноса они су у 2017. години (1,8 t/ha) знатно нижи у односу на 2016. (2,7 t/ha) и 2015. годину (2,2 t/ha). За сетву сунцокрета углавном се користе хибриди страних семенских кућа, првенствено Syngenta, Pioneer и KWS.

Производња соје. Подаци Пописа пољопривреде 2012, указују да се целокупна **производња соје** одвија углавном у насељима Кобиље и Врбница. ПССС Пожаревац процењује да површина под сојом у 2016. и 2017. години износи око 200 ha (што је дупло више у односу на 2015. годину), при чему приноси доста варирају, од 2,5 t/ha у 2016. до 1,5 t/ha у 2017. години.

Графикон 3. Површине под сунцокретом и сојом у општини Мало Црниће у периоду 2015-2017.

Извор: Процене ПСС Станица Пожаревац.

Производња дувана. Подаци Пописа пољопривреде 2012, указују да се целокупна производња дувана одвијала у насељу Калиште, а према проценама са терена тренутно се овом производњом не бави нико у Општини.

Производња кромпира. Према подацима Пописа пољопривреде 2012. године, производњом кромпира бави се 222 газдинства, а у насељима Божевац и Смољинац налази се трећина укупних површина под кромпиром. Подаци са терена којима располаже ПССС Пожаревац указују да је у 2017. години кромпиром засејано 45 ha, што је више у односу на 2016. (30 ha) и посебно 2015. годину (12 ha), а просечни принос ове културе у периоду 2015-2017. креће се око 33 t/ha.

Производња крмног биља. Према подацима Пописа пољопривреде из 2012. године, производња крмног биља је најзаступљенија у насељима Кобиље, Божевац и Топоница. У

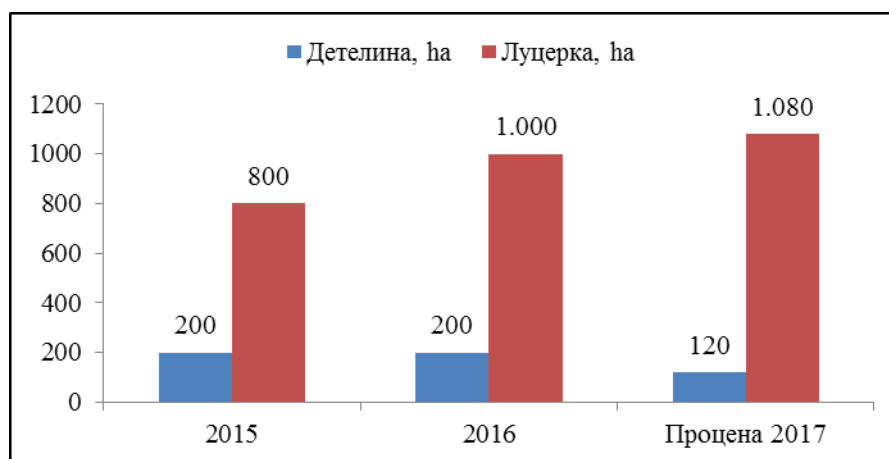
сетвеној структури, доминира производња **луцерке и детелине**, док се на знатно мањој површини гаје остали усеви из ове категорије (Табела 20.). Подаци којима располаже ПССС Пожаревац за период 2015-2017., указују на **раст површина под луцерком**, чији приноси варирају од 5 t/ha до 10 t/ha и **пад површина под детелином** (Графикон 4.).

Табела 20. Површине под крмним биљем у Браничевској области и Малом Црнићу, 2012. година

Област/ЛЛС	Број ПГ која имају махунарке	Укупна површина	Мешавина трава	Кукуруз за силажу	Детелина	Луцерка	Остале крмне легуминозе	Остало биље које се жање зелено
Браничевска област, ha	13.109	17.213	2.696	1.283,6	5.982,6	7.105	77,7	60,6
Мало Црниће, ha	838	874,7	65,6	48	246,9	505,5	1,6	7,2
Мало Црниће / Бр. област (%)	6,4	5,1	2,4	3,7	4,1	7,1	2,1	11,9

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. Године

Графикон 4. Површине под детелином и луцерком у општини Мало Црниће у периоду 2015-2017.

Извор: Процена ПСС Станица Пожаревац.

Трендови у производњи ратарских усева.. Према подацима ПССС Пожаревац, пољопривредни произвођачи показују све већу заинтересованост за гајење сунцокрета и соје, чије површине последњих година видно расту (Графикон 3.). Међутим, утицај агрометеоролошких чинилаца, недовољна примена агротехничких мера и неадекватан одабир сортимента утичу на варирање приноса ових култура.

Технологија производње ратарских усева. Производњу ратарских усева карактерише низак ниво **употребе минералних ђубрива**, која се примењују на око 30% засејаних пољопривредних површина. Земљиште је добро снабдевано калијумом, док је фосфор у недостатку па се најчешће примењују минерална ђубрива као што су МАП, КАН и УРЕА. Количина зависи пре свега од врсте усева, затим од агроеколошких услова током године, али и економске снаге газдинства. Употреба минералних ђубрива углавном се врши у складу са резултатима лабораторијских анализа земљишта и уз препоруке саветодаваца. ПССС Пожаревац истиче проблем изостанка масовног испитивања земљишта, што је генерално проблем на подручју целе Републике, а као кључни разлог наводи се недовољна техничка опремљеност пољопривредне службе. За постизање високих и стабилних приноса веома је важно да се дају ваљане препоруке које ће водити рачуна како о плодности земљишта, тако и о потребама усева.

Употреба средства за заштиту биља је на одговарајућем нивоу и у том смислу, бојазан од загађења окружења, услед примене и акумулације агрохемикалија, је веома мала.

У производњи ратарских усева **плодоред** се поштује на око 10% површина, при чему је изражено гајење у двопољу и тропољу, што говори о специјализацији производње. Брз повратак истих усева на исто место носи са собом и повећан ризик од болести и штеточина, а тиме и повећану употребу пестицида.

Према проценама ПССС Пожаревац **наводњавање** је присутно у занемарљивом проценту, а од ратарских култура које се наводњавају преовладава кукуруз.

1.5.2. Производња поврћа и печурака

Повртарска производња на подручју општине Мало Црниће, као и у целој Браничевској области **је веома слабо развијена**. Према подацима Пописа пољопривреде 2012. (Табела 21.), производња поврћа у Општини се одвија на 42,4 ха (0,3% ораница и башта) и доминантна је на отвореном пољу. Производња поврћа у заштићеном простору одвија се на свега 0,9 ха. Пописом пољопривреде 2012. године регистровано је 40 пластеника код 22 пољопривредна газдинства.

Према подацима Пописа пољопривреде 2012, од укупног броја пољопривредних газдинстава, њих 493 или 20% има површине под поврћем, бостаном и јагодама, а највећи број газдинстава који се бави производњом поврћа налази се у насељима Божевац и Смољинац. Преко 60% укупних површина под *поврћем, бостаном и јагодама* (25,8 ха) налази се у насељима Божевац, Смољинац и Батуша.

Према информацијама са терена, тренутно се поврће највише гаји у Великом Селу, јагоде у Црљенцу и бостан у Батуши.

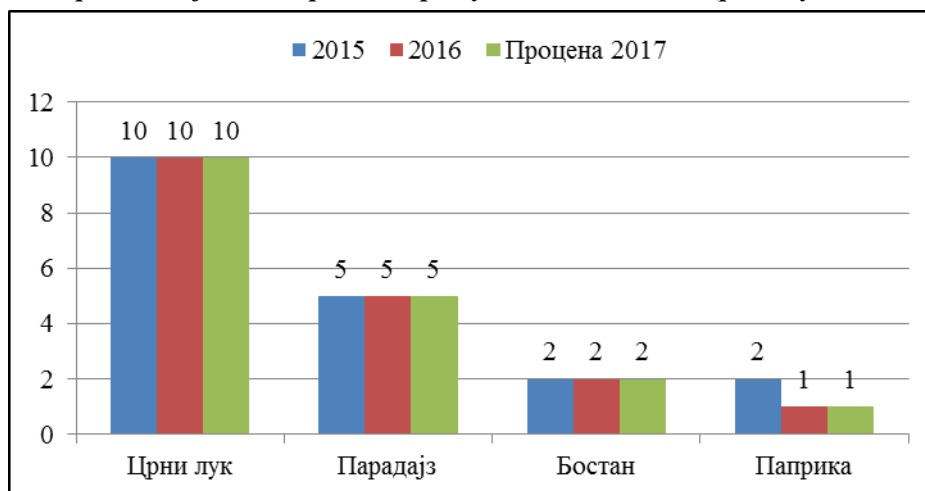
Табела 21. Површине поврћа, бостана и јагода у Браничевској области и Малом Црнићу, 2012. година

Област/ЈЛС	Број ПГ која имају поврће, бостан или јагоде	Укупна површина	Пластеници и стакленици	На отвореном пољу
Браничевска област, ха	3.610,0	630,0	24,6	605,1
Мало Црниће, ха	493,0	42,4	0,9	41,5
Мало Црниће / Бр. област (%)	13,7	6,7	3,7	6,9

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године

Према проценама ПССС Пожаревац за период 2015-2017, у структури гајења поврћа доминантно су заступљене површине под **црним луком** које у просеку захватају око 10 ха, затим **парадајзом** (5 ха), **бостаном** (2 ха) и **паприком** (1,3 ха) (Графикон 5). Производња поврћа углавном се обавља на окућницама, где је наводњавање присутно у већем проценту, па су и приноси стабилнији. Приноси код бостана се крећу у нивоу од 40-45 t/ха, а код паприке и парадајза око 30 t/ха.

Графикон 5. Површине појединих врста поврћа у општини Мало Црниће у ха, 2015-2017.

Извор: Процена ПСС Станица Пожаревац.

Према подацима Пописа пољопривреде 2012. површина под *печуркама* у Малом Црнићу износи 3.750 m², што представља скоро 20% ових површина у Браничевској области. Производња је сконцентрисана у насељу Крављи До у ком се налази 65% укупних површина под печуркама. Површине под печуркама налазе се још у насељима Мало Црниће (600 m²), Велико Црниће (500 m²) и Божевац (200 m²).

Мере подршке биљној производњи. МПШВ пружа директну подршку биљној производњи кроз плаћања по хектару и регрес за ђубриво. Уредбом о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. години (Сл. гласник РС, бр. 8/2017), за **директну подршку** биљној производњи одређено је 34% укупног аграрног буџета Републике. Осим директних плаћања, биљна производња је субвенционисана и кроз средства намењена мерама **руралног развоја** (кроз подршку органској биљној производњи, затим кроз субвенционисање камата за куповину механизације за производњу, чување и паковање биљних производа, као и кроз осигурање усева). Програмом подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Мало Црниће за 2017. годину, биљна производња је подржана средствима за **кредитну подршку** за набавку репроматеријала у износу од 1.900.000 динара, што представља 17% аграрног буџета Општине.

1.5.3. Воћарско виноградарска производња

Услови за воћарско виноградарску производњу у Малом Црнићу веома су повољни, нарочито у брдовитом делу Општине, где доминирају гајњаче и земљишта 4. и 5. бонитетне класе. С обзиром да на тим површинама никад нису коришћени пестициди, постоји реална основа за организовање органске производње. Ове природне предности до сада нису коришћене у довољној мери, тако да воћарско виноградарска производња тренутно нема економски значај, али представља снажан потенцијал за наредни период.

С обзиром да статистички подаци о приносима и производњи воћа и грожђа за ниво ЈЛС након 2013. године нису расположиви, у анализи воћарско виноградарске производње општине Мало Црниће коришћени су подаци Пописа пољопривреде 2012. о површинама сталних засада, као и процене површина и приноса воћа и грожђа добијене од ПССС Пожаревац и водећих произвођача воћа и грожђа у Општини.

Сектор воћарства на подручју Браничевске области, као и у општини Мало Црниће је веома слабо развијен. Доминира екстензивно воћарство, без постојања савремених воћњака са системима за наводњавање и противградну заштиту. На подручју општине Мало Црниће

воћњаци (укључујући и површине под бобичастим воћем) заузимају површину од око 300 ха, што чини свега 2% КПЗ, а 1.037 ПГ (42% од укупног броја) има воћњаке (Табела 22.). На уситњеност поседа указује податак Пописа пољопривреде 2012, према коме просечна површина под сталним засадима воћа по ПГ износи свега 0,3 ха. **Према проценама ПССС Пожаревац**, у општини Мало Црниће има око десетак већих произвођача воћа и производња се углавном обавља у насељима Смољинац, Кула, Мало Градиште.

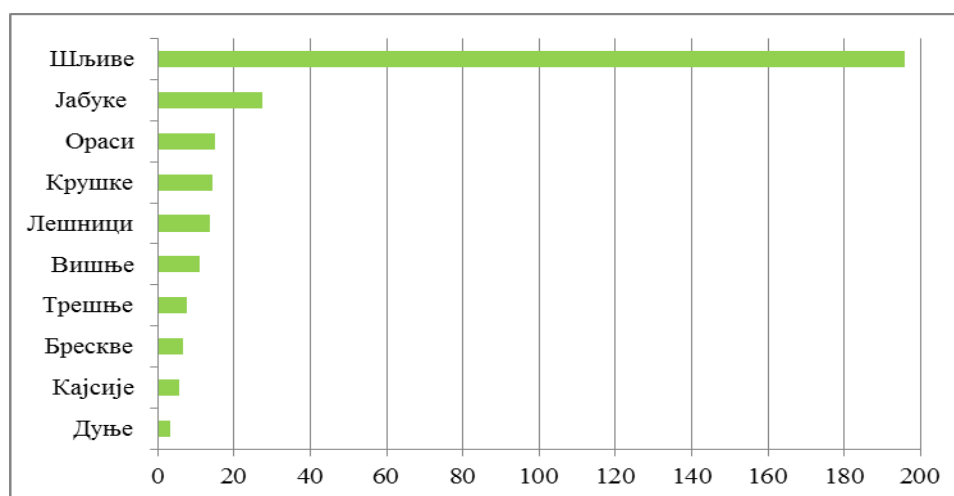
Табела 22. Површине под воћем на подручју општине Мало Црниће, 2012. година

Област/ЈЛС	Број ПГ која имају воћњаке и површине под бобичастим воћем	Воћњаци и површине под бобичастим воћем	Површине под воћем, ха		
			Укупно	Плантажни	Екстензивни
Браничевска област, ха	12.461	4.019,9	4.020	881,7	3.138,2
Мало Црниће, ха	1.037	299,8	299,8	30,5	269,4
Мало Црниће / Бр. област (%)	8,3	7,5	7,5	3,5	8,6

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године

У структури засада воћа доминира шљива (195,8 ха) која чини 65% укупних површина под воћем на подручју Општине. Поред шљиве гаје се и друге врсте воћа (јабукe, крушке, ораси, лешници, вишње, трешње, брескве, кајсије и дуње), али су оне знатно мање заступљене (Графикон 6.). Осим ових врста воћа, приметан је и тренд већег интересовања произвођача за аронију, кајсију и трешњу, које су у 2017. године захватале површину од 5 ха (аронија), 2,5 ха (кајсија) и 4 ха (трешња) (ПССС Пожаревац).

Графикон 6. Површине под различитим врстама воћа у општини Мало Црниће, 2012. године, у ха

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године

Приноси и сортимент воћа. Иако се производња воћа обавља у систему екстензивне пољопривреде, произвођачи истичу да постижу **задовољавајуће приносе**. Према подацима ПССС Пожаревац, приноси воћа су углавном стабилни и у периоду 2015-2017. године код шљиве су износили око 10 t/ха, код јабуке се крећу у нивоу од 20-22 t/ха, код ораха 1,5-2 t/ха, крушке 12-13 t/ха, лешника 1,5-2 t/ха, а код вишње 9 t/ха.

Што се тиче **сортимента**, у засадима шљиве најзаступљеније сорте су Чачанска лепотица, Чачанска рана, Црвена Ранка и локална сорта Бугарка. У засадима крушке доминира сорта Кармен, најчешће гајене сорте кајсије су НС4 и НС6, трешње сорте Бурлат, Регина, Сумберст, а код ораха сорте Шампион, Расна и Јупитер.

Виноградарство. Према Правилнику о рејонизацији виноградарских географских производних подручја Србије (Сл. гласник РС, 45/2015) **Пожаревачко виногорје** припада Млавском рејону који обухвата виноградарске терене на десној страни доњег тока Велике Мораве и у сливовима реке Ресаве, Млаве и Пека. Пожаревачко виногорје се простира на брдовитим теренима са једне и друге стране реке Млаве и састоји се из северног дела (Пожаревац) и јужног дела (Петровац на Млави).

Према подацима Пописа пољопривреде 2012, на подручју Општине 491 ПГ има 49 ха под виноградима (0,3% КПЗ) и просечна површина по газдинству износи 0,1 ха (Табела 23.). Највеће површине под виновом лозом налазе се у атару насеља Божевац (10 ха), Крављи До (5 ха), Топоница (5 ха) и Шапине (5 ха).

Осим новијих сорти винове лозе као што су Каберне Совињон, Прокупац и Шардоне, присутне су и домаће аутохтоне сорте Липарка и Тамјаника. Најчешће гајена стона сорта је Хамбург.

Табела 23. Површине под виновом лозом у Малом Црнићу, 2012. године

ПГ укупно	Број ПГ која имају винограде	Укупна површина винограда, ха	Плантажни виногради, ха			Екстензивни виногради
			Сорте винове лозе са географским пореклом	Остале винске сорте	Стоне сорте	
2.480	491	49,1	0,8	29,1	19,2	39,9

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године

У садашњем тренутку, сектор виноградарства у Малом Црнићу карактерише уситњена производња грожђа и вина, неогранизован пласман стоних сорти грожђа, производња вина за сопствене потребе и сл. Ипак, **недостатак система за наводњавање је кључни проблем за унапређење воћарско-виноградарске производње на подручју Општине.** Према подацима Пописа пољопривреде из 2012. године, наводњава се свега 0,7 ха под воћњацима, док се виногради уопште не наводњавају. Побољшање структуре сортимента, технологије гајења и прераде, уз истовремено креирање подстицајног амбијента, могу водити сектор воћарства од екстензивне и полуинтензивне ка интензивној производњи.

Мере подршке воћарско-виноградарској производњи. Подршка воћарско-виноградарској производњи на нивоу Републике и општине Мало Црниће је веома слаба и недовољна за интензивнији развој овог сектора. За подстицање подизања нових вишегодишњих засада воћака, винове лозе и хмеља на нивоу Републике у 2017. години намењено је 15.000.000 динара, што представља 5% средстава намењених мерама руралног развоја, односно 0,7% укупног аграрног буџета. Програмом подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Мало Црниће за 2017. годину, први пут у протеклих неколико година Општина је определила средства за *подизање нових или обнављање постојећих (крчење и подизање) производних (са наслоним) и матичних засада воћњака, хмеља и винове лозе* у укупном износу од 1.000.000 динара, што представља 14,3% укупних средстава у оквиру мере руралног развоја, односно 9% аграрног буџета Општине. Намењена средства имају за циљ да допринесу подизању нивоа знања, увођењу нових начина и видова производње, побољшању сортног састава засада, заједничком наступању на тржишту и повећању економске моћи газдинстава.

1.5.4. Сточарство

Природни услови за развој сточарства на подручју општине Мало Црниће су повољни. Плодно земљиште је погодно за узгој крмног биља (луцерке, црвене детелине и вештачке ливаде), при чему у брдском делу Општине постоји и могућност слободне испаше.

Ипак, смештајни капацитети који постоје код пољоприведника углавном су неискоришћени, а присутан је и **тренд смањивања сточног фонда** (Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Мало Црниће за 2017. годину).

Посматрано преко индикатора **индекс густине сточног фонда** (број условних грла стоке на 100 ха КПЗ), сточарство је у Малом Црнићу неразвијеније у односу на Републику, а поготово у односу на Браничевску област (Табела 24.).

Табела 24. Индекс густине сточног фонда, 2012

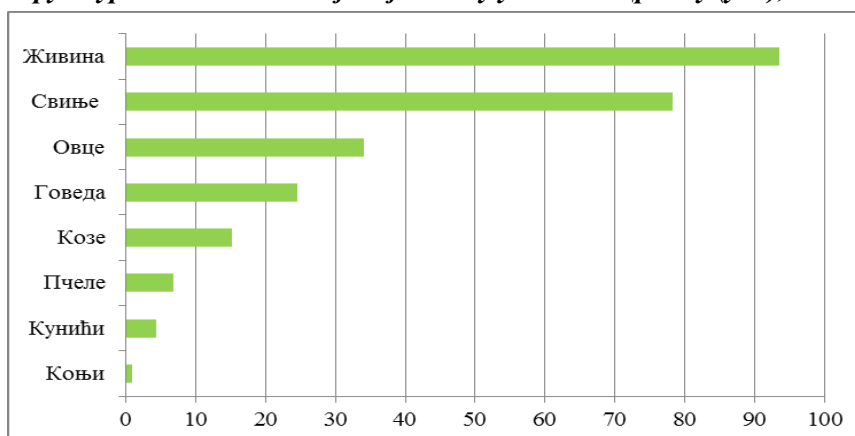
Република/ Област/ЈЛС	Говеда на 100 ха обрадиве површине	Свиње на 100 ха ораничне површине	Овце на 100 ха КПЗ	Козе на 100 ха КПЗ	Број условних грла	Број УГ на 100 ха КПЗ
Република Србија	29	136	51	7	2.019.889	59
Браничевска област	26	175	59	9	9.4345	70
Мало Црниће	17	122	42	8	7.670	52

Индекс густине сточног фонда на нивоу ЕУ-28 у 2010. години износио је 78 условних грла/100 ха КПЗ (Eurostat, 2013).

Извор: РЗС. Попис пољопривреде 2012. Пољопривреда у Републици Србији. Књига I, Књига II, 2013

Према подацима Пописа пољопривреде из 2012. године, од укупног броја ПГ у Општини њих **87,1% гаји стоку**. Највише је оних која гаје живину (93,5%) и свиње (78,3%). Гајењем оваца, говеда и коза бави се 34,0%, 24,5% односно 15,2% укупног броја ПГ (Графикон 7.).

Графикон 7. Структура газдинстава која гаје стоку у Малом Црнићу (у %), 2012. година

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012. године

Према проценама ПССС Пожаревац, на сектору породичних пољопривредних газдинстава има неколико тржишних произвођача који имају већи сточни фонд (свиња, музних крава, товних јунади или оваца) и налазе се у следећим насељима: Кула (10 већих произвођача), Калиште (9), Кобиље (7), Божевац (6), Крављи До (5), Мало Црниће (5), Батуша (4), Велико Село (4), Врбница (4), Црљенац (4), Топоница (3), Аљудово (2), Велико Црниће (1). Великих фарми стоке нема, а постоје две веће фарме живине.

Пописом пољопривреде 2012. године у Малом Црнићу евидентирано је следеће **бројно стање стоке, живине и пчела**:

- ✓ **Говедарство.** Укупан број говеда који износи 2.433 грла гаји 530 ПГ. Готово половина газдинстава (47%) има 1-2 грла, 41% газдинстава имају 3-9 грла, док свега 1% газдинстава имају 30-50 грла говеда. Највећи број грла говеда налази се у насељима Божевац (465), а следе насеља Кула (298), Кобиље (262) и Топоница (227). Сименталац, холнштај и домаће говече у типу сименталца су највише гајене расе говеда. Према подацима ПСС Пожаревац, просечна величина фарми крава је око 8 грла, а број уматичених крава је 90%.

- ✓ **Свињогојство.** Мало Црниће има 16.666 грла свиња која поседује 1.690 газдинства. Највећи проценат газдинстава која се баве овом производњом (48%) гаји 3-9 грла свиња, а око 1% њих поседује 500-100 грла. Свињогојство је највише заступљено у насељима Божевац (број грла 2.605) и Смољинац (број грла 1.773), у којима се налази 25% укупног броја грла свиња у Малом Црнићу. Највише се гаје ландрас, јоркшир, пиетрен и мешанци ових раса.
- ✓ **Овчарство.** Број оваца на подручју општине Мало Црниће износи 6.200, а у поседу је 733 газдинства. Број оваца је највећи у насељима Божевац (968) и Кула (679) и чини 26% укупног броја оваца на територији Општине. Заступљене расе оваца су домаћа пламенка, винтерберг и шароле. Процент уматичених оваца је 60% (ПСС Пожаревац).
- ✓ **Козарство.** На подручју Малог Црнића гаји се 1.118 коза на 328 газдинства. Козе се највише гаје у насељима Кобиље (129) и Смољинац (112), у којима се налази 21,6% укупног броја коза у Малом Црнићу. Највише се гаје домаћа и алпска коза.
- ✓ **Живинарство.** Пописом је евидентирано 70.754 грла живине које гаји 2.018 газдинстава, односно 93,5% газдинстава која имају стоку. Највећи је удео газдинстава која гаје до 50 грла живине (77,4%), затим од 50-100 грла живине (19,5%), док преко 100 грла има свега 3% газдинстава. Највећи број живине регистрован је у насељу Божевац (10.658), Кобиње (7.897) и Црљенац (7.393), где је концентрисано 36,7% укупног броја живине на територији Општине. Највећа живинарска фарма у Општини је "Наша фарма плус" која се налази у Великом Селу. На овој фарми се врши тов пилића, а у једном турнусу се продукује 80-90.000 товних пилића. Осим ове, постоји и фарма „Станојевић“ у насељу Црљенац која има капацитет од 40.000 товних пилића.
- ✓ **Пчеларство.** Пчеларство је један од најважнијих сектора у региону (РРА Браничево-Подунавље, 2016), а према Попису пољопривреде 2012. године, у Браничеву је регистрован највећи број кошница у Србији. Природни услови целог региона пружају одличне услове за гајење пчела, а ова грана пољопривреде је значајна, како због производње меда, тако и због доприноса пчела у опрашивању у воћарству, виноградарству и повртарству. У Малом Црнићу је 2012. године пописано 2.710 пчелињих друштава на 147 газдинстава. Највише пчелињих друштава је евидентирано у насељима Божевац (358) и Црљенац (330), у којима се налази четвртина укупног броја пчелињих друштава. Пчеле гаји 6,8% газдинстава, што је на нивоу Републике (6,3%), али нешто мање у поређењу са просеком за Браничевску област (8,3%).

Мере подршке сточарској производњи. Сектор сточарства има снажну подршку на републичком нивоу. У оквиру директних плаћања у 2017. години 7.722.709.000 динара намењено је подстицајима у сточарској производњи, што представља 41,4% укупних средстава одређених за директна плаћања, односно 34% укупног аграрног буџета. Сточарска производња подржана је и мерама руралног развоја (кроз инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава, односно набавку квалитетних приплодних грла, као и органску сточарску производњу), мерама кредитне подршке и посебним подстицајима.

У општини Мало Црниће, препознат је значај унапређења сектора сточарства, па је у 2017. години највећи износ средстава намењених за пољопривреду и рурални развој одређен управо за развој сточарске производње. Програмом подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Мало Црниће за 2017. годину, мерама **директних плаћања** планиран је износ од 2.000.000 динара за регрес за репродуктивни материјал (вештачко осемењавање), док су мерама **руралног развоја** планирана средства за набавку квалитетних приплодних јуница млечних раса или сименталског говечета (4.000.000 дин), набавку квалитетних грла свиња (1.000.000 дин) и оваца (1.000.000 дин), што у

укупном износу чини 72,7% укупно планираних средстава опредељених из буџета Општине за подршку пољопривреди и руралном развоју.

1.5.5. Органска производња и прерада

Сектор органске пољопривреде у Републици Србији регулисан је *Законом о органској производњи* (Службени гласник РС, број 30/10). Овај закон прате и *Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње* (Службени гласник РС бр. 48/11), као и *Правилник о изменама и допунама правилника о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње* (Службени гласник РС бр. 40/12), који детаљно регулишу сва питања која се односе на методе органске производње, контролу и сертификацију, прераду, складиштење, транспорт, промет и обележавање органских производа. Систем контроле органских производа у Србији је успостављен по угледу на систем контроле који је прописан регулативама Европске уније (Уредба Савета бр. 834/2007 и Уредба Комисије бр. 889/2008).

Подстицаји за органску производњу у Републици Србији су уведени 2004. године, али су тек 2014. године, доношењем *Правилника о коришћењу подстицаја за органску производњу* (Службени гласник РС, број 38/13), јасно дефинисане врсте подстицаја, услови, начин и обрасци захтева за остваривање права на те подстицаје и максимални износи подстицаја по кориснику и по врсти поједине мере.

У оквиру МПШВ, Дирекција за националне референтне лабораторије, односно Група за органску производњу води базу података о органској производњи. База података се формира на основу годишњих извештаја о органској производњи састављених од стране овлашћених контролних организација. На основу ових података из 2015. године, површине под органском производњом у Србији (сертификоване и површине у процесу конверзије) захватају 15.298 ha, што чини 0,44% укупних обрадивих површина у Србији. У оквиру сточарства, методом органске производње (укључујући и период конвезије) обухваћено је највише грла оваца (4.848 грла) и говеда (2.746 грла). Према истом извору, површина под органском производњом и број произвођача који се баве овом производњом расту из године у годину, а повећава се и количина и вредност извоза.

Захваљујући природно-географским ресурсима Мало Црниће има веома снажне потенцијале за развој сектора органске производње, који до сада нису искоришћени, обзиром да ***на територији Општине није регистрован ниједан органски произвођач***. Тежња је да се у наредном периоду већа пажња посвети увођењу органске производње, као и популаризацији органске и контролисане производње у Општини.

1.5.6. Агротехничка опремљеност: механизација и опрема

Агротехничка опремљеност ПГ није на завидном нивоу (застарелост механизације и опреме), одсуство сарадње пољопривредника на плану коришћења заједничке механизације, а незавидна економска ситуација у пољопривреди, уз неповољне банкарске кредите, онемогућава произвођаче да улажу и обнављају механизацију сходно својим потребама.

Према подацима Пописа пољопривреде из 2012. (Књига I) у Малом Црнићу је регистровано: 600 једноосовинских трактора, 2.967 двоосовинских трактора и 376 комбајна (261 универзалних житних комбајна, 111 силажних комбајна и 4 осталих комбајна).

Код прикључних машина регистровано је следеће стање: 424 берача кукуруза, 4 вадилнице кромпира, 2.295 плугова, 9 подривача, 58 разривача, 1.485 тањирача, 1.831 дрљача, 498 сетвоспремача, 97 ваљака, 80 ротофреза, 1.089 растурача минералног ђубрива, 199

растурача стајњака, 1.467 сејалица, 5 садилица, 663 култиватора шпартача, 1.153 прскалица, 10 атомизера, 2.356 приколица, 1.062 косилице.

Што се тиче **старости пољопривредне механизације**, важно је истаћи да је у Малом Црнићу 95,8% једноосовинских трактора старије од 10 година, 97,7% двоосовинских трактора старије од 10 година, 97,9% комбајна старијих од 10 година итд. Генерално, удео механизације старије од 10 година у укупном броју постојеће механизације је веома велики, што сигурно веома утиче на квалитет урађених пољопривредних радова.

1.5.7. Складишни и дорадни капацитети

Складишни и дорадни капацитети на подручју Општине Мало Црниће анализирани су на основу података Пописа пољопривреде 2012.

Силоси, амбари, кошеви за кукуруз:

- ✓ Евидентирано је 11 ПГ која поседују **силосе**, као и 17 објеката укупног капацитета 860 t. Највеће капацитете силоса имају следећа насеља: Кула (305 t), Врбница (300 t) и Смољинац (130 t);
- ✓ Што се тиче **амбара**, 1.801 пољопривредно газдинство поседује амбаре (укупан број амбара 1.853). Највећи укупан капацитет лоциран је у насељу Божевац (298 m³), а затим следе насеља Смољинац (218 m³), Кобиље (133 m³) и Шапине (133 m³);
- ✓ **Кошева за кукуруз** има 2.133 ПГ укупног капацитета 64.293 m³ (број објеката 2.214), а највише их је у насељима Божевац (338 објекта), Смољинац (273 објекта) и Шапине (157 објекта).

Објекти у сточарству:

- Објекти за смештај говеда – 1.600; капацитет: 10.416, број места;
- Објекти за смештај свиња – 2.356; капацитет: 35.505, број места;
- Објекти за смештај кокошака носилца - 1.156; капацитет: 60.235, број места;
- Објекти за силажу којих има 94 пописани су код 91 пољопривредна газдинства, укупног капацитета 6.006 m³. Највећи укупан капацитет објеката лоциран је у насељу Божевац укупног капацитета 1.383 m³ и насељу Шапинац укупног капацитета 1.131 m³.

На подручју Општине Мало Црниће постоје 4 газдинства која поседују **5 хладњача** укупног капацитета 102 m³ (у насељима Кобиље, Шапине и Топоница).

Сушаре се евидентирају код мање од 3 пољопривредна газдинства, укупног капацитета 163 m³ (насеље Калиште), али тренутно нису у функцији.

Објекте за смештај сена и сламе поседује 796 газдинстава, највише у насељима Божевац, Топоница, Крављи До, Батуша, Кула.

Објекте за смештај пољопривредних машина и опреме има 1.542 пољопривредних газдинстава, број објеката је 1.822, укупног капацитета 127.858 m³.

Генерално, складишни и дорадни капацитети у Малом Црнићу постоје, али се на пољу унапређења ових капацитета (даље изградње, куповине, проширења) мора радити.

1.5.8. Тржишни ланац пољопривредних производа

Тржишни ланац у сектору пољопривреде у Србији је кратак и најчешће завршава на локалној пијаци, комшилуку или код накупца, и највећим делом се обавља у сивој зони (Живков и сарадници, 2013).

У стратешком документу у области пољопривреде и руралног развоја Србије (Службени гласник 85/14), наглашава се да је тржишни ланац у пољопривредно прехрамбеном сектору Србије недовољно ефикасан, уређен и организован, а карактерише га:

- Искљученост великог броја пољопривредника из комерцијално оријентисаног пољопривредно-прехрамбеног ланца и модерних трговинских ланаца (због уситњености и разједињености понуде произвођачи не могу да обезбеде уједначени квалитет производа у довољним количинама);
- Одсуство интегрисаности тржишних субјеката (уговарање производње није уобичајено);
- Кратак ланац вредности пољопривредних производа (продаја примарних производа, без додавања вредности).

Иста ситуација присутна је и у општини Мало Црниће, где тржишни ланац пољопривредних производа има следеће карактеристике: (1) изузетно низак проценат уговорне производње; (2) уситњеност и разједињеност понуде; (3) кратак ланац вредности пољопривредних производа (продаја примарних производа, без додавања вредности кроз прераду, паковање, ознаке географског порекла и слично); (4) инфраструктурна неуређеност пијаца¹⁸; (5) продаја у зони сиве економије и слично.

Производње које су у Општини најзаступљеније и где се остварује висока тржишност јесу **производња млека и ратарских култура**, а посматрано по појединим секторима, тржишни ланац се разликује.

Сирово млеко. Овде је присутна уговорна производња. Већи произвођачи сирово млеко испоручују директно овлашћеним млекарима (на тржишту су заступљене две млекаре, једна из Петровца на Млави, једна из Београда), док средњи и мањи произвођачи сарађују са ЗЗ „Куљанска“, која прикуљено млеко испоручује млекарима „Екофил млекара Хомоље“, из Петровца на Млави. Задруга има једно откупно место, дневно се откупи од 800 – 900 литара млека од око 30 так пољопривредних произвођача из Куле (већа газдинства предају 60-80 литара млека дневно, док мањи произвођачи 10-20 литара дневно).

Сир, кајмак. Према подацима Пописа пољопривреде 2012, прерадом млека бавило се 103 пољопривредна газдинства. Пласман ових производа укључује директну продају, познатим купцима.

Ратарске културе. У продаји ратарских култура (пшенице, кукуруза, соје, сунцокрета, јечма, уљане репице) доминантно је присутна директна продаја (мали проценат производње се уговара посредством ЗЗ „Куљанска“, Кула). Као откупљивачи се јављају ЗЗ „Куљанска“, два откупљивача која у местима Смољинац и Топоница имају регистрована откупна места¹⁹, а једним делом се трговина одвија и у зони сивог тржишта.

Сточарство. У пласману стоке изостаје уговорна повезаност пољопривредних произвођача и откупљивача/прерађивача. Пласман стоке је индивидуалан и усмерен ка кланицама, а један проценат овог тржишта је и у зони сиве економије. Стока се купује и плаћа по килограму, без утврђивања меснатости и других производних карактеристика.

¹⁸ Пијачни простор за продају пољопривредних производа постоји само у три места (Смољинац, Божевац и Топоница), недовољно је инфраструктурно уређен, није у ингеренцији јавно комуналног предузећа, и једним делом је у зони сиве економије. Сточну пијацу Општина нема.

¹⁹ Регистар откупљивача и откупних места где се врши откуп пољопривредних производа и домаћих животиња од пољопривредних произвођача за 2017. годину, <http://mtt.gov.rs/download/Registar20170915.pdf>

Повртарство и воћарство. Пласман се доминантно обавља директном продајом (на пијацама или неуређеним местима за продају). Велики број газдинстава искључен је из комерцијално оријентисаног пољопривредно-прехранбеног ланца због малог обима производње.

1.5.9. Удружења пољопривредника

У области пољопривреде постоји неколико удружења, мада ниједно, сем удружења пчелара, нема значајнији утицај на сектор пољопривреде, нити капацитете у заштити и заступању интереса пољопривредника или реализацији пројектних активности.

Удружење пољопривредних произвођача "Стиг и Млава", Мало Црниће окупља око 50 чланица (пољопривредних произвођача) и прикључено је Независној асоцијацији пољопривредника Србије. Услед малог чланства и недовољних активности чланица, удружење нема капацитете за реализацију значајнијих пројеката, нити за заступање и заштиту интереса пољопривредника у локалној заједници и региону.

Пчеларство је развијено, а заједничке активности организују два удружења: пчеларско удружење „Матица“, Божевац и удружење пчелара „Стиг“, Калиште. Ова удружења Општина подстиче посредством Јавних конкурса за финансирање програма и пројеката невладиних организација и удружења грађана средствима буџета (удружења добијају средства за опрему, лекове за пчеле и слично).

1.5.10. Трансфер знања и иновација

Најзначајније институције и привредна друштва преко којих се врши трансфер знања, информација и иновација пољопривредним произвођачима на територији општине Мало Црниће јесу:

- ✓ **ПССС Пожаревац** (Слика 5.) Ова пољопривредно саветодавна и стручна служба организује самостално или у сарадњи са ЗЗ „Куљанска“, Општинском управом и/или месним заједницама бројна предавања и трибине са стручним предавачима, а за потребе пољопривредника. Најчешће се предавања организују у зимском периоду, мада и током године када се укаже потреба, односно када Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде објави нове уредбе или правилнике који су значајни за пољопривреднике Општине;

Слика 5. ПССС Пожаревац

Извор: <http://arhiva.psss.rs/page.php?16>

- ✓ **Општинска управа општине Мало Црниће** сваке године издваја из општинског буџета средства за трансфер знања и иновација пољопривредницима, а посредством Програма мера за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији општине Мало Црниће. На основу Извештаја о спроведеним мерама пољопривредне политике и политике руралног развоја, Општина је 2015. године исплатила 238.900,00 динара на име информативних активности, а 2016. године 300.000,00 динара. За 2017. годину планирана средства за ове намене износе 100.000 динара.

- ✓ **33 „Куљанска“ из Куле.** Ова задруга има вишегодишњу сарадњу са ПССС Пожаревац, као и са Институтом за ратарство и повртарство из Новог Сада. Са Институтом је већ традиционално успостављена сарадња у области селекције семенарства на усевима пшенице, кукуруза и сунцокрета на огледним пољима у Малом Црнићу и селима општине Петровац на Млави, а задруга учествује и у манифестацији „Дани поља новосадских хибрида сунцокрета и кукуруза“.

Заинтересованост пољопривредника за предавања и обуке је недовољна, посећеност пољопривредника слаба, трансфер знања је неефикасан, тако да би у наредном периоду требало би изнаћи нове начине и форме за пренос знања пољопривредницима (Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Мало Црниће за 2017. годину).

1.6. ДИВЕРСИФИКАЦИЈА РУРАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ

1.6.1. Економско-социјална оцена развијености руралних подручја

Анализа развијености привреде. *Примарне делатности* су најразвијенији сектор привреде. У оквиру примарног сектора пољопривреда је доминантно заступљена, док остале делатности (лов, риболов, шумарство итд.) имају знатно мање удела.

Секундарне привредне активности су знатно слабије развијене од примарних. У оквиру њих најзаступљеније је производно занатство и грађевинарство, док индустрија готово да не постоји. Највећу развојну шансу Општина би имала развојем *индустријске производње* која би се ослањала на пољопривреду.

Терцијални сектор је неразвијен. Постоји одређени ниво развијености у области угоститељства, који није на задовољавајућем нивоу, поготово ако се имају у виду све већи растући захтеви туристичког тржишта. Област туризма се налази у дугорочним плановима развоја, пре свега полазећи од природних и друштвених потенцијала који за његов развој постоје. Јачање економске снаге Општине могуће је и кроз неке видове руралног туризма али само у смислу допунске делатности на газдинствима.

Тржиште рада. Претходни период обележило је продубљивање негативних тенденција на тржишту рада. По подацима Пописа 2011. године незапослено је било 13,64% радно способног становништва. Образовна структура запослених је следећа:

- 50% запослених лица је са средњим образовањем
- 40% запослених лица је са основном школом или без образовања и
- 10% запослених лица је са високим и вишим образовањем.

Анализа развијености руралне инфраструктуре. Комунална и физичка инфраструктура још увек није на задовољавајућем нивоу, мада Општина интензивно ради на томе да се у овом сегменту стање побољша. Између осталог, ради се на изградњи гасовода и већ током 2019. очекују се и прва прикључивања на гасоводну мрежу.

Анализа социо-демографског стања у Општини. Анализом расположивих података приказаних у *Табели 25* може се уочити да укупан број становника на подручју Општине чини 16.791 становника, од чега је само 11.458 стално присутно и размештено у 19 насеља која сва припадају пољопривредном типу насеља.

Општина спада у демографски угрожена подручја, јер је број становника смањен за више од 40% од 1971. године до последњег Пописа становништва 2011. Узрок смањења броја

становника је пре свега, миграција становништва у земље Западне Европе, као и миграција становника у веће градске центре. Последњих година код грађана на привременом раду у иностранству уочена је појава покретања поступка за отпуст из држављанства Србије.

Табела 25. Број домаћинстава и број становника у општини Мало Црниће по насељима

Општина Мало Црниће	Број домаћинстава	Број становника
Аљудово	110	405
Батуша	169	680
Божевац	619	2.120
Велико Село	275	555
Велико Црниће	222	850
Врбница	244	730
Забрега	85	500
Калиште	187	500
Кобиље	353	1.312
Крављи До	111	400
Кула	187	744
Мало Градиште	187	650
Мало Црниће	327	1.030
Салаковац	287	1.110
Смољинац	629	2.625
Топоница	357	1.303
Црљенац	379	1.607
Шапине	318	1.450
Шљивовац	58	170

Извор: Локални акциони план „Млади за бољу будућност 2014-2017“

1.6.2. Диверсификација руралне економије кроз додатне економске активности носиоца пољопривредних газдинстава

Рурална подручја Србије оптерећују бројни проблеми од којих се према документу "ИПАРД II Програм у Републици Србији 2014-2020 године"²⁰ као најзначајнији издвајају:

- висока зависност од примарне пољопривредне производње;
- неразвијен терцијарни сектор привреде;
- недостатак могућности за запошљавање локалног становништва;
- неразвијена локална инфраструктура.

Све претходно последично се рефлектује на следеће тенденције:

- смањење атрактивности руралних подручја за живот и рад;
- смањење броја запослених у руралним подручјима;
- негативне демографске трендове које карактеришу, миграције становништва у урбане градске центре (првенствено млађе сеоске популације) и убрзан процес старења локалног становништва.

Наведени негативни трендови лоше утичу на целокупну привреду, па је од суштинског значаја колико су активности руралног становништва диверсификоване, а првенствено

²⁰ Службени гласник РС, број 30/2016.

у правцу непољопривредних активности које су у вези са газдинством и обављају се на газдинству. Према Методолошком упутству датом у Попису пољопривреде из 2012. године (РЗС 2012, године, стр. 201) у ове активности спадају:

- **Прерада примарних пољопривредних производа за продају** (произоди од млека, меса, воћа, поврћа, и сл.), без обзира на то да ли су сировине произведене на газдинству или су купљене како би се вршила њихова прерада²¹;
- **Рурални туризам** у свим појавним облицима – агро, еко, агро-еко, еко-органички (класификација UN FAO 2004), и сл. Важно је да се гостима обезбеди смештај и исхрана уз надокнаду, при чему се користе ресурси пољопривредног газдинства, села или руралног подручја, шире посматрано;
- **Народна радност, стари занати и алати и сл.** Велики број активности и старих заната који су нажалост током времена заборављени (плетење, ткање, кукичење, израда различитих врста сувенира, и сл.) пружа могућност за унапређење локалног предузетништва и повећање запослености локалног становништва;
- **Обрада дрвета** (сеча шума и производња огревног дрвета и/или дрвне грађе) и активности у шумарству;
- **Узгој рибе за продају** и сл.

Према подацима Пописа пољопривреде из 2012 године, ниво насеља, од 2.480 пољопривредних газдинстава на територији општине Мало Црниће свега 172 газдинстава је обављало „другу профитабилну активност“ (која није пољопривредна) што чини свега 7% од укупног броја, при чему је број ових газдинстава са учешћем ових прихода у укупним приходима 50 и више процената само 14 газдинстава или 0,56% од укупног броја пољопривредних газдинстава, што се може сматрати занемарљивим бројем.

Прерада пољопривредних производа. Подаци Пописа пољопривреде 2012. године указују да се прерадом пољопривредних производа на територији општине Мало Црниће бави 123 пољопривредних газдинства, од чега:²²

- **Прерадом меса** се бави мање од 5 газдинстава, па подаци у Попису пољопривреде из 2012. године нису исказани нумерички;
- **Прерадом млека** бави се 103 пољопривредних газдинстава. Од тога најбоље резултате бележе насеља Смољинац са 22 газдинстава, затим Крављи До са 14 газдинстава, Божевац са 13 газдинстава, Шапине са 12, итд.;
- **Прерадом воћа и поврћа** бавило се укупно 14 газдинстава, од чега је у насељу Забрега забележено највише 4 газдинства;
- **Прерадом других пољопривредних производа** бави се свега 9 газдинстава што се на нивоу од 19 насеља може сматрати занемарљивим бројем.

У 2017. години Општинска управа и Регионална Привредна Комора Браничевског и Подунавског округа, не располажу подацима релевантним за делатности прераде пољопривредних производа.

Развијеност руралног туризма и могућности унапређења постојећег стања. Актуелно стање у сектору руралног туризма и у свим његовим појавним облицима у Републици Србији је до сада анализирано у више стратешких докумената (нпр. Стратегија развоја

²¹ Производња вина је друга активност у вези са газдинством која доноси приход само уколико је прерађена већа количина купљеног грожђа него грожђа из сопствене производње газдинства (Попис пољопривреде 2012, Методолошко упутство).

²² Попис пољопривреде 2012 године, РЗС, web. link: http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221

туризма Републике Србије 2006 године, Мастер план одрживог развоја руралног туризма у Републици Србији 2011 године, Стратегија развоја туризма Републике Србије 2016 године, итд.). На основу увида у поменуте докуменате и усвојене програме (нпр. документ ИПАРД II Програм у Републици Србији 2014-2020 године, Службени гласник РС, број 30/2016) лако се може утврдити велики значај и улога коју туризам има за укупан привредни развој земље, као и развој руралних подручја.

Добар географски положај, здрава и чиста средина, богато културно-историјско наслеђе и бројне манифестације погодују развоју туризма, који представља један од значајнијих потенцијала Општине. Ресурси погодни за развој туризма су:

- Природни ресурси: Заовачке шуме, језера Заова и Змајевац и река Млава;
- Антропогени ресурси: Римско налазиште, манастири Брадача и Света Петка, млин „Млава“ (стари *Бајлонијев млин*), старе и добро очуване сеоске куће, очувана „*Дрво затис*“;
- Постојећа туристичка инфраструктура: ваздушна бања „*Докторови виногради*“;
- Споменик погинулим борцима 1915 године на брду Врањевац;
- Пешачка стаза Врањевац-Бубањ и брдо Бубањ, као полетна стаза за параглајдер.

Рурални туризам. Према подацима Туристичке организације Мало Црниће, овим видом туризма на подручју Општине бави се етно-село „*Ла Салаш*“, Забрега и сеоско туристичко домаћинство „*Континентал*“ из Куле. Најчешћи гости ових етно-села долазе из већих градова: Београда, Новог Сада, Пожаревца, Смедерева.

Рурални туризам у својим појавним облицима (агро, еко, агро-еко, еко-органски) је комплементаран са туризмом специфилних интересовања тј. тематским туризмом. Њихови појавни облици су до сада заживели и представљају потенцијал укупног развоја туризма у Општини. Насеља у којима је препознат потенцијал за развој руралног туризма су Топоница, Црљенац, Калиште и Аљудово. Од поменутих комплементарних видова туризма издвајају се:

а) Туризам догађаја (манифестациони туризам). Општина Мало Црниће и његова околина имају богато културно-историјско наслеђе и развијену примарну пољопривредну производњу, који доприносе развоју великог броја различитих манифестација који промовишу локалну традицију и културно-историјско наслеђе овог краја и могу да обогате боравак туриста у руралним срединама.

На основу података добијених од ТО Мало Црниће у 2017. години су се одржавале следеће манифестације које су у вези са руралним туризмом: „*Стишко посело*“; „*Са извора бистре воде*“; „*Дечија недеља*“; „*Крени коло, да кренемо*“; „*Меморијални туринир*“; „*Са колена на колена, песма, коло, игла и вретено*“; „*Сусрети села*“; „*Фијакеријада*“; „*Параглајдинг куп – орлова*“; „*Моторијада*“.

б) Ловни туризам. На територији општине Мало Црниће постоје два ловачка удружења. ЛУ „*Млава*“ са седиштем у Малом Црнићу газдује ловиштем „*Орловача*“ чија је укупна површина 10.831 ha, од чега ловне површине обухватају 8.500 ha. Удружење броји 305 активних чланова. Стално гајене врсте су: јелен лопатар, срна, зец, фазан, пољска јаребица. Од ловачке инфраструктуре се бележе: 16 стабилних чека, 8 чека на дрвету, 40 хранилишта за крупну дивљач, 33 хранилишта за фазане и пољске јаребице и 12 солишта. Удружење поседује 1 ловачки дом корисне површине 160 m², 2 ловачке куће укупне површине 126 m², 6 ha земље и 1 ha вишегодишњих ремиза. ЛУ „*Стиг Божевац - Смољинац*“ је основано 1996. године спајањем ловачких друштава „*Никола Јовић*“ из

Божевца и „Гај“ из Смољинца. Удружење броји у просеку око 270 ловаца распоређених у 9 ловачких секција: Божевац, Смољинац, Шапине, Забрега, Кула, Кобиље, Аљудово, Црљенац и Мало Градиште. Ловачко удружење газдује површином од 16.418 ha и то са срнећом дивљачи, фазаном, зецом, лисицом, шакалом, дивљим мачкама, дивљим свињама итд. Манифестације које организује ово ЛУ приказани су у Табели 26.

Табела 26. Списак ловачких манифестација на територији општине Мало Црниће

Р.бр.	Манифестација	Место и време одржавања
1.	Шакалијада	Божевац, јануар
2.	Брадачка лисица	Кула, јануар
3.	Стишка лисица	Смољинац, фебруар
4.	Ловно кинолошки куп са одстрелом фазанске дивљачи	Шапине, новембар
5.	Лисичијада	Кобиље – децембар

Извор: Туристичка организација Мало Црниће, <http://toomc.org/category/manifestacije/>

Оно што доприноси актуелној понуди ловног туризма Општине је ресторан "Влашки драгуљ" који се специјализовао да поред специјалитета домаће кухиње у понуди има и специјалитете од дивљачи који се припремају на традиционалн начин. У склопу ресторана налази се 18 лежајева. Објекат је категоризован са 3 звездице.

На основу података ТО Мало Црниће и Општинске управе и поред постојања два ЛУ у Општини са изграђеном одговарајућом ловачком инфраструктуром није развијен ловни туризам. Наиме, спорадично се организује долазак туриста из Италије, док домаћих ловаца туриста практично нема. Присутни очувани ресурси флоре и фауне и изграђена ловна инфраструктура представљају добру основу за планирање развоја овог вида туризма.

в) Риболовни туризам. Богат акваторични ресурс Општине кога чине река Млава и језера у Заови и Смољинцу су основа за дугорочно планирање развоја овог вида туризма. На основу података добијених од ТО Мало Црниће, од риболовачких манифестација се издваја општинско такмичење ОУСР „Лињак“, које се одржава у Заови од 2015. године.

Остали видови других профитабилних активности пољопривредних газдинстава: народна радиност и стари занати, активности у шумарству и обрада дрвета, узгој рибе за продају:

Народна радиност. Општина Мало Црниће поседује респектабилне антропогене ресурсе који представљају добру основу на којој се развија народна радиност. Сваки крај Општине се може похвалити карактеристичним производима који су настали као дела вредних руку локалних житеља. Основне карактеристике народне радиности су:

- у највећој мери њоме се бави женски део руралне популације;
- некада се производило искључиво за сопствене потребе, а ретко за тржиште;
- у производе народне радиности се најчешће уграђују природни (органски произведени) материјали.

Данас се често каже да је народна радиност привилегија локалних житеља који у њене производе улажу свој таленат, време, умешност, смисао за лепо. Као главни носиоци ове активности издвајају се удружења жена. На подручју Општине постоје два:

- Удружење жена „Сестра Јелица“ које представља једног од најважнијих партнера Туристичке организације Мало Црниће у организовању манифестација у промоцији туристичке понуде Општине на сајмовима и другим манифестацијама у земљи.

Удружење броји 20 чланова различитих интересовања и склоности. Тренутно раде на осмишљавању аутентичног туристичког сувенира Општине.

- Удружење жена „Гергине - Кобиље“ је настао из актива жена „Кобиље“ основаног 2004. године. Активисткиње су посећивале бројне манифестације и на тај начин презентовале традиционална јела и рукотворине овог краја. Од 2012. године удружење је регистровано као Удружење жена „Гергине-Кобиље“. Данас удружење броји око 30 активних и неактивних чланова које и даље презентују домаћу националну храну свога краја, рукотворине и планирају продају ручних радова.

Стари занати. Према подацима Пописа пољопривреде из 2012 године није било регистрованих који су се бавили овом делатношћу. Такође, на основу податка добијених од Општинске управе и Регионалне Привредне Коморе Браничевског и Подунавског округа у 2017. години није било регистрованих који се баве овом делатношћу.

Активности у шумарству и обрада дрвета. На основу података Пописа пољопривреде 2012 године (ниво насеља) на територији општине Мало Црниће активностима у шумарству се бавило свега 5 газдинстава, што се може сматрати малим бројем. У 2017. години на основу података добијених од Општинске управе, као и Регионалне Привредне Коморе Браничевског и Подунавског округа, на територији општине Мало Црниће није било газдинстава која се баве обрадом дрвета. Наиме, према истим изворима, постојала су 3 али су у међувремену престала са радом.

Узгој рибе за продају. Подручје општине Мало Црниће има идеалне акваторичне услове за развој инфраструктуре погодне за *узгој рибе за продају*. Став се базира на чињеницама присутности реке Млаве и два језера (у Заовинама и Смољинцу). Међутим, на основу увида у податке из Пописа пољопривреде 2012 године не може се уочити да је на подручју Општине било регистрованих газдинстава која се баве узгојем рибе за продају. На основу података добијених од Општинске управе у 2017. години постојао је само један рибњак у насељу Кобиље који се бави узгојем шарана за продају.

Из анализе изнетих података закључује се да диверзификација економских активности у руралним подручјима на територији општине Мало Црниће није довољно развијена. Сви проблеми карактеристични за ниво Републике Србије (раније описани) присутни су и у општини Мало Црниће. Ови проблеми умањују предузетнички дух пољопривредника и привредника, ограничавају нове инвестиције.

Као проблеми који су условили неразвијеност диверзификованих економских активности у руралним подручјима генерално се могу издвојити:

- Инвестиционе способности пољопривредника су незадовољавајуће, што се огледа:
 - у недостатку сопствених финансијских средстава;
 - неповољним условима коришћења екстерних извора финансирања (банкарски кредити са високим каматним стопама, неповољни услови обезбеђења, неповољни рокови отплате итд.);
 - неулагањем у обнову физичке имовине за развој капацитета за прераду пољопривредних производа, маркетинг, као и за сертификацију система квалитета и безбедности хране.
- Присутан нестимулативан пословни амбијент за пословање реалног сектора, посебно сектора МСП-а и предузетника, која се огледа у: нестимулативној пореској политици, политици запошљавања, политици финансирања, фискалној политици везаној за сектор МСП-а;

- Глобализација тржишта и растућа концентрација тржишта, посебно малопродаје пољопривредно прехрамбених производа (присутност хипермаркета; развој мултинационалних компанија са снажним брендovima производа);
- Растући захтеви тражње у погледу брендирања производа, здравствене безбедности;
- Умрежавање и менаџмент малих произвођача је на не задовољавајућем нивоу.
- Не ефикасан правни систем (не ефикасност трговинских судова, лоша политика заштите власничких права, одступања од законских оквира у пракси, итд).

1.6.3. Организације цивилног друштва

Цивилно друштво су организовани грађани, који својим деловањем и акцијама настоје да у своју заједницу унесу квалитативну промену, заштите интересе одређене групе грађана или друштва у целини, врше надзор над радом институција и сл. Организације цивилног друштва нису део структуре власти, већ су добровољни облици организовања грађана, а чине их: удружења грађана, фондације, задужбине, синдикати, струковна удружења, неформалне групе и слично²³.

У Србији удружења грађана и невладине организације регулише *Закон о удружењима* („Службени гласник Р. Србије“, број 51/2009 и 99/2011 - др. закони), који прецизира, између осталог, да је удружење добровољна и неваљидна недобитна организација, заснована на слободи удруживања више физичких или правних лица, да га могу основати најмање три оснивача и сл.

Неваљидни сектор региона Браничево Подунавље је у процесу грађења основних капацитета и позиционирања у јавности. Постојећа удружења и невладине организације својим активностима покривају углавном области људских права, заштите животне средине, пружање социјалних услуга, права маргинализованих група. Највећи део активних организација је локалног типа, а мали број их је члан неке националне мреже (РРА Браничево Подунавље, 2016).

Према подацима Општинске управе и Агенције за привредне регистре, на подручју Малог Црнића регистрован је велики број удружења грађана која своје циљеве остварују у областима: пољопривреде, руралног развоја, екологије, пчеларства, ловства, очувања културног наслеђа, традиције и слично (видети *Слике 6., 7. и Табелу 27*).

²³ Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом, линк: <http://civilnodrustvo.gov.rs/>

Слика 6. Удружења жена „Сестра Јелица“

Извор: <http://toomc.org/uz-sestra-jelica/>

Слика 7. Удружења жена „Гергине Кобиље“

Извор: <http://toomc.org/uz-gergine/>

Већина ових удружења своје активности обавља кроз: (1) организовање трибина, радионица, едукација; (2) учешће на сајмовима и изложбама; (3) организовање студијских путовања; (4) продајних изложби и слично.

Општина Мало Црниће пружа подршку удружењима грађана посредством јавних конкурса за финансирање програма и пројекта невладиних организација и удружења грађана средствима из буџета Општине, као и јавним конкурсима за финансирање и суфинансирање програма и пројекта културно уметничких друштва из буџета Општине.

Табела 27. Удружења грађана на територији општине Мало Црниће

Назив удружења	Област остваривања циљева
Удружење пољопривредних произвођача "Стиг и Млава", Мало Црниће.	Унапређење пољопривредне производње, унапређење живота и останак младих на селу, заштита животне средине и слично.
Удружење „Унија за пољопривреду и предузетништво“ општине Мало Црниће.	Хуманитарни рад, афирмисање предузетничког духа младих и слично.
Еколошко удружење грађана "Заова", Топоница.	Унапређење и заштита животне средине.
Два активна пчеларска удружења: (1) „Матица“, Божевац и (2) „Стиг“, Калиште.	Развој и заштита пчеларства, стручно и научно образовање пчелара, производња и промет пчелињих производа и слично.
Два активна ловачка удружења: (1) „Млава“, Мало Црниће и (2) "Стиг Божевац-Смољинац", Божевац.	Гајење, заштита, лов и коришћење дивљачи, као и унапређење популације дивљачи и њених станишта на територији ловишта „Орловача" и „Градац“.
Два активна удружења жена: (1) „Сестра Јелица", Црљенац и (2) „Гергине-Кобиље“, Кобиље.	Ова удружења су важни партнери Туристичке организације општине Мало Црниће у организовању манифестација и промоцији туристичке понуде Општине. Баве се израдом етно рукотворина, сувенира, промоцијом локалних гатрономских специјалитета, очувањем народних обичаја и слично.
Удружење грађана „Точак“, Кула.	Унапређење и развој локалне заједнице, неговање и унапређење завичајних вредности. Излетиште Точак настало је 2008. године заједничким залагањем овог удружења и ТО Мало Црниће.
На подручју Општине функционише и неколико културно уметничких друштава; затим два удружења пецароша; два удружења голубара.	

Извор: Општинска управа општине Мало Црниће и подаци Агенције за привредне регистре.

Поред тога, удружењима су на располагању и средства која се за пројекте удружења обезбеђу из средстава буџета ограна државне управе²⁴, као и друга средства домаћих и иностраних институција, организација и влада, која су путем јавних конкурса расположива за реализацију различитих пројектних активности.

1.7. ИНФРАСТРУКТУРА

1.7.1. Водопривредна инфраструктура

1.7.1.1. Водоснабдевање и канализациона мрежа

ЈКП „Чистоћа“ основано је са циљем трајног и несметаног обављања комуналне делатности на територији општине Мало Црниће. Водоводна мрежа је укупне дужине: примарна 8 км и секундарна 43 км и снабдева водом укупно 572 домаћинстава и 50 правних лица, који су прикључени на водовод. Организовано водоснабдевање водом са изворишта у Малом Црнићу у алувијону Млаве, хидрофорским постројењем, потисним водом и разводном мрежом имају насеља *Мало Црниће*, *Велико Црниће*, Божевац и Батуша. Насеље Божевац има сопствени бунар за водоснабдевање.

Насеља која нису прикључена на главни водовод ЈКП „Чистоћа“ (Салаковац, Калиште, Шљивовац, Крављи До, Велико Село, Топоница, Врбница, Црљенац, Смољинац, Мало

²⁴ Календар конкурса за финансирање пројеката и програма удружења и других организација цивилног друштва из средстава буџета органа државне управе доступан је на сајту Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом (<http://www.civilnodrustvo.gov.rs/>).

Градиште, Забрега, Шапине, Кула, Кобиље, Аљудово) снабдевају се водом из индивидуалних копаних или бушених бунара, каптираних извора или малих система, често за једно или неколико домаћинстава. У наредном периоду се очекује проширење водовода и даље умрежавање свих насеља.

Велики број испитиваних узорака воде су из ових бунара били неисправни, како у бактериолошком, тако и у хемијском погледу (ППО Мало Црниће, 2010). Вода из водоводне мреже се може користити за пиће након потребних третмана.

На подручју општине Мало Црниће ниједно насеље нема канализациону мрежу. Такође не постоји системско одвођење отпадних вода и њихов третман. Отпадне воде се углавном прикупљају у септичким јамама. Непостојање канализационе мреже и неконтролисано испуштање отпадних вода представља озбиљну претњу загађењу животне средине. Оваква ситуација је прилично неповољна јер се велики број становника снабдева водом из копаних бунара који су угрожени отпадним водама из септичких и нужничких јама.

Једини исправан начин за решавање овог проблема и спречавање загађења животне средине је организовано сакупљање, одвођење и пречишћавање отпадних вода пре упуштања у реципијент, а у складу са тим потребно је посебну пажњу посветити планирању третмана отпадних вода насеља Мало Црниће и осталих сеоских насеља у Општини, као стратешком и планском опредељењу за дугорочни период.

1.7.1.2. Одводњавање и наводњавање пољопривредног земљишта

Одводњавање. Поплавни терени се налазе у зони алувијалне равни реке Млаве, као и њене десне притоке Витовнице. Ово је простор који се одликује врло плитким нивоом издани, што у периодима са више падавина у сливу Млаве или топљења снега у вишим деловима слива, условљава врло често плављење алувијалне равни, било издизањем нивоа издани до површине (подземне воде), било изливањем Млаве из речног корита (ППО Мало Црниће, 2010).

Систем за одводњавање на територији општине Мало Црниће је гравитацијски, што значи да се одводњавање врши природним путем, каналима. Каналисаност мелиоративног подручја је 0,004 километра каналске мреже по хектару површине. Каналска мрежа у мелиорационом подручју је у потпуности изграђена, тако да није потребна мера изградње нових канала.

Задатак Водопривреде Пожаревац је да одводну мрежу одржава у функционалном стању, а према важећим техничким нормативима. Пројектованих, изграђених система за одводњавање нема.

Уложена средства у мелиоративне захвате и друге мере уређења земљишне територије, своју економску целисходност налазе у стварању предуслова за повећање продуктивности рада, интензивнијег одвијања пољопривредне производње и бољег искоришћавања фактора производње, што у крајњем исходу доводи до повећања и стабилизације високих приноса по јединици површине, смањењу губитака на приносима, смањењу трошкова производње те самим тим повећања ефикасности и економичности пољопривредне производње (Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини Општине Мало Црниће за 2017. годину, Службени гласник Општине Мало Црниће, бр. 3/17).

Мелиорација је спроведена на површини од 5.453 ha. Заштита од великих вода је добра, спроводи се у долини реке Млаве и Витовнице (Програм мера и подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Мало Црниће у 2015. години, општина Мало Црниће, 2015).

Наводњавање земљишта под пољопривредним културама, у нашим условима, чини трећу фазу мелиорација земљишта (после уређења територије и одводњавања). Систем за наводњавање је завршни део мелиорација земљишта на неком мелиоративном подручју и треба да омогући добро регулисан водно-ваздушни режим земљишта и најинтензивније коришћење пољопривредних површина. Стога је често кључни чинилац за увођење нових пољопривредних култура.

Хидролошки услови на подручју општине Мало Црниће су углавном повољни са становишта наводњавања, с обзиром на присуство великих потенцијала површинских и подземних вода, али су до сада слабо искоришћени.

Резултати Пописа пољопривреде 2012. (књига I) за подручје општине Мало Црниће показују следеће:

- Земљиште је у пољопривредној 2011/2012. години наводњавало *101 пољопривредно газдинство*, од укупно 2.480 газдинства у овој Општини;
- Ова газдинства су *наводњавала укупно 14 ha земљишта*, од тога: оранице и баште 13 ha, и воћњаке 1 ha;
- Наводњаване површине ораница и башта према врстама усева: жита и кукуруз за силажу 0,3 ha, поврће, бостан и јагоде 29,6 ha, остали усеви на ораницама и баштама 0,1 ha;
- Просечно наводњавана површина у протекле три године (2009-2011.) износила је је 15,17 ha, што је 0,14% у односу на просечно наводњавану површину у протекле три године на нивоу Републике Србије;
- Начини наводњавања који се најчешће примењују су: површинско (65,6%), орошавање (29,1%) и кап по кап (5,3%);
- Главни извори воде за наводњавање су: подземне воде на газдинству (36,4%), површинске воде на газдинству (8,6%), површинске воде ван газдинства (44,4%), вода из водовода (0,2%), и остали извори воде за наводњавање (10,4%);
- Од укупног броја пољопривредних газдинстава на подручју општине Мало Црниће њих 867 могу да наводњавају земљиште, а површина КПЗ коју је могуће наводњавати је 1.745,31 ha.

У Годишњем програму заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини општине Мало Црниће за 2017. годину (Службени гласник општине Мало Црниће, година XXI, број 3/2017), наводи се да систем за наводњавање општина Мало Црниће не поседује.

Студија о наводњавању пољопривредног земљишта у приобаљу реке Млаве на територији општине Мало Црниће урађена је 2014. године од стране Услугне радње за инжењеринг и надзор „ИНТЕП“ Пожаревац (наручилац Општина Мало Црниће).

У овој Студији су дефинисане смернице, критеријуми и ограничења за плански развој наводњавања појединих површина, затим дати предлози реализације по фазама, извори финансирања, као и управљање водним ресурсима у сврху наводњавања. Тиме ова Студија чини основу за развој наводњавања на подручју Општине у планирању, пројектовању и координацији изградње са ефектима промене сетвене структуре у оквиру биљне пољопривредне производње а оријентисане ка тржишту користећи компаративне предности земљишта и климе.

Укупна површина пољопривредног земљишта у приобаљу реке Млаве на подручју општине Мало Црниће износи 3.729,05 ha, и то на левој обали 2.059,27 ha и на десној обали 1.669,78 ha.

Обзиром да су иригациони системи велики потрошачи воде у релативно кратком временском периоду (од пар месеци) и да је највећа потреба за водом баш у периоду најмањих количина падавина, јавља се потреба за формирањем акумулација, како би се у периодима мањих захтева захватио вишак воде и сачувао за пласирање у систем у „шпицеве потрошње“.

Погодност овог иригационог система је што се долина реке Млаве, простире непосредно у Сопотску греду, где у брдовитим деловима може формирати низ акумулација.

За потребе израде ове Студије анализирано је доста потенцијалних профила али као перспективни су изабрани следећи профили:

- Акумулација Булино брдо са запремином од око 750.000 m³ која се налази на левој обали реке Млаве код насеља Крављи До, на вишим котама од општинског пута Крављи ДО – Топлница;
- Акумулација Шљивовачки поток која се налази на левој обали реке Млаве, између села Шљивовац и Топлоноца са запремином од око 600.000 m³;
- Акумулација Велико Село која се налази између села Врбница и Велико Село на левој обали реке Млаве са запремином од око 250.000 m³;
- Акумулација Обршки поток са запремином од око 1.300.000 m³ која се налази на Обршком потоку на вишим котама од пута Мало Црниће – Петровац, паралелно са путем за Божевац.

Ако се узме у обзир и акумулација Заова укупно могућ акумулацијски простор је 3.180.000 m³.

Сопствени природни ресурси на територији општине Мало Црниће имају низ ограничења како у погледу захвата потребних количина вода за наводњавање тако и у погледу обезбеђивања довољног акумулационог простора. Потребно је поступно развијати овај иригациони систем, прво преко директних водозавата којим је могуће наводњавати 700 ha а онда убирањем таксе за наводњавање и додатним улагањима обезбедити акумулационе просторе који по завршетку ове фазе могу да наводњавају 1.950 ha. Након овога, повећаће се и приходи од таксе за наводњавање, јер вода има своју цену и не може се дистрибуирати бесплатно, па се онда може приступити даљем одлучивању о улагању.

На основу анализе водних ресурса, констатовано је да се може користити само вода непосредно из активног водотока реке Млаве са својим првим аквифилтером, односно вода из првог водоносног слоја, који је у директној вези са режимом реке Млаве. У овом случају су усвојена два водозавата:

- водозахват Мало Црниће, непосредно уз мост на Млави на десној обали (200 l/s);
- водозахват Велико Село, непосредно уз мост на Млави на десној обали (100 l/s).

Укупно захватање воде у најсушнијим месецима је ограничено на 300 l/s.

Вода за наводњавање не сме бити загађена отпадним, штетним и отровним материјама. Вода не сме имати БПК₅ већи од 5 mg l⁻¹. Такође, вода за наводњавање не сме садржати више од 200.000 колибактерија на 1 литар воде.

Након израде ове Студије треба приступити изради Генералног пројекта наводњавања општине Мало Црниће у приобаљу реке Млаве који би ближе дефинисао профиле, коте круне насипа на преградама, корисне запремине и друге техничке детаље, као и евентуално ближе размотрио и друге профиле.

1.7.2. Саобраћајна инфраструктура

Просторна позиционираност (центар области и граничење са већином општина посматране области) унутар шире територије Браничевске области, указује на генерално задовољавајући саобраћајно-комуникативни положај општине Мало Црниће, који је примарно базиран на експлоатацији друмског саобраћаја.

Друмски саобраћај

Мрежу друмских саобраћајница на територији општине Мало Црниће сачињавају државни путни правци, односно општински категорисани и некатегорисани путеви.

Државни путеви I реда су носиоци друмског саобраћаја на националном нивоу. Територију Општине мањим делом пресеца државни пут IB реда бр. 33 (веза са државним путем A1 - Пожаревац - Кучево - Мајданпек - Неготин - државна граница са Бугарском (Мокрање)).

Територијом Општине пролазе следећи државни путеви II А реда: бр. 161 (Братинац - Салаковац - Мало Црниће - Петровац на Млави - Жагубица - Брестовац) и бр. 162 (Велико Градиште - Макце - Божевац - Рановац - Петровац на Млави - Тановац - Дубница - Свилајнац). Такође, Општину пресецају следећи државни путеви II Б реда: бр. 378 (Пожаревац (веза са државним путем 33) - Велико Село - Орљево - Велики Поповац - веза са државним путем 147) и бр. 379 (Александровац - Орљево - веза са државним путем 161 - Мало Црниће - Божевац).

Мрежа локалних путева (категорисаних и некатегорисаних) међусобно повезује насељена места унутар територије Општине, при чему је од примарног значаја око 83 km категорисаних општинских путева (Табела 28.).

Табела 28. Упоредна структура и густина путне мреже територијалних јединица (у km, km/km²)

Територија	Укупно	Савремени коловози	Државни путеви I реда		Државни путеви II реда		Општински путеви		Површина територије	Густина путне мреже
			Свега	Савремени коловози	Свега	Савремени коловози	Свега	Савремени коловози		
Република Србија	44.995	29.745	4.804	4.764	10.951	10.088	29.240	14.894	88.499	0,51
Регион Јужне и Источне Србије	14.366	9.400	1.505	1.505	4.337	3.873	8.525	4.022	26.248	0,55
Браничевска област	2.358	1.897	350	350	983	977	1.025	570	3.857	0,61
Мало Црниће	196	170	19	19	94	94	83	57	269	0,73

Извор: Општине и региони у Републици Србији - 2016., РЗС, 2017.

Упркос израженој густини путне мреже, која је примарна последица дисперзије насељених места и физичко-географских карактеристика терена, унутар административне територије Општине јављају се потребе проширења постојеће путне мреже, преваходно нижег ранга значајности.

На територији Општине лоцирана су и 4 моста на реци Млави, 5 на Витовници и неколико мањих на локалним потоцима. Осим моста на реци Витовници у КО Црљенац, сви мостови су у технички задовољавајућем стању. Такође, постоји потреба изградње нових мостова на реци Млави између места Калиште и Топоница.

Број расположивих аутосервисних радионица и бензинских пумпи, задовољава тренутне потребе саобраћаја. У појединим насељима, присутан је недостатак пешачких и бицикличких стаза.

Према Закону о јавним путевима, све ингеренције над активностима изградње, одржавања и експлоатације државних путева I и II реда има ЈП Путеви Србије, док је управљање општинским путевима и улицама у насељеним местима у надлежности органа локалне

самоуправе. Стање путне мреже се може оценити претежно задовољавајућим, иако су одређени локални путни правци ван захтеваних техничких димензија, оптерећени са нешто лошијим стањем коловозног застора и мањком или неадекватном хоризонталном и вертикалном саобраћајном сигнализацијом. Развој и модернизација путне мреже на територији Општине, попут ситуације у осталим општинама Источне Србије, најчешће није у довољној мери усаглашена са повећањем броја, носивости и брзине кретања возила.

Са друге стране, неиспуњавање захтеваних техничких услова код појединих локалних саобраћајница (неадекватна ширина коловоза, присуство ударних рупа, непостојање отресашта и друго) ограничава неометано кретање моторних путничких и теретних возила, пољопривредне механизације, пешака и бициклиста, потенцијално угрожавајући укупну безбедност саобраћаја, као и квалитет услуга и финалних производа, пре свега у сфери транспорта, пољопривреде и туризма. Ограничавајући фактор интензивнијег инвестирања у изградњу и одржавање елемената саобраћајне инфраструктуре превасходно је препознат у недостатку финансијских средстава на локалном и републичком нивоу.

У Општини није посебно организован јавни (аутобуски) превоз. У његовој функцији је међумесни и међуградски превоз, превасходно превозника *Arriva Litas doo* из Пожареваца. Са аспекта покривености свих насеља Општине, укупног броја и дисперзије аутобуских стајалишта и броја дневних поласака, сходно потребама локалног становништва јавни превоз није на задовољавајућем нивоу.

Железнички, водни и ваздушни саобраћај

На територији општине Мало Црниће не постоје инфраструктурни елементи железничког саобраћаја. Најближа железничка станица Општини налази се у Пожаревцу (на око 13 km удаљености), (Општина Мало Црниће, 2014). Преко ње се остварује приступ магистралном железничком коридору Е-85 Београд - Мала Крсна - Ниш (својеврсна веза са коридором X), а путем регионалног пружног праваца Мала Крсна - Пожаревац - Кучево - Мајданпек - Бор - Зајечар - Неготин (својеврсна веза Општине са источном Србијом).

Расположиви водотокови на територији Општине немају карактеристике пловних путева. Најближа лука и пристаниште Општини (излаз на реку Дунав - Паневропски коридор VII) налази се у Смедереву.

Расположива алтернатива за општину Мало Црниће са аспекта ваздушног саобраћаја је међународни путничко-теретни аеродром Никола Тесла у Београду.

Из претходно изнетог, из угла мултимодалности саобраћаја, општина Мало Црниће из објективних разлога не располаже основним условима за изградњу робно-транспортног центра.

1.7.3. Енергетска инфраструктура

Генерално гледајући, развој енергетске инфраструктуре на подручју општине Мало Црниће треба усмеравати ка оптимизацији укупних енергетских потреба потрошача и рационализацији коришћења доступне енергије, уз унапређење енергетске ефикасности у активностима производње, дистрибуције и потрошње енергије. Истовремено, енергетско тежиште све више треба пребацити на алтернативним и обновљивим изворима енергије, уз доследну примену легислативе из области заштите животне средине која се односи на овај сегмент физичке инфраструктуре.

Електроенергетска мрежа

Електрична енергија је најзаступљенији вид енергије у суми трансформисане енергије. Иако се Браничевки округ сматра нето извозником електричне енергије (капацитет ТЕ-КО

Костолац), унутар административних граница општине Мало Црниће не постоји погон за производњу електричне енергије, а њен дистрибутер до крајњих потрошача (тарифних купаца) са посматраног конзумног подручја је ЕПС Дистрибуција д.о.о. (огранак **Електродистрибуција Пожаревац**), која функционише унутар ЈП Електропривреда Србије.

Снабдевање електричном енергијом комплетне територије Општине врши се путем две дистрибутивне трафостанице 35/10 kV лоциране у насељу Калиште и Братинац, које су двострано напајане паралелним преносним далеководима од трансформаторских станица 110/35 kV лоцираних у Пожаревцу и Петровцу на Млави. Формирани прстен омогућава неометано напајање у случају квара једне од примарних трафостаница снабдевањем са друге трафостанице.

Даља дистрибуција електричне енергије до свих насеља врши се преко дистрибутивних далековода 10 kV (развучени су на бетонским или дрвеним стубовима) до типских трафостаница 10/0,4 kV (укупно 68 бетонских или стубних трафостаница, снаге око 14,8 MVA), односно ка крајњим потрошачима (домаћинствима и индустријским потрошачима) путем нисконапонске дистрибутивне мреже 0,4 kV (водови су већим делом надземни). Сва насељена места Општине су електрификована, а техничке карактеристике расположиве средњенапонске и нисконапонске мреже задовољавају тренутне захтеве сигурног снабдевања постојећих потрошача електричном енергијом. Са друге стране, постојећи систем карактерише ниска енергетска ефикасност (потенцијални губици енергије у преносу и дистрибуцији електричне струје), примарно заснован на застарелим објектима, опреми и технологији, и негативним утицајем на животну средину.

На средњи рок, јачање сигурности снабдевања свих потрошача подразумевало би како ревитализацију дистрибутивне мреже (средње и нисконапонске) - 10 kV и 0,4 kV, уз њено извођење кабловски (подземно) где год је то технички могуће, тако и замену дотрајале електроенергетске инсталације и опреме новом са израженом енергетском ефикасношћу. На дужи рок, паралелно са растом потреба за електричном енергијом извршила би се изградња нових трафостаница 10/0,4 kV, уз постављање пратећих далековода.

Гасоводна мрежа и снабдевање топлотном енергијом

Планирана изградња дистрибутивне гасоводне мреже која би покрила сва насељена места Општине, примарно зависи од динамике изградње магистралног гасовода. Очекује се да се 2019. године реализује изградња око 2 km гасоводне мреже, који би једним сегментом пролазио општинском територијом (носилац посла је Министарство рударства и енергетике).

Електрична енергија је за сада једини вид енергије који подлеже организованом снабдевању становништва. На територији Општине није организовано снабдевање топлотном енергијом (даљинско грејање). Постоји могућност изградње топловода од ТЕ Костолац и Стари Костолац.

1.7.4. Телекомуникациона инфраструктура

Ниво животног стандарда одређене локалне заједнице изражен је и дисперзијом, капацитетом и технолошким карактеристикама доступне телекомуникационе инфраструктуре.

Фиксна телефонија

Инсталације, уређаји и функционисање фиксне телефоније на територији општине Мало Црниће су доминантно под ингеренцијом предузећа *Телеком Србија а.д.* Покривеност свих

насељених места Општине мрежом фиксне телефоније и панелом пружених услуга је на задовољавајућем нивоу. Све инсталиране телефонске централе су дигитализоване и довољног капацитета (без двојних линија) сходно броју потенцијалних корисника. Примарна и секундарна мрежа и спојни путеви су са аспекта начина инсталације (подземна и надземна) у приближно идентичном односу. Немају сва насеља оптички кабал од централа до насеља тако да постоји потреба за њиховом изградњом.

Сходно вредностима густине ТТ мреже (број телефонских прикључака на 100 становника) територија Општине је у складу са регионалним и обласним просеком (Табела 29.).

Табела 29. Упоредни преглед елемената густине ТТ мреже за посматрана подручја

Територија	Број становника	Број телефонских претплатника	Густина ТТ мреже
Република Србија	7.095.383	2.455.315	34,6
Регион Јужне и Источне Србије	1.551.604	466.479	30,1
Браничевска област	174.888	57.205	32,7
Мало Црниће	10.640	3.248	30,5

Извор: Општине и региони у Републици Србији – 2016, РЗС, 2017.

Мобилна телефонија

Већи део територије општине Мало Црниће (око 80%) покривен је сигналом мобилне телефоније. Присутна су сва три оператера мобилне телефоније активна на националном нивоу (*Телеком Србије а.д.*, *Telenor d.o.o.*, *Vip mobile d.o.o.*). Јачина доступног сигнала је генерално задовољавајућа.

Поште

Иако су асортиман и квалитет услуга које пружа *ЈП Поште Србије* на територији Општине усклађени са захтевима крајњих корисника, те појединачне испоставе (Мало Црниће, Смољинац и Божевац) нису под притиском укупног броја локалног становништва (Табела 30.), питање оптималног броја расположивих поштанских испостава се може евентуално довести у сумњу само са аспекта њиховог просторног распореда.

Табела 30. Поштанске испоставе

Територија	Број становника	Поште	Број становника по једној пошти
Република Србија	7.095.383	1.510	4.699
Регион Јужне и Источне Србије	1.551.604	339	4.577
Браничевска област	174.888	46	3.801
Мало Црниће	10.640	3	3.547

Извор: Општине и региони у Републици Србији – 2016, РЗС, 2017.

Интернет и КДС мрежа

На територији општине Мало Црниће послује неколико предузећа (провајдера) која нуде услуге везане за интернет саобраћај. Доминантни су *Kopernikus Technology doo*, *МТС* и *Алтеко*. У спектру понуђених услуга прва два набројана провајдера преваходно су усмерена ка услузи кабловског интернета, док је *Алтеко доо* првенствено специјализован за услуге бежичног (wireless) интернета. Треба напоменути да преко територије Општине пролази крак магистралног оптичког кабла Пожаревац - Петровац на Млави са адекватним бројем секундарних кракова (АТУБ, 2014), чиме је омогућено да сва насеља Општине буду покривена кабловском телевизијом и могућношћу коришћења кабловског интернета (Општина Мало Црниће, 2014).

Функционисање кабловског дистрибутивног система - КДС (пренос и дистрибуцију радио и ТВ сигнала) превасходно је у рукама кабловских оператера *Kopernikus Technology doo*, *MTC* (део компаније *Телеком Србије а.д.*) и *Total TV* (део компаније *SBB doo*). Присутни интернет и КДС оператери су опредељени ка даљем ширењу и технолошком унапређењу постојеће мреже сходно захтевима свих потенцијалних корисника са територије Општине.

Општинска управа Мало Црниће не поседује имплементиран WEB портал за Е-управу. Такође, на територији Општине није регистрован рад ни једне школе рачунара, при чему је локално становништво са аспекта коришћења услуга основних и напредних курсева програмирања усмерена на одговарајуће школе у граду Пожаревцу.

1.7.5. Управљање отпадом

На територији општине Мало Црниће управљање отпадом представља један од највећих еколошких проблема, а организовано сакупљање и одлагање комуналног отпада у ингеренцији је ЈКП „Чистоћа“.

Свакодневно се стварају велике количине отпада из домаћинства као и отпада из пољопривредне производње. У структури отпада највише има органског отпада, затим пластике и папира (картона). Дневна производња отпада по становнику износи 0,5 kg што значи да се на територији Општине из домаћинства дневно произведе преко 5,5 t отпада. Покривеност насеља организованим сакупљањем отпада је добра али нису обухваћена сва домаћинства. Дакле, значајан број домаћинства није покривен организованим сакупљањем отпада међутим, од када је успостављен систем управљања отпадом, сваке године повећава се број домаћинства који су обухваћени овом услугом.

Одлагање комуналног отпада у општини Мало Црниће врши се на несанитарној депонији смештеној у КО Салаковац. Депонија је удаљена 5 km од Пожаревца и 3,5 km (ваздушном линијом) до најближег насеља Салаковац. С обзиром да је депонија несанитарна, и да се не врши рекултивација подручја, угрожено је земљиште, ваздух и подземне воде. Услед стварања депонијског гаса могући су пожари на депонији, а оцедне воде могу угрозити подземне воде. Ипак, депонија је ограђена и редовно се врши прекривање смећа земљом као сабијање ђубрета а око депоније налази се зелени појас који спречава разношење смећа ветром. Ова депонија је привремена јер се планира да њену функцију преузме регионална депонија у Петровцу, након изградње.

Примарна селекција комуналног отпада на месту настанка не постоји, јер нема контејнера за одвојено сакупљање појединих врста отпада (папир, метал, стакло, био-отпад). Комунални отпад се одлаже на депонију чему претходи издвајање секундарних сировина (папир и картон као и пластична амбалажа).

Евидентно је и постојање великог броја дивљих депонија - локалних сметлишта, које се чисте, али и константно стварају (углавном поред путева). Један од основних разлога нескупљања отпада из насеља је ниска свест локалног становништва о важности безбедног одлагања отпада.

С обзиром да је територија општине Мало Црниће подручје на којем преовладава пољопривредна делатност стварају се значајне количине органског отпада (биљног и животињског порекла), амбалаже пољопривредних средстава, пластике, гуме итд. Не треба изгубити из вида да пољопривредни отпад осим биоразградиве компоненте садржи и део који спада у категорију опасног отпада и који се мора на правилан начин сакупити и одложити (остаци од средстава за заштиту биља, истрошена уља итд.). Ипак, упркос овој чињеници, највећи део пољопривредног отпада одлаже се на дивље депоније. Начини за адекватно управљање отпадом из пољопривреде обухватају:

- адекватно складиштење стајњака и осоке и њихово искоришћавање за повећање плодности земљишта (органиско ђубриво);
- рационална употреба средстава за заштиту биља и безбедно складиштење и одлагање амбалаже утрошених пестицида (опасан отпад);
- безбедно складиштење минералних ђубрива и одлагање амбалаже након употребе;
- употреба остатака из примарне производње и прераде за производњу „зелене“ енергије;
- безбедно одлагање животињских остатака.

Управљање другим врстама отпада (фармацеутски, медицински, индустријски итд.) на подручју општине Мало Црниће није на одговарајућем нивоу, али поштовањем процедуре управљања овом врстом отпада у складу са законском регулативом, унапредити се начин његовог збрињавања.

У циљу решавања проблема управљања отпадом 2010. године донет је „Локални план управљања отпадом Општине Мало Црниће за период 2010-2020“, којим се анализира стање у Општини и предлажу начини решавања овог проблема. Једно од могућих решења датог проблема је изградња регионалног центра за управљање комуналним отпадом којим би се обухватиле следеће општине: Петровац на Млави, Пожаревац, Мало Црниће, Жабари, Кучево, Голубац и Жагубица.²⁵

Поред решавања питања везаних за изградњу регионалне санитарне депоније, кључ решавања питања отпада на територији општине Мало Црниће јесте одговорнији однос становништва у поступању са отпадом.

1.8. СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ

1.8.1. Васпитање и образовање деце и омладине

На територији општине Мало Црниће ради Предшколска установа 14. октобар. Целодневни боравак деце могућ је само у насељу Мало Црниће, у једној васпитној групи, док се предшколско васпитање и образовање одвија у свим насељима.

Организација основног образовања – на територији општине Мало Црниће постоје 4 централне основне школе у насељима Мало Црниће, Смољинац, Божевац и Топоница. У другим насељима постоје издвојена одељења ових школа у којима се настава одвија до петог разреда (осим у Црљенцу – од првог до осмог разреда).

Почетак рада *основне школе „Моше Пијаде“* у Малом Црнићу везује се за 1885. годину. Од 1994. године школа ради у новоизграђеном објекту са библиотеком, музичким кабинетом, канцеларијама, помоћним просторијама и мокрим чвором. Од 1995. године у школи је почело са радом и одељење музичке школе „Стеван Мокрањац“.

Основна школа „Милосав Николић“ у Божевцу почела је са радом 1845. године. Школа поред централне обухвата и пет издвојених одељења у Црљенцу, Кобиљу, Кули, Забреги и Аљудову. На матичној школи је 2005. године завршена четворогодишња реконструкција фасаде и крова. Матична школа располаже са осам учионица и једном учионицом која је прилагођена за наставу физичког васпитања, кухињом и трпезаријом, зборницом, библиотеком, канцеларијама за директора, администрацију и стручног сарадника. Школа је

²⁵ Споразум између општина о изградњи регионалног центра за управљање комуналним отпадом потписан је 2010. године.

опремљена са два најсавременија информатичка кабинета (Божевац и Црљенац), а издвојена одељења са лап-топовима.

Основна школа „Ђура Јакшић“ налази се у Топоници, а поред матичне школе настава се изводи у још 4 издвојена одељења у местима: Крављи До, Шљивовац, Врбница и Велико Село (основана 1845. године). Школа има 7 учионица општег типа, просторију за припремно одељење, кабинет за информатику, библиотеку, кухињу и трпезарију, зборницу, терене за фудбал, кошарку, рукомет. Школа поседује солидна наставна средства, савремене рачунаре и рачунарску технику.

Основна школа „Дража Марковић-Рођа” се налази у месту Смољинац. Најстарија је школа на територији Округа, основана давне 1804. године. Данашњи назив носи од 1966. године. Поред матичне школе у Смољинцу, настава се изводи у још два издвојена одељења у Шапину и Малом Градишту. Школа поседује добро опремљене учионице и кабинете, библиотеку, специјализовану учионицу за физику, салу за физичко.

Низак природни прираштај и миграције имају највећи утицај на драстично смањење броја деце која похађају школе на територији Општине.

На територији Општине не постоје средње школе и високошколске установе. Ђаци углавном похађају школе у Пожаревцу, а студенти углавном гравитирају ка Београду и Крагујевцу.

1.8.2. Здравствена и социјална заштита становништва

Прве здравствене станице на територији општине Мало Црниће основане су 1960. године у Малом Црнићу и Божевцу. Од 1978. године здравствена станица Мало Црниће налазила се у саставу Дома здравља Пожаревац. Дом здравља Мало Црниће 2011. године је почео са самосталним радом. У данашњим условима ДЗ Мало Црниће становништву Општине пружа здравствену заштиту на примарном нивоу. Мрежа здравствене заштите организована је у Дому здравља Мало Црниће, здравственим станицама Смољинац (један лекар опште медицине и две медицинске сестре) и Божевац (два лекара опште медицине и пет медицинских сестара) и амбулантама Кобиље, Црљенац, Топоница и Велико Село.

Рад у ДЗ организован је кроз организационе јединице:

- Служба опште медицине са кућним лечењем и лабораторијском дијагностиком (10 лекара опште медицине, од тога два лекара на специјализацији, 21 медицински техничар и 2 лабораторијска техничара);
- Служба за здравствену заштиту жена, деце и поливалентну патронажу (гинеколог, педијатар, акушерске сестре, педијатријске сестре и сестре-техничари);
- Одељење за стоматолошки здравствени заштиту (3 стоматолога и 4 зубна техничара);
- Служба за правне, економско-финансијске, техничке и помоћне послове.

У ДЗ укупно је 63 запослених. Зграда у Малом Црнићу знатно је боље опремљена и доброг инфраструктурног стања у односу на објекте у осталим насељима. ДЗ располаже са три санитетска возила, комбијем за превоз пацијената на дијализу и три путничка возила.

У Дому здравља се обављају специјалистички ултразвучни прегледи, а ДЗ учествује и у бесплатним превентивним прегледима као део акције Министарства здравља.

Табела 31. Број становника на једног лекара

Година →	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Територија ↓					
Република Србија	345	343	339	345	347
Браничевски округ	411	408	399	404	403
Пожаревац	47	277	268	275	279
Мало Црниће	1.107	867	1.005	1.086	887

Извор: Општине и региони у Републици Србији 2011-2016. године, РЗС, Београд.

Иако је у последњих десетак година на територији Општине знатно мањи број становника на једног лекара, још увек је значајно изнад просека Републике и Округа и недостаје лекара опште праксе (Табела 31). Услуге секундарне здравствене заштите за становнике Малог Црнића по регионалном принципу реализује Општа болница Пожаревац.

Социјална заштита. Од 1992. године оснивачка права над Центром за социјални рад преузела је општина Мало Црниће. Током 2011. године безусловне просторије су сређене, а зграда Центра проширена је и адекватно инфраструктурно опремљена. Закључно са 2015. годином завршено је и опремање канцеларијским намештајем и опремом чиме су створени одговарајући услови за рад. У склопу Центра постоји посебна просторија где функционише клуб за старе. У Центру за социјални рад Мало Црниће запослено је 6 радника (педагог, социјални радник, психолог, правник, шеф рачуноводства и оператер на рачунару). Постоји потреба и систематизацијом је предвиђено запослење још једног стручног радника, али за то није добијена сагласност надлежног Министарства.

Центар обавља делатност, односно послове којима се обезбеђује остваривање права грађана, односно задовољавање њихових потреба утврђених законом у области социјалне заштите, породично-правне заштите и других делатности у складу са законом.

Општина Мало Црниће спада у демографски угрожено подручје, а узрок је пре свега миграција становништва у земље Западне Европе и пресељење у веће градове у Србији. У Општини је око 31% становништва преко 60 година старости, што је изнад просека Браничевског округа и Републике Србије и указује да Општина има озбиљан проблем са смањењем радно способног становништва и тренд повећања издржаваног становништва. Образовна структура становништва Општине је веома неповољна. Према подацима Пописа становништва 2011, без образовања је 2,2% становништва, непотпуно основно образовање има 19,8% а свега 1,0% становништва има високо образовање.

Према подацима Центра за социјални рад (Наративни извештај о раду Центра за социјални рад Мало Црниће за 2016.), током 2016. године дошло је до повећања броја радно способног становништва на евиденцији Центра. Ова категорија одраслих доминира код остваривања права на новчану помоћ и једнократну новчану помоћ, где је највеће учешће лица без основне школе (28,4%) и са делимично завршеном основном школом (39,6%).

На територији Општине не постоје јавне установе за смештај старих лица и пензионера.

Пројекат „За наше младе-локална канцеларија“ (финансирано је Министарство омладине и спорта Републике Србије 2013. године) омогућио је опремање простора Канцеларије за младе намештајем и опремом. Пројектом су истраживане потребе младих како би се добиле смернице за даље креирање политике према младима,

подизање свести о потребама младих људи као и оснаживање и промоцију Канцеларије за младе. Као резултат истраживања урађен је Локални акциони план општине Мало Црниће 2014-2017.

1.8.3. Спорт

На територији општине Мало Црниће спортска инфраструктура је недовољно развијена. Углавном су заступљени терени на отвореном, где доминира фудбал. Постоји 12 фудбалских клубова (активно је њих 7), а већина се и такмичи у Општинској, Међуопштинској и Браничевској међуокружној лиги. Највећи проблем за развој других грана спорта је недостатак спортске хале.

Од осталих спортских удружења постоје шаховски клуб „Мало Црниће“, ловачка удружења „Млава“ Мало Црниће и „Стиг“ Божевац-Смољинац, и удружење риболоваца „Лињак“.

1.8.4. Култура

Почеци библиотекарства на територији Малог Црнића везују се за 1879. годину и оснивање читалишта. Општинска библиотека основана је 1966. године. Од 05.09.1996. године библиотека носи назив „Србољуб Митић“ по истоименом песнику. Просторије библиотеке су адаптиране, књижни фонд се континуирано обнавља. Библиотека располаже са више од 30.000 монографских публикација, расноврсном периодиком и некњижним материјалом. Покренуте су и нове културне манифестације у оквиру Библиотеке, организоване ликовне изложбе и изложбе књига, организоване књижевне вечери и сусрети песника, унапређена сарадња са основним школама, другим институцијама у области културе и библиотекама на нивоу Браничевског округа. Центар за културу општине Мало Црниће (основан је 1993. године) темељи свој рад на три фундаменталне делатности:

- Аматерско позориште „Бранислав Нушић“;
- Часопис за књижевност, уметност и културу „Стиг“;
- Промоција и организација Фестивала драмских аматера села Србије ФЕДРАС.

Драмска секција позоришта окупља две сцене за одрасле и дечију драмску секцију. Први број часописа „Стиг“ објављен је 1970. године, а издаје га Центар за културу Општине. Фестивал драмских аматера села Србије ФЕДРАС основан је 1972. године ради афирмације позоришне уметности у селима Стига и Поморавља. Ове године ФЕДРАС је 46. пут окупио најуспешније позоришне групе села Србије и то је манифестација од значаја за читаву Републику. Центар за културу општине Мало Црниће и КУД „Бранко Радичевић“ из Божевца организатори су Међуокружног фестивала дечјег изворног стваралаштва „Крени коло да кренемо“ за Браничевски и Подунавски округ. Циљ фестивала је неговање изворних игара, песама и инструменталне музике. Одржава се од 2006. године у Божевцу. Центар за културу у сарадњи са Културно-уметничким друштима са подручја Општине учествује и у низу других манифестација окружног и републичког карактера. На територији Општине постоји 19 Културно-уметничких друштава од којих десет активно наступа, али то се углавном односи на фолклорне наступе, док су остали видови културних садржаја прилично оскудни.

1.9. ИНВЕСТИЦИЈЕ И ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА

1.9.1. Инвестиције у области пољопривреде и руралног развоја

Према подацима РЗС (Општине и региони у Републици Србији, 2015, 2016), укупна инвестициона улагања Општине током 2014. износила су 125,9 мил. дин., док су 2015. године била три пута мања (око 42,5 мил. дин.).

Инвестиције у нове основне фондове Општине у делатности „Пољопривреда, шумарство и рибарство“ нису евидентирани. Постојале су само у грађевинарству (2014. година) и делатностима снабдевање електричном енергијом, гасом и паром; трговина на велико и мало и поправка моторних возила (2015. година).

С обзиром да инвестиције у области пољопривреде и руралног развоја у великој мери зависе од расположивих финансијских средстава, неизоставно је поменути да Општина спроводи текуће инвестиционе активности у одржавање атарских путева, при чему 60% годишњих инвестиционих средстава потиче из општинског, а 40% из републичког буџета. Према Годишњем програму заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта за 2017. (Сл. гласник општине Мало Црниће, бр. 3/17), укупна предрачунска вредност улагања за уређење атарских путева износи 8,8 мил. динара, а планирана улагања у уређење и опремање противградне службе око 300.000 динара. Оваква улагања Општина ће наставити и у наредним годинама.

1.9.2. Буџетска подршка са нивоа Републике

Финансирање пољопривреде и руралног развоја из аграрног буџета регулишу Закон о пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, бр. 41/2009, 10/2013 – др. закон и 101/2016) и Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016). На годишњем нивоу доноси се и Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју која је у сагласности са претходно поменутиим Закономима.

Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Члан 3.) дефинише четири врсте подстицаја:

1. директна плаћања (премија за млеко, новчани подстицаји за производњу, регреси);
2. подстицаји мерама руралног развоја (за инвестиције ради: унапређења конкурентности, одрживог руралног развоја, јачања руралне економије, припреме и спровођења локалних стратегија руралног развоја и сл.);
3. посебни подстицаји (улагања у: маркетинг-информационе системе, увођење система рачуноводствених података на ПГ, спровођење научно-истраживачких и иновативних пројеката);
4. кредитна подршка (субвенционисање каматне стопе ради стварања повољнијег приступа кредитним средствима).

Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (сходно Члану 5.) наглашава да право на подстицаје остварују ПГ (ППГ, предузећа и предузетници) која су претходно уписана у Регистар ПГ, као и ЈЛС, друга лица и организације. Поменути Закон ограничава исплату за производно-везане подстицаје пољопривредницима који у власништву и/или закупу имају преко 20 ха обрадиве површине, док државно земљиште узето у закуп не подлеже субвенционисању (Члан 19.).

Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. у односу на 2016. годину садржи и неке новине: опредељена су бесповратна средства за куповину трактора, креиран је програм за младе пољопривреднике, издвојена су средства за мере ИПАРД-а, значајно су повећана средства за подршку приплодним грлима.

Анализом годишњих Уредби о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју (2015-2017) закључује се да доминантно учешће у структури укупне подршке заузимају директна плаћања са тенденцијом опадања (са 90,7% у 2015. на 82,3% у 2017.), док вредности издвојених подстицаја за мере руралног развоја бележе благи пораст (са 4,2% у 2015. на 12,5% у 2017.).

Имајући у виду да је целокупна територија општине Мало Црниће категорисана као подручје са отежаним условима рада у пољопривреди (Сл. гласник РС, бр. 39/16), потребно је нагласити да пољопривредна газдинства која подносе захтеве за подстицаје мерама руралног развоја из аграрног буџета Србије добијају већу стопу повраћаја на уложена инвестициона средства за 5-15% у односу на остала подручја.

С обзиром да је подручје општине Мало Црниће ратарско–сточарски крај, пољопривредни произвођачи из аграрног буџета могу да рачунају на следеће подстицаје²⁶:

1. за директна плаћања: подстицаји за биљну производњу; регрес за ђубриво; подстицаји за држање квалитетних приплодних грла, као и грла за тов; премија за млеко; регрес за трошкове складиштења у јавним складиштима (до 40% трошкова складиштења);
2. за мере руралног развоја: набавка квалитетних приплодних грла; регрес за премију осигурања за усеве и животиње; подстицаји за органску биљну и сточарску производњу;
3. на кредитну подршку за биљну и сточарску производњу.

Гајење вишегодишњих засада (воћарство и виноградарство) тренутно није заступљено, а ни економски значајно. Међутим, овај сегмент биљне производње представља велики потенцијал у будућем периоду због неискоришћености ресурса. Пољопривредни произвођачи који одлуче да се баве производњом вишегодишњих засада могу, осим горе поменутих подстицаја, да рачунају и на регрес за премију осигурања за вишегодишње засаде и расаднике.

Подаци Управе за аграрна плаћања показују да је у 2017. години (стање на дан 09.11.2017.) на подручју Општине регистровано укупно 1.155 активних ПГ, што није ни половина статистички пописаних ПГ у 2012. (Попис пољопривреде, 2012, РЗС)²⁷.

Податке о коришћењу подстицајних средстава за пољопривреду, рурални развој и субвенционисане кредите пружа и Попис пољопривреде 2012. Према овом извору у периоду 2010-2012. подстицајна средства из аграрног буџета Србије користило је 997 ПГ (40,2% од укупно пописаних ПГ), што је изнад републичког просека који износи 28,5%. Закључује се да су ПГ Општине значајно информисана о подстицајима које исплаћује Република уз висок ниво њихове искоришћености.

1.9.3. Буџетска подршка на нивоу општине Мало Црниће

Одлуком о буџету Општине (Службени гласник општине Мало Црниће, бр. 17/2016) и Одлуком о изменама и допунама одлуке о буџету општине Мало Црниће за 2017.

²⁶ Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. години (Сл. гласник РС, бр. 8/17).

²⁷ Управа за аграрна плаћања није доставила податке за пољопривредна газдинства Општине о броју и врсти захтева за подстицаје из аграрног буџета.

годину (Службени гласник општине Мало Црниће, бр. 5/2017) за програм 5 „Пољопривреда и рурални развој“ издвојено је 28,6 мил. дин. за спровођење следећих активности: (1) подршка за спровођење пољопривредне политике у локалној заједници у износу од 11 мил. дин; (2) мере подршке руралном развоју у вредности од 17,2 мил. дин; (3) спровођење стратешког развоја пољопривреде 400.000 динара.

Сходно Члану 13. Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Сл. гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016) органима ЈЛС дата је могућност да утврђују мере подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на својој територији, при чему средства морају бити обезбеђена у њиховим буџетима. Поменути члан Закона истиче да ЈЛС не могу да утврђују подстицаје за директна плаћања, изузев регреса за трошкове складиштења у јавним складиштима и за вештачко осемењавање. Суштина политике подршке пољопривредницима са републичког и локалног нивоа јесте да се избегне двоструко финансирање мера.

Општина сваке године доноси *Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја*, а на основу претходно добијене сагласности од стране МПШВ. Општинско веће општине Мало Црниће (Одељење за пољопривреду) утврђује мере подршке како би задовољили потребе ратарско-сточарске производње, која се доминантно одвија на подручју Општине. Потенцијални корисници мера подршке су регистровани пољопривредни произвођачи, задруге, удружења, сеоске месне заједнице и остала правна лица која су регистрована за делатност пољопривреде. Информисање о донетом Програму мера подршке врши се објављивањем Јавног позива, преко сеоских месних канцеларија, посредством ПССС и путем локалних средстава информисања. Реализација Програма мера подршке доприноси смањењу производних трошкова произвођача, побољшању квалитета живота у руралним подручјима, повећању продуктивности и ефикасности ПГ.

Графикон 8. Буџет општине Мало Црниће за реализацију Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја (2015-2017. год., у мил. дин.)

Извор: 2015. и 2016. год. Извештај о спроведеним мерама пољопривредне политике и политике руралног развоја; 2017 год. Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији општине Мало Црниће.

Према Извештају о реализованим мерама пољопривредне политике и политике руралног развоја у 2015. години из општинског буџета укупно је исплаћено 5,8 милиона динара (Графикон 8.):

- ✓ највише средстава исплаћено је за мере руралног развоја, односно за набавку приплодних јуница (исплаћено је скоро 4 мил. дин. по основу 26 поднетих пријава);
- ✓ у оквиру директних плаћања, за вештачко осемењавање јуница исплаћено је 1,6 мил. дин. по основу 1.222 поднетих пријава;
- ✓ у оквиру посебних подстицаја исплаћено је свега 238.900 дин. а поднето је 100 пријава.

Извештај о реализованим мерама пољопривредне политике за 2016. годину бележи укупно повећање исплаћене вредности у односу на 2015. годину и износи 6,3 мил. динара. Структура исплаћених средстава је следећа:

- ✓ 587 пријава односило се на вештачко осемењавање јуница (мера директна плаћања), при чему је за ове потребе исплаћено скоро 1,8 мил. динара;
- ✓ за набавку приплодних јуница (мера руралног развоја) исплаћено је скоро 3,9 мил. динара, а поднето је 13 пријава;
- ✓ за студијска путовања, сајмове и изложбе (мера посебни подстицаји) исплаћено је 600 хиљ. дин. по основу 120 поднетих пријава (видети Графикон 8).

У 2017. години укупна планирана средства Општине за развој пољопривреде и рурални развој износе 11 мил. динара и већа су у односу на 2016. годину. Средства ће бити расподељена за следеће намене:

- ✓ за директна плаћања (вештачко осемењавање) предвиђено је 2 мил. динара;
- ✓ за рурални развој (набавка приплодних јуница, свиња, оваца и подизање/крчење вишегодишњих засада) планирано је 7 мил. динара;
- ✓ за посебне подстицаје (сајмови, изложбе, студијска путовања) 100 хиљ. динара;
- ✓ за кредитну подршку око 1,9 мил. динара (видети *Графикон 8.*).

На основу свега претходно изнетог, може се закључити да буџетска подршка Општине за пољопривреду и рурални развој расте, укупно и по појединим врстама подстицаја.

У државној својини Републике Србије на подручју Општине налази се 689,7 ха, од чега се у закуп даје око 300 ха. Средства од закупа имају прецизне намене, при чему је највише опредељено уређењу пољопривредног земљишта (уређење атарских путева, уређење и опремање противградне и пољочуварске службе).

1.9.4. Остали извори финансирања

Банкарски кредити. Подаци Пописа пољопривреде 2012. показују да је у Малом Црнићу кредит пословне банке за финансирање пољопривредне производње користило је свега око 1,9% укупног броја ПГ (или свега 47 ПГ), што је испод републичког просека (који износи 2,9%). Ни тренутна ситуација није много боља, с обзиром на изузетно неповољне услове кредитног задуживања (неповољни рокови отплате, високе каматне стопе, неповољни услови обезбеђења кредита и сл). Ради повећања интересовања пољопривредника за кредитним средствима пословних банака Општина је Програмом подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја у 2017. год. планирала 1,9 мил. дин. за субвенционисање камате за пољопривредне кредите у сектору биљне производње²⁸.

²⁸ Подршка се састоји у регресирању дела камате на краткорочне пољопривредне кредите за репроматеријал за ратарску производњу. Максимални износ кредита чија ће се камата регресирати износи 250.000 динара (Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији општине Мало Црниће за 2017. год.).

Донације. У протеклих неколико година Општина није примила значајне донације у области пољопривреде. Током поплаве из 2014. године, при чему је највећа штета настала на пољопривредном земљишту атара Велико Село, грађани општине Мало Црниће били су једини донатори који су обезбедили сточну храну и воду за исхрану стоке. Других донација није било (<http://opstinamalocrnice.rs/veliko-selo-19-5-2014/>).

II SWOT АНАЛИЗА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ

У претходном поглављу сагледани су потенцијали Општине у области пољопривреде и руралног развоја (интерне снаге/слабости).

У наставку се даје кратка анализа изазова и трендова у домаћем и међународном окружењу, како би се формулисала SWOT матрица пољопривреде и руралног развоја Општине. Изазови на нивоу националног окружења, као изазови у међународном окружењу дати су за ниво Србије, а идентични су и за општину Мало Црниће (Службени гласник РС, број 85/14)²⁹:

- **Унутрашњи изазови:** (1) *одрживо управљање ресурсима* (уситњеност поседа, запуштена инфраструктура, недовољна брига о водотоковима и шумама, недовољна координираност политика, неуређеност легислативе и сл.); (2) *трансфер знања и техничко-технолошки напредак* (неефикасан систем трансфера знања и технолошких решења у праксу, низак ниво инвестиционих улагања у нова технолошка решења, сортимент, стандарде квалитета); (3) *раст конкурентности* (значајан простор за раст конкурентности постоји у свим секторима пољопривредне производње); (4) *прехранбени ланац* (недовољна хоризонтална и вертикална интегрисаност у прехранбеном ланцу; искљученост великог броја малих произвођача из високо захтевних ланаца снабдевања у производњи и дистрибуцији хране; недовољно јака конкуренција на нивоу производње и прераде; мале активности пољопривредних произвођача у процесима имплементације стандарда квалитета; прераде пољопривредних производа, брендирања и маркетинга и сл.); (5) *развој руралних подручја и јачање социјалне структуре* (рурална подручја трпе последице демографског пражњења, а њихов развој повезан је са унапређењем физичке инфраструктуре, бољом доступношћу социјалних услуга, развојем предузетништва и сл.);
- **Спољни изазови:** (1) *климатске промене* (предвиђања су да се у будућности може очекивати даљи пораст температуре, промене количине и распореда падавина, повећање варијабилности климатских параметара и појава екстремних климатских догађаја); (2) *економска глобализација* (глобална конкуренција, експанзија индустријализоване пољопривреде, производња диференцираних производа, измене у обиму и структури тражње за храном, формирање нових ланаца снабдевања храном, изложеност пољопривреде сваке земље ефектима промена цена пољопривредних производа и инпута на светском тржишту и сл.); (3) *незавршен процес приступања СТО* (и укључивање у међународне економске токове); (4) *захтеви процеса интеграције у ЗПП* (хармонизација законодавства са ЕУ, изградња и јачања институција, реформа аграрне политике).

На основу свега претходног, у наставку се даје SWOT матрица пољопривреде и руралног развоја општине Мало Црниће (Табела 32.). Она представља важну аналитичку технику и оквир стратешког планирања, преко које се на најбољи начин обезбеђује систематизација ситуационе анализе, односно сагледвају: (а) интерни (локални) ресурси (снаге и слабости Општине), као и (б) шансе и претње домаћег и међународног окружења у сектору пољопривреде и руралног развоја.

²⁹ На већи број ових изазова домаћи пољопривредници не могу реаговати адекватно, било због недостатка финансијских средстава и/или неразвијеног финансијског тржишта и/или неодговарајуће подршке кроз мере аграрне политике.

Табела 32. SWOT матрица сектора пољопривреде и руралног развоја општине Мало Црниће, 2017.

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<p>Географски положај</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Релативно повољан гео стратешки положај Општине и развијена мрежа магистралних и регионалних путева (близина ауто-пута Београд-Ниш, магистрални пут М-24) који повезују Општину са субрегионалним центром Петровцем на Млави, регионалним центром Пожаревцем и макрорегионалним центром Београдом; <p>Природни ресурси и животна средина</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Плодно пољопривредно земљиште добре катастарске структуре, погодно за наводњавање и стабилан и динамичан развој пољопривреде. Зона Стига која заузима 60% територије Општине третира се као зона која је врло погодна за насељавање становништва и развој пољопривредне производње; ✓ Комасација је највећим делом урађена у већини катастарских општина; ✓ Богатство водних ресурса по питању површинских и подземних вода, али и акумулација (језера Заова и Змајевац) потенцијално погодни за водоснабдевање и наводњавање; ✓ Еколошка целина јужно од Аљудова и Куле истиче се највећим шумским комплексом у Општини; ✓ Релативно очувана животна средина; ✓ У погледу биљних генетичких ресурса заступљене су аутохтоне сорта винове лозе смедеревка и тамјаника, а у сточарству раса овце праменка; ✓ Животињски свет је разноврстан (срна, зечеви и фазани); <p>Становништво</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Велики број становника на привременом раду у иностранству 	<p>Природни ресурси и животна средина</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Мале површине под шумама; ✓ Неразвијена комунална инфраструктура и недостатак даљинског грејања угрожава квалитет вода, ваздуха и целокупно стање животне средине; ✓ Недовољна заштита од природних непогода (неуређеност речних токова и мали проценат противградних мрежа); ✓ Недовољно заступљена мера осигурања усева, плодова, вишегодишњих засада; ✓ Низак ниво еколошке свести становништва; <p>Становништво</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Миграција становништва на реалацијама село-град-иностранство; ✓ Депопулација (снижавање бројности популације); ✓ Незадовољавајућа старосна и образовна структура становништва и носиоца породичних пољопривредних газдинстава; ✓ Недовољно развијена иновативност и предузетнички дух; <p>Пољопривредна производња, прерада и тржиште</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Општина је сврстана у подручје са отежаним условима рада у пољопривреди (Сл. гласник РС, бр. 39/16); ✓ Мали број тржишно оријентисанх пољопривредних произвођача (уситњености и разједињеност понуде пољопривредних производа, неуједначеног квалитета и континуитета); ✓ Нерешени имовинско правни односи и уситњеност поседа; ✓ Висока заступљеност површина под житима (78%) у односу на високорентабилне културе (индустријско биље, поврће, воће); ✓ Недовољно развијена сточарска производња, мали број крупних, тржишно оријентисаних узгајивача стоке и живине, односно регистрованих фарми; ✓ Незадовољавајући генетски потенцијал и

<p>представља потенцијалне инвеститоре за реализацију различитих пројеката развоја Општине;</p> <p>Пољопривредна производња и прерада</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Високо учешће КПЗ у укупној површини Општине у односу на национални ниво (55%, према 39% на нивоу Републике); ✓ Раст производње индустријског биља, пре свега сунцокрета; ✓ Очуваност и релативна незагађеност природних ресурса представља потенцијал за развој органске производње; ✓ Раст издвајања средстава за подстицаје пољопривреди и руралном развоју из буџета Општине (посредством Програма мера за реализацију пољопривредне политике и политике руралног развоја); ✓ Дуга традиција у области сточарства, производње и прерада житарица, и млинској индустрији; ✓ Саветодавна подршка ПССС Пожаревац; <p>Туризам</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Мастер план Стиг-Бељаница-Кучајске планине за период 2008.-2020, којим су сагледани кључни потенцијали развоја туризма на подручју општине Мало Црниће и шире и који указује да су развој туризма и услужног сектора кључни за привредни развој Општине и читавог региона; ✓ Потенцијали за развој транзитног, викенд и сеоског туризма; ✓ Зачеци ловног туризма (Општина се налази у зони планиране изградње узгојног центра ситне дивљачи; постојање и активности ловачких удружења; ловачко удружење „Млава“ газдује ловачким домом); ✓ Зачеци риболовног туризма (два 	<p>мали проценат уматичене стоке;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Недостатак органске производње и поред повољних услова за њен развој; ✓ Екстензивна пољопривредна производња (низак ниво употребе агротехнике и савремене технологије у производњи), што неповољно утиче на достизање високих и стабилних приноса и високе продуктивности; ✓ Неповољна економска снага пољопривредника онемогућава: (а) набавку квалитетних грла, (б) примену савремене агротехнике (коришћење ђубрива у потребним количинама, обнављање пољопривредне механизације; примену мере наводњавања, противградних мрежа), (в) увођење технолошких иновација; (г) улагање у складишне и прерадне капацитете и сл; ✓ Недовољна знања пољопривредника и неспремност прихватања нових технологија (одупирања промени навика у производњи); ✓ Изузетно низак проценат уговорне производње; ✓ Директна продаја са собом носи и одређене ризике законодавства (продаја у зони сиве економије), као и несигурности услед варирања цене и количине које нису фиксне; ✓ Тржишни ланац производа је кратак (нема додавања вредности производима кроз прераду, паковање, маркетинг и слично); ✓ Пијачни простор постоји само у три места, недовољно је инфраструктурно уређен, није у ингеренцији ЈКП, и једним делом је у зони сиве економије; ✓ Недостатак сточне пијаце; ✓ Ниска преговарачка позицију пољопривредника у односу на прерађивачку индустрију и сектор трговине (пољопривредници трпе ризике промене цена са глобалног тржишта); ✓ Недостатак прерађивачких капацитета: нема погона за прераду пољопривредних производа; ✓ Недостатак предузетничких иницијатива и инвестиција у области пољопривредне производње, прераде и руралног развоја;
---	--

<p>вештачка језера Заова и Змајевац);</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Богата културно-историјска баштина: манастири (стишки манастири Брадача, Сестрољин, Заова, Рукумија и Златарић представљају најзначајније грађевине средњег века); млин фамилије Бајлони (1869); развијена народна радиност, воденице, етно куће и ресторани; ✓ Етно село „Ла Салаш“ у селу Забрега; ✓ <i>Еколошка целина јужно од Аљудова и Куле, где је смештен највећи шумски комплекс, као и три базена дају могућност за организовање спортско-рекреативног туризма;</i> ✓ Одговарајући број манифестација за промоцију локалних и традиционалних производа, народне радиности, сеоског амбијента; ✓ За туристички развој Општине битна је близина европског Коридора 10 (ауто-пут Београд – Ниш), као и магистралног пута М-24; <p>Цивилни сектор</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Активности удружења жена доприносе туристичкој промоцији Општине и очувању културног наслеђа; ✓ Активности ловачких удружења представљају потенцијал за развој ловног туризма; ✓ Активност два пчеларска удружења доприносе јачању и развоју пчеларства у Општини; ✓ Активности културно уметничких друштава доприносе очувању културног наслеђа; ✓ Подршка из буџета Општине удружењима грађана, невладиним организацијама и културно уметничким друштвима; <p>Култура, млади,</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Очувано културно наслеђе и народна радиност кроз КУД-ове и активности удружења жена; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Недовољно развијен задружни сектор (нема специјализованих задруга; задруга које располажу задружном имовином; које се баве складиштењем и/или прерадом пољопривредних производа; један број земљорадничких задруга је у блокади или у стечају); <p>Рурална економија</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Општина припада групи изразито недовољно развијених ЈЛС (степен развијености испод 60% републичког просека, Сл. гласник РС, бр. 104/2014); ✓ Неразвијен сектор породичног предузетништва, малих и средњих предузећа, изостанак предузетничких иницијатива и инвестиција; ✓ Мали број запослених лица у односу на укупно активно (радно способно) становништво и негативне тенденције на тржишту рада; ✓ Најугроженије групе незапослених лица су оне са завршеним III и IV степеном стручне спреме, лица старости између 45 и 54 година и незапослена лица до 30 година старости; ✓ Сиромаштво (низак животни стандард), посебно код старачких домаћинстава. Низак лични доходак угрожава егзистенцију становништва и негативно се одражава на перспективу будућег развоја Општине; ✓ Насеља су углавном аграрна, а главна привредна грана је пољопривреда, претежно ратарство; ✓ Неразвијеност индустрије, грађевинарства, производног занатства и терцијалног сектора (туризам, угоститељство); ✓ Неразвијена диверсификација економских активности пољопривредног становништва (нису заступљене непољопривреде делатности, као што су: прерада пољопривредних производа у оквиру млекара, кланица, и слично; рурални туризам; рибарство; обрада дрвета и сл.); ✓ Недовршена изградња Индустријске зоне; <p>Туризам</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Недостатак смештајних и угоститељских
--	--

<ul style="list-style-type: none"> ✓ Бројне манифестације на којима је могуће промовисати локалне производе и сеоски амбијент: „ФЕДРАС“ - Фестивал Драмских Аматера Села Србије; „Стишко посело“; Са извора бистре воде“; „С колена на колена“; „Сусрети села“; ✓ Часопис за књижевност, уметност и културу „СТИГ“; ✓ Постојање Канцеларије за младе; ✓ Општинска фондација за студенте; <p>Социјална инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Задовољавајући број објеката и установа у култури и бројна културна дешавања; ✓ Центар за културу општине Мало Црниће; ✓ Библиотека „Србољуб Митић“; ✓ Постојање Драмског амтерског позоришта „Бранислав Нушић“; ✓ Систем предшколског васпитања и основног образовања у великој мери усклађен је са потребама становништва; ✓ Опремљеност сеоских амбуланти и број лекара у примарној здравственој заштити на релативно задовољавајућем нивоу (континуирано унапређење рада Дома здравља); ✓ Млад и образован стручни кадар у јавним институцијама; ✓ Локалне ТВ станице, штампани медији, радио „Бисер“; ✓ Усвојена су оснивачка акта за организовање службе „Помоћ у кући“; <p>Пословна и физичка инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Усвојена планска и израђена пројектно техничка документација за формирање и инфраструктурно опремање индустријске зоне „Салаковац“; 	<ul style="list-style-type: none"> капацитета у сеоским домаћинствима; ✓ Недостатак обједињене туристичке понуде Региона; ✓ Неуређеност пецарошких терена (Млава, језера у Заови и Смољинцу); <p>Транфер знања и информација</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Недовољна обученост пољопривредних произвођача у складу са савременим трендовима производње и продаје и незаинтересованост пољопривредника за предавања и обуке; ✓ Недовољна практична знања стручњака и саветодаваца у пољопривреди; ✓ Недовољна доступност информација о подстицајима МПШВ; <p>Млади</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Недостатак радних места и/или недовољно стимулативна постојећа радна места која би обезбедила останак младих, посебно високо образовног кадра; ✓ Незаинтересованост младих да узму активно учешће у друштву; ✓ Непостојање клуба и саветовалишта за младе; <p>Цивилни сектор</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ У области пољопривреде постоји неколико удружења, мада ниједно нема значајнији утицај на сектор пољопривреде, нити капацитете у заштити и заступању интереса пољопривредника или реализацији пројектних активности; ✓ Недовољна заинтересованост и ангажованост чланица удружења и невладиних организација у привлачењу финансијских средстава и реализацији пројектних активности од значаја за локалну заједницу; <p>Социјална инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Лоша опремљеност здравствених установа; ✓ Неразвијена инфраструктура у школама (непостојање физкултурних сала); ✓ Непостојање спортске дворане (затворене хале за спорт и рекреацију) и недовољно уређени спортски терени; ✓ Непотпуно развијен систем јавних служби (старачки дом); <p>Пословна и физичка инфраструктура</p>
--	--

<ul style="list-style-type: none"> ✓ Локалне саобраћајнице у релативно добром стању; ✓ Покривеност фиксном телефонијом одлична; покривеност мобилне мреже је задовољавајућа; ✓ Гасоводна мрежа је у изградњи (мрежа ће бити изграђена у свим насељима); 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Инфраструктурно неопремљена индустријска зона „Салаковац“ (парцеле обухваћене Планом детаљне регулације ове индустријске зоне још увек нису приведене намени); ✓ Неразвијена комунална инфраструктура: слаба покривеност водоводном мрежом (само 4 насеља имају решен проблем водоснабдевања); непостојање канализационе мреже; непостојање уређене и званичне депоније за одлагање отпада (велики број дивљих депонија); ✓ Недостатак пројектно техничке документације за решавање комуналних проблема; ✓ Техничко-технолошки застарела електро-енергетска инфраструктура; ✓ Непостојање гасоводне мреже; ✓ Непостојање даљинског грејања; ✓ Каналска мрежа за одводњавање је изграђена, али се не одржава у функционалном стању; ✓ Општина не поседује систем за наводњавање; ✓ Недовољна уређеност сеоских улица; ✓ Непостојање тротоара у профилу већине насељских саобраћајница и на државним путевима I и II реда на деоницама које пролазе кроз насељена места Општине; ✓ Непостојање адекватно уређених стајалишта јавног превоза путника на државним путевима (путевима магистралног и регионалног значаја); ✓ Лоша аутобуска мрежа (поједина места имају аутобус једном дневно); ✓ Непостојање инфраструктуре за бициклистички саобраћај;
Ш А Н С Е	П Р Е Т Њ Е
<p>Привредни развој, пољопривреда, рурални развој, туризам</p> <ul style="list-style-type: none"> • Позитиван тренд економске активности, имајући у виду кретање основних макроекономских индикатора Србије; • Већа подршка запошљавању и самозапошљавању (развој предузетништва) из националног 	<p>Клима</p> <ul style="list-style-type: none"> • Климатске промене и учесталост елементарних непогода; <p>Становништво</p> <ul style="list-style-type: none"> • Наставак миграција становништва на реалацијама село-град-иностранство; • Наставак негативних демографских трендова; <p>Регионални и рурални развој</p>

<p>буџета;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Наставак програма подршке задругарству мерама равномерног регионалног развоја; • Доступност страним тржиштима под повољним условима: бесцарински пласман великог броја пољопривредних производа захваљујући потписаним споразумима о слободној трговини са ЕУ, ЦЕФТА, Руском Федерацијом, Белорусијом и Казахстаном, Турском, ЕФТА и САД; • Пораст интересовања за спа викенде, вински и рекреативни туризам; <p>Аграрна политика и подстицаји пољопривреди и руралном развоју</p> <ul style="list-style-type: none"> • Правилници и конкурси МПШВ који подстичу младе пољопривреднике, диверсификацију дохотка породичних пољопривредних газдинстава у области прераде млека и меса; активности удружења пољопривредника, задруга, формирање локалних акционих група и слично; <p>Привлачење финансијских средстава за подршку пољопривреди и руралном развоју</p> <ul style="list-style-type: none"> • Доступност Европских фондова за рурални развој (ИПАРД II програм); • Раст финансијске подршке пољопривреди и руралном развоју из буџета Општине; • Улагања капитала повратника из иностранства и њихова мотивација да се укључе у развој локалне заједнице; • Коришћење различитих донација и програма за пројекте јачања конкурентности пољопривреде, рурални развој, коришћења обновљивих извора енергије и слично; <p>ЕУ интеграција</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чланство у ЕУ омогућава повлашен приступ многим тржиштима; • Усклађивање националног законодавства са европским; • Прилагођавање аграрне политике принципима и захтевима ЗПП (усклађивање законодавства са правним тековинама ЕУ, изградња и 	<ul style="list-style-type: none"> • Неефикасна политика равномерног регионалног развоја (Београдизација Србије): недостатак радних места у руралним и мањим местима у Србији; <p>Пољопривредна производња и тржиште</p> <ul style="list-style-type: none"> • Економска глобализација (глобална конкуренција, изложеност домаће пољопривреде ефектима промена цена пољопривредних производа и ипута на светском тржишту и сл.); • Присуство великих трговинских ланаца у сектору производње и дистрибуције хране (мултинационалне компаније са снажним брендovima, високим захтевима и јаком преговарачком позицијом на тржишту); • Високи захтеви потрошача у погледу бренда, квалитета и све оштрији прописи у погледу безбедности хране и стандарда квалитета на светском тржишту; • Нарушена конкуренција и неефикасна заштита конкуренције на тржишту пољопривредних производа и инпута за пољопривреду (неефикасан рад Комисије за заштиту конкуренције); • Одсуство интервентних мера државе за регулисање тржишта у случају поремећаја на тржишту (систем „безбедносне мреже”); • Органска производња недовољна за извоз, а домаће тржиште није у могућности да пружи ценовну разлику какву ти производи имају у иностранству; • Недовољно ефикасан систем трансфера знања и информација од саветодаваца и пољопривредних стручњака до пољопривредника (не прати потребе и захтеве пољопривредника и становника руралних подручја); • Недовољно развијен информациони систем о пољопривредном земљишту и неуређеност катастра непокретности; <p>Аграрна политика и финансијска подршка пољопривреди и руралном развоју</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нестабилност аграрне политике и смањење подршке са националног нивоа (директна плаћања, подстицаји мерама руралног развоја); • Кашњење и захтевност услова ИПАРД II
--	--

<p>јачања институција, реформа пољопривредне политике, уз јачање буџетске подршке пољопривреди);</p> <ul style="list-style-type: none"> Успостављање удружења и организација пољопривредних произвођача у оквиру једне линије производње (обавеза Србије у процесу приступања ЕУ); <p>Цивилни сектор, партнерства</p> <ul style="list-style-type: none"> Подршка са националног нивоа за формирање локалних акционих група и примену Лидер приступа руралном развоју; Већа подршка цивилном сектору из националног буџета и буџета Општине; Јавно-приватна партнерства за реализацију различитих пројеката у области наводњавања, обновљивих извора енергије (искоришћавање енергије биомасе, сунца и ветра) и других пројеката; Сарадња са суседним општинама и/или РРА Браничево Подунавље на реализацији прекограничних пројеката и других пројеката од значаја за локалну заједницу и Регион (у домену руралног развоја, туризма, промоције културне баштине и сл); Едукативна и саветодавна подршка Сталне конференције градова и општина; <p>Физичка инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> Планирана изградња аутопута и реконструкција пруге кроз Источну Србију (Црноморски коридор); Пројекат изградње гасоводне мреже „Јужни ток“; Повољни кредитни услови и већа подршка са националног нивоа за реализацију пројекта наводњавања млавске долине; 	<p>позива;</p> <ul style="list-style-type: none"> Смањење подршке пољопривреди и руралном развоју из буџета Општине; Неразвијеност финансијског тржишта и неповољни услови кредитирања на банкарском тржишту; <p>Интеграције у европске и светске токове</p> <ul style="list-style-type: none"> Незавршен процес приступања СТО, неизвесно време прикључења ЕУ, измене Закона о ГМО и укидање забране промета ГМО као услов за чланство у СТО; Губљење бенефиција по основу СЕФТА и ЕФТА, суспензија Уговора о слободној трговини са Русијом, Турском, Белорусијом, Казахстаном по прикључењу ЕУ; <p>Привредни амбијент, администрација, регулативе</p> <ul style="list-style-type: none"> Недовољно стимулативан привредни амбијент за развој сектора МСПП у области пољопривреде, прераде пољопривредних производа, индустрије, производног занатства, туризма (високе таксе и порези; захтевне и скупе административне процедуре; нефикасан законодавно-судски оквир и извршни поступци и сл); Нестимулативна законска основа у домену привлачења капитала и инвестирања на сектору земљорадничких задруга; Повећање континента људи који раде на „црно“ и неефикасан рад инспекцијских органа; Честе измене законске регулативе и законска (не)прилагођеност условима на терену; <p>Политички утицаји и одлуке</p> <ul style="list-style-type: none"> Незаинтересованост виших инстанци за развој пољопривреде и руралних подручја; Увознички лоби; Утицај политике на локалне иницијативе; <p>Цивилни сектор</p> <ul style="list-style-type: none"> Недовољна средстава на локалном и републичком нивоу за финансирање различитих пројеката организација цивилног друштва;
---	---

	<p>Физичка инфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none">• Неадекватна покривеност далеководном мрежом;• Неодржавање каналске мреже за одводњавање у функционалном стању;
--	--

Извор: ИЕП, Београд, група аутора, 2017.

**ДРУГИ ДЕО:
ПЛАТФОРМА, ЦИЉЕВИ И
СТУБОВИ СТРАТЕГИЈЕ**

III ВИЗИЈА, СТРАТЕШКИ ЦИЉ И ПРИОРИТЕТНА ПОДРУЧЈА УНАПРЕЂЕЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ ДО 2023.

Да би сектор пољопривреде и руралног развоја био одржив потребно је искористити све потенцијале подручја општине Мало Црниће (добру повезаност са свим деловима Региона; квалитетну и разноврсну животну средину; богатство природних и енергетских потенцијала; добру базу знања у сектору пољопривреде, прераду и традиционалне занате, расположиву радну снагу; квалитетно и разноврсно културно-историјско наслеђе...). Такође је потребно да се кроз комплементарност расположивих мера и активности постигне равномеран развој пољопривреде кроз унапређење услова и живота рада у руралним подручјима. Кроз мере и активности које произилазе из Стратегије треба да се омогући пољопривредним газдинствима и осталим релевантним актерима да максимално искористе све расположиве подстицајне мере, а да се посебним мерама покрију специфичности које се јављају на територији општине Мало Црниће.

На основу детаљне анализе стања пољопривреде и руралних подручја Општине Мало Црниће, кроз социо-економску анализу и SWOT матрицу, дошло се до развојне визије и циљева деловања Стратегије у области пољопривредне производње и укупног руралног развоја. Визија пољопривреде и руралног развоја Општине заправо обухвата пројектовано стање које се жели постићи на крају спровођења Стратегије.

Визија локалне заједнице је генерална изјава о намераваном правцу социо-економског развоја, односно слоган (став) виђења будућности локалне заједнице. Она даје одговор на питање „куда локална заједница жели да иде или шта у будућности жели да буде/постане“ и представља аспирацију менаџмента и политичких и пословних лидера локалне заједнице, као и свих њених грађана, према будућности и даје јасан правац и осећај циља који жели да оствари. Визија је јасан договор о заједничким задацима и циљевима којима се тежи (Богданов, Богуновић, 2015.).

Визија општине Мало Црниће у области пољопривреде и руралног развоја до 2023. године гласи:

Мало Црниће је општина која својим грађанима обезбеђује квалитетне услове за живот и рад, која има изграђену социјалну и физичку инфраструктуру, туристички атрактивну и очувану животну средину, и која је препознатљива по мултикултуралности и толеранцији.

То је Општина која развија специјализовану и профитабилну пољопривредну производњу, извозно оријентисану, и пратеће непољопривредне активности у руралним и периурбаним подручјима, уз унапређење квалитета живота становништва у руралним и периурбаним насељима, уз истовремену заштиту природних ресурса и животне средине и очување културног наслеђа заједнице, уз остварење социјално-економске сигурности мештана, квалитетан и перспективан живот младих, у уређеним, очуваним и савременим сеоским заједницама.

Овако дефинисана визија развоја подразумева уважавање неколико кључних принципа:

- Визија је производ заједничког рада и постигнутог концензуса свих заинтересованих учесника у процесу израде Стратегије и одражава мултидисциплинаран приступ пољопривредном и руралном развоју. Сходно томе, мултифункционална пољопривредна производња требало би да буде важна економска активност становништва у руралним подручјима која би требало да обезбеди: раст продуктивности и ефикасности сектора пољопривреде, одговорно управљање ресурсима уз њихово очување и унапређење као и достизање благостања руралног становништва. Тиме би се створили услови за даљу егзистенцију у руралним подручјима са нарочитим акцентом на младе и жене у руралним подручјима;
- Дефинисана је уз поштовање принципа „једнака права за све“ и пуно укључење свих грађана у друштвени и привредни живот заједнице;
- Визија одражава локалне специфичности, потребе и приоритете;
- Надовезује се на стратешка документа Општине у области одрживог развоја (Стратегија одрживог развоја општине Мало Црниће 2015-2020);
- Усклађена је са визијом развоја пољопривреде и руралних подручја у Стратегији пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2020. година (Службени гласник Републике Србије број 85/14);
- Усклађена је са принципом одрживог развоја пољопривреде, који подразумева развој базиран на усклађеном односу између: (а) економског прогреса (техничко технолошког напретка), (б) социјалне правде и друштвене одговорности и (в) заштите и очувања животне средине (одговорно управљање ресурсима и очување биодиверзитета);
- Усклађена је са политиком руралног развоја ЕУ (Регулацион ЕУ, Но 1305/2013);
- Подстиче на дефинисање циљева, мера и активности, на јачање људских ресурса (и ефикасног трансфера знања), као и на развој реалног сектора (посебно у сегменту МСПП) потребног за њену реализацију;
- Уважавање различитости система производње и типова пољопривредних газдинстава који су настали услед утицаја географских, природних, социо-економских и других карактеристика руралних подручја;
- Модернизација органа градских власти које ће спроводити Стратегију у циљу оспособљавања за ефикасно и транспарентно управљање циклусом јавне политике у сектору пољопривреде и руралног развоја;
- Стабилност и конзистентност буџетских средстава које Општина одређује зарад спровођења активности и мера насталих на основу ове Стратегије;
- Позитивног је усмерења, реално је остварива и у ширем контексту води уравнотеженом регионалном развоју Републике Србије.

Трансформисање визије у стварност захтева дефинисање **стратешких циљева општине Мало Црниће у области пољопривреде и руралног развоја до 2023. године, који гласе:**

- 1) **Раст пољопривредне производње и дохотка пољопривредних произвођача, кроз развој конкурентног и извозно оријентисаног пољопривредног сектора заснованог на модерним технологијама, стандардима квалитета и здравственој безбедности производа, као и развијеном предузетничком духу;**

- 2) Унапређење квалитета живота и рада у руралним подручјима кроз инвестиције у физичку и социјалну инфраструктуру и услуге, развој тржишта рада и диверсификацију руралне економије у циљу развоја руралних подручја као прихватљивих живот и рад свих становника, са посебним акцентом на младу популацију;
- 3) Одрживо коришћење и управљање природним ресурсима, биодиверзитетом, животном средином и културном баштином руралних подручја у циљу њихове заштите и даљег развоја;
- 4) Ефикасно управљање јавном политиком у области пољопривреде и руралног развоја.

Имајући у виду дефинисану визију и стратешки циљ општине Мало Црниће у сектору пољопривреде и руралног развоја, а на основу постигнутог консензуса свих учесника у изради Стратегије, идентификована су следећа приоритетна подручја пољопривредне и политике руралног развоја ове Општине:

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ А. УНАПРЕЂЕЊЕ КОНКУРЕНТНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ И РАДА УДРУЖЕЊА ПОЉОПРИВРЕДНИКА

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Б. ОДРЖИВИ РУРАЛНИ РАЗВОЈ

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ В. ДИВЕРСИФИКАЦИЈА ДОХОТКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА КРОЗ АКТИВНОСТИ ПРЕРАДЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА И ДРУГЕ НЕПОЉОПРИВРЕДНЕ АКТИВНОСТИ

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Г. РАЗВОЈ РУРАЛНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТА СЕОСКОГ СТАНОВНИШТВА

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Д. ТРАНСФЕР ЗНАЊА И ИНФОРМАЦИЈА, ПАРТНЕРСТВА И ПОДРШКА МЛАДИМ ПОЉОПРИВРЕДНИЦИМА

IV СПЕЦИФИЧНИ СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ И МЕРЕ ПО ПРИОРИТЕТНИМ ПОДРУЧЈИМА ПОЉОПРИВРЕДНЕ И ПОЛИТИКЕ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ ДО 2023.

Предуслов за остваривање визије и дефинисаног стратешког циља - јесте реализација *специфичних стратешких циљева у следећим приоритетним подручјима деловања пољопривредне и политике руралног развоја општине Мало Црниће:*

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ А. УНАПРЕЂЕЊЕ КОНКУРЕНТНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ И РАДА УДРУЖЕЊА ПОЉОПРИВРЕДНИКА

Специфични стратешки циљеви:

1. Развој и раст пољопривредне производње и приноса (продуктивности), као и стабилног и високог дохотка пољопривредних произвођача, уз коришћење савремених агротехничких и хидротехничких мера, техничко-технолошких знања и иновација и др. а уз уважавање стандарда (ветеринарских и фитосанитарних стандарда, стандарда заштите животне средине и добробити животиња), захтева тржишта и принципа одрживог развоја;
2. Раст извоза и стварање одрживе конкурентске предности на међународном тржишту, базиране на високом квалитету производа, поштовању стандарда квалитета, уважавању захтева тржишта и уз помоћ кредитне подршке мерама за унапређење пољопривредне производње;
3. Јачање постојећих и оснивање нових удружења пољопривредних произвођача у сектору производње и прераде пољопривредних производа.

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ А. ПРЕДЛОЖЕНЕ МЕРЕ

Број мере	Назив мере
Мера А/1	<i>Унапређење сточарске производње</i>
Мера А/2	<i>Унапређење производње конзумних јаја</i>
Мера А/3	<i>Унапређење воћарско-виноградарске и повртарске производње (укључујући и производњу печурака и цвећа)</i>
Мера А/4	<i>Унапређење ратарске производње: производње житарица, индустријског, крмног, ароматичног и зачинског биља</i>
Мера А/5	<i>Унапређење пчеларске производње</i>
Мера А/6	<i>Унапређење рада удружења у области пољопривреде</i>
Мера А/7	<i>Управљање ризицима</i>
Мера А/8	<i>Кредитна подршка мерама за унапређење конкурентности пољопривредне производње</i>

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Б. ОДРЖИВИ РУРАЛНИ РАЗВОЈ

Специфични стратешки циљеви:

1. Одрживо управљање природним ресурсима где спадају пољопривредно земљиште, водни ресурси, шумски ресурси као и други природни потенцијали руралних области;
2. Заштита и очување животне средине за пољопривредну производњу и живот како у руралним тако и у периурбаним насељима, уз интензивнију примену енергије из обновљивих извора;
3. Заштита биодиверзитета и очување генетичких ресурса у пољопривреди.

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Б. ПРЕДЛОЖЕНЕ МЕРЕ

Број мере	Назив мере
Мера Б/1	Одрживо коришћење пољопривредног земљишта
Мера Б/2	Повећање површина под шумама и одрживо управљање и коришћење шумских ресурса
Мера Б/3	Развој органске производње
Мера Б/4	Очување биљних и животињских генетичких ресурса
Мера Б/5	Производња енергије из обновљивих извора

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ В. ДИВЕРСИФИКАЦИЈА ДОХОТКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА КРОЗ АКТИВНОСТИ ПРЕРАДЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА И ДРУГЕ НЕПОЉОПРИВРЕДНЕ АКТИВНОСТИ

Специфични стратешки циљеви:

1. Продужење тржишног ланца пољопривредних производа путем прераде, кроз јачање предузетничких иницијатива локалног становништва на следећи начин: производња квалитетних производа високе додате вредности, уз уважавање стандарда квалитета и безбедности хране и примену маркетинг концепта. За ово је неопходна подршка Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије кроз доношење одговарајућих правилника као и подстицајних мера за прераду;
2. Подршка неким од непољопривредних активности, као што су: занати и домаћа радиност, услуге, обновљиви извори енергије, рециклажа, прерада дрвета итд. Ове активности су нарочито значајне за подстицање предузетништва, посебно код младих и жена у руралним срединама, односно остваривање додатних прихода пољопривредних газдинстава.

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ В. ПРЕДЛОЖЕНЕ МЕРЕ

Број мере	Назив мере
Мера В/1	Економско јачање пољопривредника кроз подршку активностима прераде пољопривредних производа на газдинству
Мера В/2	Економско јачање пољопривредника кроз подршку непољопривредним активностима

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Г. РАЗВОЈ РУРАЛНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТА СЕОСКОГ СТАНОВНИШТВА

Специфични стратешки циљеви:

1. Инвестирање у физичку и друштвену инфраструктуру и развој услуга, односно рад служби које би биле доступне руралном сектору, уз истовремено очување културне и природне баштине подручја (пружање помоћи и охрабрења постојећим традиционалним вештинама и знању). Овај циљ тежи унапређењу квалитета живота у руралним срединама у контексту коришћења и унапређења различитих типова јавне инфраструктуре, а посебно оних који су идентификовани као горући проблеми са вишеструко негативним утицајем и оних који тренутно представљају неискоришћени ресурс за различите намене;
2. Унапређење квалитета живота на селу кроз различите услуге и социјалну инклузију;
3. Стварање нових радних места у руралним и периурбаним насељима и раст животног стандарда становништва ових насеља. Нова економска политика требало би да охрабри оснивање микро-предузећа, потпомогнутих микрокапиталом, а национална политика би требало да осигура, заштити и унапреди локалне руралне заједнице.

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Г. ПРЕДЛОЖЕНЕ МЕРЕ

Број мере	Назив мере
Мера Г/1	Развој физичке инфраструктуре и услуга
Мера Г/2	Развој друштвене инфраструктуре и услуга

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Д. ТРАНСФЕР ЗНАЊА И ИНФОРМАЦИЈА, ПАРТНЕРСТВА И ПОДРШКА МЛАДИМ ПОЉОПРИВРЕДНИЦИМА

Специфични стратешки циљеви:

1. Унапређење информисаности посебно младих пољопривредних произвођача, увођењем нових модела едукације кроз стручне праксе, кроз промоције примера добре праксе и трансфер знања (менаџмент, маркетинг, савремене праксе,...), практичне обуке стручњака у пољопривреди (сертификација) итд, и подстицање већег трансфера знања, иновација и добрих пракси;
2. Учење из примера добрих пракси у области руралног развоја земаља ЕУ.

ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Д. ПРЕДЛОЖЕНЕ МЕРЕ

Број мере	Назив мере
Мера Д/1	Трансфер знања, информација и промотивне активности у пољопривреди
Мера Д/2	Подршка сарадњи и партнерствима у области пољопривреде и руралног развоја
Мера Д/3	Подршка младим пољопривредницима

V МЕРЕ И ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ ПО ПРИОРИТЕТНИМ ПОДРУЧЈИМА ПОЉОПРИВРЕДНЕ И ПОЛИТИКЕ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ МАЛО ЦРНИЋЕ ДО 2023.

Како би се остварила дефинисана визија развоја пољопривреде и руралних подручја, као и циљеви у овој области (стратешки и специфични), предложено је *пет приоритетних подручја* деловања пољопривредне и политике руралног развоја, а у оквиру сваког подручја креиране су *мере и пројектне активности*, које је потребно реализовати. Општинска управа тако има могућност да, кроз оперативне Програме мера за спровођење пољопривредне и политике руралног развоја, сваке године бира (селекује) оне мере и пројекте који су у датом тренутку приоритетни за циљне групе корисника (пре свега, за пољопривредне произвођаче), као и за реализацију постављених циљева у области пољопривреде и руралног развоја. Приоритетна подручја развоја пољопривреде и руралних области, као и мере подршке предложене у овом стратешком документу усклађени су са:

- Стратегијом пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024 (Службени гласник РС, бр. 85/14);
- Важећим Правилником о обрасцу и садржини Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја (Службени гласник РС, број 16/18), с обзиром да ће према поменутом Правилнику, Општина доносити годишње (оперативне) програме унапређења пољопривреде и руралног развоја и тако реализовати предложене мере и пројекте дате у овој Стратегији;
- Смерницама заједничке европске пољопривредне политике за период 2014-2020.,
- Препорученим начелима и методологијом за израду стратешких докумената у области пољопривреде и руралног развоја, датих у Приручнику за програмирање буџетске подршке пољопривреди и руралном развоју у ЈЛС (Богданов, Богуновић, 2015), као и са
- Специфичним локалним потребама и приоритетима развоја.

5.1. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ А. УНАПРЕЂЕЊЕ КОНКУРЕНТНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ И РАДА УДРУЖЕЊА ПОЉОПРИВРЕДНИКА

Мера А/1. Унапређење сточарске производње

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
A/1.1.	Набавка <i>квалитетних приплодних грла</i> (говеда, овце, козе) <i>млечних раса</i> .	2019-2023.	Број одобрених захтева; Број квалитетних приплодних грла сточе млечних раса;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења пољопривредника;

A/1.2.	Веишачко осемењавање говеда, оваца и коза (регресирање трошкова).	2019-2023.	Број одобрених захтева; Побољшан расни састав стоке;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења пољопривредника;
A/1.3.	Набавка квалитетних приплодних грла месних (товних) раса (говеда, овце, козе и свиње).	2019-2023.	Број одобрених захтева; Број квалитетних приплодних грла стоке месних (товних) раса;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења пољопривредника;
A/1.4.	Изградња/реконструкција и опремање објеката за гајење крмача и производњу прасади за тов.	2019-2023.	Изграђени/реконструисани и опремљени објекти за гајење крмача и производњу прасади за тов;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/1.5.	Набавка опреме за мжу, хлађење и чување млека на фарми (породичном пољопривредном газдинству) или на сектору удружења пољопривредника.	2019-2023.	Повећан обим и квалитет прераде млека на сектору породичних пољопривредних газдинстава или удружења пољопривредника;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/1.6.	Набавка машина и опреме за складиштење и припрему сточне хране.	2019-2023.	Број и вредност купљене опреме за припрему, дистрибуцију и руковање сточном храном;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/1.7.	Изградња објеката за прикупљање, обраду, паковање, складиштење и одлагање стајњака и набавка машине и опреме за руковање и транспорт стајњаком.	2019-2023.	Унапређен процес управљања стајњаком; Број нових објеката за одлагање стајњака; Број купљене опреме и механизације за манипулацију стајњаком;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/1.8.	Набавка опреме за сточарске фарме (сточне ваге, рампе за уговар и истовар, торови, опрема за фиксне ограде и електричне ограде за пашњаке/ливаде).	2019-2023.	Број и вредност набављене опреме за сточарске фарме;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

A/1.9.	Набавка машина за обраду и ђубрење земљишта.	2019-2023.	Број набављених машина за примарну обраду земљишта;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/1.10.	Набавка машина и опреме за наводњавање усева.	2019-2023.	Број купљених машина/опреме за наводњавање усева; Повећање наводњаваних површина (у ха);	Општина Мало Црниће Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

Мера А/2. Унапређење производње конзумних јаја

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
A/2.1.	Набавка опреме за живинарске фарме за производњу конзумних јаја, за сортирање, паковање и чување конзумних јаја.	2019-2023.	Повећана производња конзумних јаја; Степен опремљености живинарских фарми;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/2.2.	Изградња/ реконструкција објеката за манипулацију, одлагање и обраду стајњака и набавка опреме за руковање, сакупљање, коришћење и транспорт живинског ђубрива.	2019-2023.	Унапређен процес управљања стајњаком; Број нових објеката за одлагање стајњака; Број купљене опреме и механизације за манипулацију стајњаком;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

Мера А/3. Унапређење воћарско-виноградарске и повртарске производње (укључујући и производњу печурака и цвећа)

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
A/3.1.	Подизање нових или обнављање постојећих (крчење и подизање) вишегодишњих засада воћака и винове лозе.	2019-2023.	Број нових воћњака и винограда; Површине под воћњацима и виноградима;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/3.2.	Набавка, подизање, и опремање система противградне заштите у воћњацима и вишегодишњим засадама.	2019-2023.	Број подигнутих и опремљених система противградне заштите у воћњацима и вишегодишњим засадама; Унапређен систем противградне заштите;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

A/3.3.	Набавка/подизање жичаних ограда око вишегодишњих засада.	2019-2023.	Број купљених жичаних ограда око вишегодишњих засада;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/3.4.	Подизање и опремање пластеника за производњу поврћа, воћа, цвећа и расадничку производњу.	2019-2023.	Број и капацитет пластеника; Повећана пластеничка производња поврћа, воћа, цвећа и расада;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/3.5.	Набавка машина и опреме за обраду и ђубрење земљишта; сетву, садњу и малчирање (са фолијом); заштиту биља; убирање усева.	2019-2023.	Број и вредност набављених машина и опреме;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/3.6.	Набавка машина и опреме за наводњавање усева.	2019-2023.	Број и вредност купљених машина/опреме за наводњавање усева; Повећање наводњаваних површина (у ха);	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

Мера А/4. Унапређење ратарске производње: производње житарица, индустријског, крмног, ароматичног и зачинског биља

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
A/4.1.	Набавка машина за обраду земљишта, ђубрење, сетву, садњу, заштиту биља и убирање (скидање) усева.	2019-2023.	Број и врста набављене механизације; Модернизација механизације;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/4.2.	Набавка машина и опреме за наводњавање усева.	2019-2023.	Број и вредност купљених машина/опреме за наводњавање усева; Повећање наводњаваних површина (у ха);	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

Мера А/5. Унапређење пчеларске производње

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
A/5.1.	Набавка нових пчелињих друштава;	2019-2023.	Број пољопривредних газдинстава која се баве пчеларством; Број пчелињих друштава;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења пчелара;

A/5.2.	Набавка опреме за пчеларство;	2019-2023.	Број и вредност набављене опреме за пчеларство;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења пчелара;
A/5.3.	Набавка возила и приколица за транспорт пчелињих друштава;	2019-2023.	Број нових возила и приколица за транспорт пчелињих друштава;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења пчелара;

Мера А/6. Унапређење рада удружења у области пољопривреде

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
A/6.1.	Подршка удружењима кроз суфинансирање инвестиција у физичку имовину , (изградња објеката, набавка механизације и опреме) или прераду пољопривредних производа.	2019-2023.	Унапређен рад удружења пољопривредника инвестицијама у физичку имовину или прераду пољопривредних производа;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења пољопривредника;
A/6.2.	Логистичка подршка при удруживању и умрежавању пољопривредника : обезбеђивање просторија за рад удружења, опремање просторија и покривање фиксних трошкова рада; суфинансирање судијских посета; учешћа на међународним сајмовима и слично;	2019-2023.	Унапређен рад удружења пољопривредника;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
A/6.3.	Подршка процесима међурегионалне и прекограничне сарадње удружења пољопривредника;	2019-2023.	Унапређена сарадња удружења у области региона; Број реализованих пројеката прекограничне сарадње у области пољопривреде и руралног развоја;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

Мера А/7. Управљање ризицима

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
A/7.1.	Улагање у заштиту од елементарних непогода, неповољних временских прилика и катастрофалних догађаја.	2019-2023.	Унапређена противградна заштита; Дужина уређене и санираних каналске мреже за одводњавање; Број и проценат газдинстава која су претрпела штету од града или поплава;	Општина Мало Црниће; Републички хидрометеоролошки завод (РХМЗ); Јавно предузеће; Донатори;	Општина Мало Црниће; Републички хидрометеоролошки завод (РХМЗ); Јавно предузеће;
A/7.2.	Улагања у обнову пољопривредног земљишта и производног потенцијала нарушеног елементарним непогодама, неповољним климатским приликама и катастрофалним догађајима.	2019-2023.	Површина (у ха и %) обновљеног пољопривредног земљишта и производног потенцијала;	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Донатори;	Општина Мало Црниће;
A/7.3.	Регресирање премије осигурања усева, плодова, вишегодишњих засада, расадника и животиња.	2019-2023.	Површина под осигураним усевима и засадима; Број корисника премије осигурања;	Општина Мало Црниће;	Општина Мало Црниће;
A/7.4.	Доношење годишњих оперативних планова и годишњих програма мера и интервентних радова за одбрану од поплава на водотоцима другог реда на територији Општине.	2019-2023.	Донешени планови и програми мера; Реализовани радови за одбрану од поплава;	Општина Мало Црниће;	Општина Мало Црниће;

Мера А/8. Кредитна подршка мерама за унапређење конкурентности пољопривредне производње

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
А/8.1.	Суфинансирање камата на краткорочне пољопривредне кредите	2019-2023.	Број одобрених захтева за суфинансирање трошкова камате на краткорочне пољопривредне кредите;	Општина Мало Црниће;	Општина Мало Црниће;

5.2. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Б. ОДРЖИВИ РУРАЛНИ РАЗВОЈ

Мера Б/1. Одрживо коришћење пољопривредног земљишта

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
Б/1.1.	Изградња и уређење (ревитализација) атарских путева.	2019-2023.	Дужина изграђених и уређених атарских путева;	Општина Мало Црниће	Општина Мало Црниће; Удружења пољопривредника;
Б/1.2.	Уређење и одржавање каналске мреже за одводњавање.	2019-2023.	Дужина уређене и саниране каналске мреже за одводњавање;	Општина Мало Црниће; ЈП „Србијаводе“;	Општина Мало Црниће; ЈП „Србијаводе“
Б/1.3.	Израда пројектно техничке документације за изградњу система наводњавања пољопривредног земљишта.	2019-2023.	Израђен главни и идејни пројекат;	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
Б/1.4.	Контрола квалитета пољопривредног земљишта.	2019-2023.	Број узетих узорка за агрохемијску анализу земљишта; Побољшана хемијска и биолошка својства пољопривредног земљишта;	Општина Мало Црниће; МПШВ;	Општина Мало Црниће;
Б/1.5.	Заштита земљишта од ерозије пошумљавањем, односно формирањем ветрозаштитних појасева.	2019-2023.	Површине обухваћене пошумљавањем;	Општина Мало Црниће; ЈП „Србија шуме“;	Општина Мало Црниће; ЈП „Србија шуме“;

Б/1.6.	Заштита и уређење језера Змајевац и Заова.	2019-2023.	Уређена вегетација и прилазни путеви ка језерима; Уређена путна сигнализација која води ка језерима;	Општина Мало Црниће;	Општина Мало Црниће;
Б/1.7.	Студијско-истраживачки радови, програми и пројекти у области заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта од значаја за општину Мало Црниће;	2019-2023.	Број програма и пројеката. Број студијско истраживачких радова.	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти;	Општина Мало Црниће;

Мера Б/2. Повећање површина под шумама и одрживо управљање и коришћење шумских ресурса

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
Б/2.1.	Развој шумских подручја кроз пошумљавање (обнову и подмлађивање шумског фонда).	2019-2023.	Подручје обухваћено пошумљавањем;	Општина Мало Црниће; ЈП „Србија шуме“;	Општина Мало Црниће; Јавно комунално предузеће; ЈП „Србија шуме“;
Б/2.2.	Градња и реконструкција шумских путева.	2019-2023.	Дужина изграђених и уређених шумских путева;	Општина Мало Црниће; ЈП „Србија шуме“;	Општина Мало Црниће; Јавно комунално предузеће; ЈП „Србија шуме“;

Мера Б/3. Развој органске производње

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
Б/3.1.	Набавка садног и семенског материјала дозвољеног за употребу у органској производњи.	2019-2023.	Површина земљишта на ком се примењују методе органске производње; Број	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

			пољопривредних газдинстава која се баве органском пољопривредом;		
Б/3.2.	Подршка произвођачима у контроли и сертификацији органске производње.	2019-2023.	Број пољопривредних газдинстава која сертифицију производњу органских производа;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
Б/3.3.	Едукација произвођача у усвајању органског система пољопривредне производње и промоција примера добре праксе.	2019-2023.	Број газдинстава заинтересованих за успостављање система органске производње;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Научно-истраживачке установе; Удружења пољопривредника;

Мера Б/4. Очување биљних и животињских генетичких ресурса

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
Б/4.1.	Очување аутохтоних сорти винове лозе <i>Смедеревка и Тамјаника</i> .	Континуирано	Површина засада сорте винове лозе <i>Смедеревка и Тамјаника</i> .	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
Б/4.2.	Очување аутохтоних сорти јабуке (<i>Кожара, Колачара, Будимка</i>), крушке (<i>Лубеничарка, Караманка</i>) и сл.	Континуирано	Површина засада под воћем аутохтоних сорти (ха).	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
Б/4.3.	Очување животињских генетичких ресурса: <i>Липска овца, цигаја, балканска коза и сл.</i>	Континуирано	Број аутохтоних раса домаћих животиња;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
Б/4.4.	Покретање и организовање различитих манифестација за очување биљних и животињских генетичких ресурса.	2019-2023.	Број одржаних манифестација;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења пољопривредника;

Мера Б/5. Производња енергије из обновљивих извора

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
Б/5.1.	Инвестиције у изградњу и/или опремање постројења за производњу енергије из ОИЕ (ветар, биомаса, сунце) за сопствену потрошњу (даљински системи грејања, котлови за сагоревање биомасе и слично).	Континуирано	Број пољопривредних произвођача који производе и користе енергију из обновљивих извора за сопствене потребе;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

5.3. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ В. ДИВЕРСИФИКАЦИЈА ДОХОТКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА КРОЗ ПРАДУ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА И ДРУГЕ НЕПОЉОПРИВРЕДНЕ АКТИВНОСТИ

Мера В/1. Економско јачање пољопривредника кроз подршку активностима прераде пољопривредних производа на газдинству

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
В/1.1.	Подршка пољопривредним газдинствима у набавци опреме за прераду млека.	2019-2023.	Број регистрованих капацитета у области прераде млека.	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
В/1.2.	Подршка пољопривредним газдинствима у набавци опреме за прераду меса.	2019-2023.	Број регистрованих капацитета у области прераде меса.	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
В/1.3.	Подршка пољопривредним газдинствима у набавци опреме и уређаја за прераду воћа, поврћа и грожђа.	2019-2023.	Број регистрованих капацитета у области прераде воћа, поврћа и грожђа.	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

V/1.4.	Подршка пољопривредним газдинствима у набавци опреме за прераду уљаних култура.	2019-2023.	Број регистрованих капацитета у области прераде уљаних култура.	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
V/1.5.	Подршка пољопривредним газдинствима у набавци опреме и уређаја за прераду гајеног зачинског, лековитог и ароматичног биља.	2019-2023.	Број регистрованих капацитета у области прераде гајеног зачинског, лековитог и ароматичног биља.	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће.
V/1.6.	Подршка пољопривредним газдинствима у набавци опреме и уређаја за прераду пчелињих производа.	2019-2023.	Број регистрованих капацитета у области прераде пчелињих производа.	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења пчелара;

Мера В/2. Економско јачање пољопривредника кроз подршку непољопривредним активностима

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатор
V/2.1.	Развој ловно и риболовног туризма кроз: (а) реконструкцију и опремање ловачког дома; (б) подршку ловачким удружењима; (в) подршку организовању туристичко-пољопривредних манифестација, изложби, фестивала и сл.	2019-2023.	Број пољопривредних газдинстава која су укључена у ловни и риболовни туризам. Број туристичких манифестација.	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Ловачка удружења;
V/2.2.	Инвестиције у изградњу и/или опремање објеката за обављање традиционалних заната и израду народних рукотворина, у циљу очувања традиционалних знања и културног наслеђа.	2019-2023.	Број лица која се баве старим занатима и израдом народних рукотворина; Укључивање у европске пројекте у домену културне баштине (број пројеката).	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Организације цивилног друштва;

V/2.3	Организовање обука (курсева) кројења и шивења, који ће омогућити запошљавање угрожених група становништва.	2019-2023.	Број лица која су прошла обуку; Број уполслених лица након положене обуке;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Организације цивилног друштва;
V/2.4.	Реконструкција и/или подизање нових рибака и подршка газдинствима у производњи рибе.	2019-2023.	Број пољопривредних газдинстава која се баве узгојем рибе у рибањацима.	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

5.4. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Г. РАЗВОЈ РУРАЛНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТА СЕОСКОГ СТАНОВНИШТВА

Мера Г/1. Развој физичке инфраструктуре и услуга

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатори
Г/1.1.	Асфалтирање улица, изградња тротоара, паркинг места и друге активности у области саобраћајне инфраструктуре (обнова, санација, реконструкција, адаптација); Унапређење квалитета јавног превоза у циљу смањења броја индивидуалних возила;	2019-2023.	Израђеност и квалитет физичке инфраструктуре;	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Екстерни извори финансирања; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Јавно комунално предузеће;
Г/1.2.	Реконструкција и проширење водоводне мреже и канализационог система.	2019-2023.	Капацитет водоснабдевања; Број прикључених домаћинстава на водоводни систем и канализациону мрежу; Квалитет воде за пиће;	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Екстерни извори финансирања; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Јавно комунално предузеће;
Г/1.3.	Инвестиције у рекреативну и туристичку инфраструктуру мањег обима и услуге: изградња бициклистичких стаза, израда и постављање туристичке саобраћајне сигнализације, туристички инфо центар; организовање културно уметничких	2019-2023.	Израђеност и квалитет рекреативне и туристичке инфраструктуре;	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Туристичка организација општине Мало Црниће;

	манифестација, фестивала и сл.				
Г/1.4.	Изградња/ реконструкција и инфраструктурно уређење пијаца (зелених пијаца, робне пијаце, мешовито робно зелених пијаца, сточне пијаце).	2019-2023.	Изграђене и инфраструктурно уређене пијаце;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; ЈК предузеће; Месне заједнице;
Г/1.5.	Уређење и санирање дивљих депонија и подршка изградњи регионалне депоније.	2019-2023.	Уређене и/или саниране дивље депоније;	Општина Мало Црниће;	Општина Мало Црниће; ЈК предузеће;
Г/1.6.	Израда и ревизија просторно планске и пројектно техничке документације и студија за развој физичке и социјалне инфраструктуре и услуга.	2019-2023.	Израђена просторно планска документација и студије;	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти;	Општина Мало Црниће;

Мера Г/2. Развој друштвене инфраструктуре и услуга

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатори
Г/2.1.	Унапређење материјално-техничких и људских ресурса за пружање превентивних здравствених услуга.	2019-2023.	Унапређено стање у области пружања превентивних здравствених услуга;	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; ДЗ Мало Црниће;
Г/2.2.	Унапређење материјално-техничких и људских ресурса у области предшколског васпитања и образовања.	2019-2023.	Унапређено стање у области предшколског васпитања и образовања; Број објеката у којима су извршена инвестициона улагања мањег обима;	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
Г/2.3.	Изградња, реконструкција, опремање спортске и рекреативне инфраструктуре.	2019-2023.	Израђени и реконструисани спортски објекти, спортски терени, стрелишта, ловишта и слично.	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;
Г/2.4.	Подршка: (а) Центру за културу општине Мало Црниће, (б) општинској библиотеци, (в)	2019-2023.	Унапређено стање у области културе;	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Донаторска	Општина Мало Црниће; Установе у области

	аматерском позоришту "Бранислав Нушић"; (г) издавању часописа за књижевност, уметност и културу „Стиг“; (д) организацији и промоцији Фестивала драмских аматера села Србије ФЕДРАС; (ђ) изградњи и опремању домова културе по селима и слично.			средства;	културе;
Г/2.5.	Организовање службе „Помоћ у кући“.	2019-2023.	Број корисника Службе; Број ангажованих радника (пре свега жена и незапослених лица) у пружању помоћи.	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Центар за социјални рад;

5.5. ПРИОРИТЕТНО ПОДРУЧЈЕ Д. ТРАНСФЕР ЗНАЊА И ИНФОРМАЦИЈА, ПАРТНЕРСТВО И ПОДРШКА МЛАДИМ ПОЉОПРИВРЕДНИЦИМА

Мера Д/1. Трансфер знања, информација и промотивне активности у пољопривреди

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатори
Д/1.1.	Стручно оспособљавање и активности стицања знања и вештина (организовање зимских школа, предавања за пољопривреднике и слично).	2019-2023.	Одржане обуке, радионице, предавања; Број учесника у процесу обука;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења и невладине организације;
Д/1.2.	Организовање сајмова, изложби, манифестација и студијских путовања.	2019-2023.	Студијске посете пољопривредника; Број организованих манифестације, сајмова, изложби;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења и невладине организације;
Д/1.3.	СМС подршка пољопривредницима: обавештавање пољопривредника о доступним мерама подршке и конкурсима са	2019-2023.	Купљен софтверски програм; Број пољопривредника и њихових бројева	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Удружења и невладине организације;

	нивоа Републике и Општине.		мобилних телефона у бази Општине;		
Д/1.4.	Креирање интернет портала за информисање пољопривредника о подстицајима у пољопривреди, уз редовно ажурирање информација.	2019-2023.	Креиран интернет портал; Посећеност портала;	Општина Мало Црниће Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

Мера Д/2. Поддршка сарадњи и партнерствима у области пољопривреде и руралног развоја

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатори
Д/2.1.	Поддршка формирању локалне акционе групе (ЛАГ) и других локалних партнерстава везаних за промоцију локалних вредности, унапређење и очување руралних подручја и културног наслеђа и сл.	2019-2023.	Формиран ЛАГ; Број иницијатива за рурални развој покренутих са нивоа ЛАГ; пољопривредника, НВО, удружења и сл.	Општина Мало Црниће; Виши нивои власти; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће; Организације цивилног друштва;

Мера Д/3. Поддршка младим пољопривредницима

Шифра активности	Листа потенцијалних активности/ пројеката	Време реализације	Индикатори	Извор финансирања	Реализатори
Д/3.1.	Почетна помоћ за покретање пословања за младе пољопривреднике: поддршка у набавци механизације, опреме, садница воћа, приплодних грла стоке и сл.	2019-2023.	Број одобрених захтева младим пољопривредницима; Број носилаца пољопривредних газдинстава до 40 година старости;	Општина Мало Црниће; Донаторска средства;	Општина Мало Црниће;

VI ПОТЕНЦИЈАЛНИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА

Пољопривредним произвођачима у Републици Србији недостају дугорочна стабилност услова производње, цена и дохотка, услед велике изложености производње глобалним економским токовима и недовољно уређеног пословног и финансијског амбијента за развој пољопривреде. Задатак државе је да прилагоди законски оквир за лакше обезбеђење колатерала, обезбеди јачање гаранцијских фондова и развој тржишта кредита, осигура стабилну буџетску подршку пољопривреди и руралном развоју и обезбеди равноправан приступ свих потенцијалних корисника финансијском тржишту, како би се обезбедили предуслови расту конкурентности сектора пољопривреде и смањио доходовни ризик произвођача (Стратегија пољопривреде и руралног развоја Србије 2014-2020).

Финансирање дефинисаних циљева и мера развоја пољопривреде и руралних подручја општине Мало Црниће по приоритетним подручјима у наредном периоду зависиће од бројних фактора: макроекономске и политичке стабилности, висине буџетских средстава одређених пољопривреди и развоју руралних подручја са нивоа Републике и Општине, доступношћу и висином ИПАРД средстава и сл.

Генерално, инвестиције у области пољопривреде и руралног развоја, у зависности од типа пројекта, могу се финансирати из различитих извора, који се могу класификовати на следећи начин:

- *Буџетска средства Републике и општине Мало Црниће* одређена развоју пољопривреде и руралних подручја;
- *Приватни допринос, односно сопствена средства реализатора инвестиционих активности* (МСПП, породична пољопривредна газдинстава, земљорадничке задруге, удружења и сл.). Ово су средства потенцијалних инвеститора, како у области пољопривреде, тако и у области пратећих делатности, односно руралне непољопривредне економије;
- *Финансијска помоћ ЕУ 2014-2020 (ИПАРД II програм за Републику Србију)*;
- *Остали извори финансирања* (кредитни извори, донаторска средства и сл.).

6.1. БУЏЕТСКА СРЕДСТВА РЕПУБЛИКЕ И ОПШТИНЕ

Буџетска средства Републике одређена развоју пољопривреде и руралних подручја. Подстицаји из националног буџета за пољопривреду и рурални развој дефинисани су Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, број 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016), као и одговарајућим (годишњим) уредбама о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју.

Поред ових трансфера, финансирање циљева дефинисаних у Стратегији зависиће и од буџетских средстава Републике одређених инфраструктурном развоју руралних подручја, односно одређених другим министарствима (Министарство грађевинарства, саобраћаја, инфраструктуре; Министарство рударства и енергетике; Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; Министарство трговине, туризма и телекомуникација; Министарство просвете, науке и технолошког развоја; Министарство здравља; Министарство културе и информисања; Министарство омладине и спорта и сл.). Иако нема евиденције о средствима која се у Републици Србији троше за изградњу и унапређење руралне инфраструктуре (најчешће се ова улагања финансирају из буџета ЈЛС), процењује се да постоји дефицит ових средстава (Стратегија пољопривреде и руралног развоја Србије 2014-2020).

У наредном периоду буџетска подршка пољопривреди и руралном развоју, односно одређена средства МПШВ (која укључују домаћа средства и потенцијалне ЕУ

претприступне фондове) зависиће од: (а) процеса придруживања Србије ЕУ и прилагођавања домаћег законодавства и подршке пољопривреди и руралном развоју ЗПП; (б) могућности коришћења претприступних и приступних средстава из ЕУ фондова; (в) процента раста БДП-а, фискалних пројекција и финансијских оквира подршке пољопривреди у вишегодишњем плану буџета Републике Србије.

Поред тога, у наредном периоду требало би очекивати и прилагођавање националног буџета намењеног пољопривреди и руралном развоју моделу ЕУ, што подразумева (Стратегија пољопривреде и руралног развоја Србије 2014-2020):

- раст буџетских издвајања за пољопривреду у оквиру првог стуба подршке (повећање броја хектара и грла у систему директних плаћања, као и самог износа директних плаћања по грлу и хектару, уз прилагођавање ових мера у складу са политиком СТО и ЕУ³⁰), као и
- промене у структури укупне подршке по стубовима у смислу значајног јачања другог стуба (рурални развој и јачање конкурентности пољопривредних газдинстава) и стуба посебних подстицаја (како би се подстакло развој органа, организација и других правних лица, технолошки напредак и прихватање европских стандарда).

Буџетска средства општине Мало Црниће опредељена развоју пољопривреде и руралних подручја. Ова средства опредељују се кроз програмску активност 5 (Развој пољопривреде), а по основу Програма мера за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја за територију општине Мало Црниће и Програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на територији општине Мало Црниће. Поред тога, развој руралних подручја зависиће и од буџетских средстава која се опредељују за реализацију других програма, као што су: комунална делатност, заштита животне средине, путна инфраструктура, предшколско образовање, основно образовање, средње образовање, социјална и дечја заштита, примарна здравствена заштита и сл. Наиме, буџетска средства опредељена за рад јавних и јавно комуналних предузећа, чији је оснивач Скупштина општине Мало Црниће, доприносе унапређењу квалитета живота у руралним подручјима, кроз виши квалитет и већу доступност свих врста услуга становницима ових подручја.

У наредном периоду потребно је и да општина Мало Црниће унапреди сарадњу са приватним сектором, невладиним институцијама, међународним агенцијама и фондовима (посебно фондовима ЕУ) – како би се обезбедила неопходна финансијска и техничка подршка за реализацију предложене Стратегије, односно предложених мера и активности.

6.2. ПРЕТПРИСТУПНА ПОМОЋ ЕУ ЗА РУРАЛНИ РАЗВОЈ

Добијањем статуса кандидата за чланство у ЕУ, Србија је у могућности да користи средства претприступног фонда ЕУ за рурални развој (ИПАРД II), у складу са регулативом ЕУ у овој области и националним документом „ИПАРД програм за Републику Србију за период 2014-2020.“ (Службени гласник РС, број 84/2017).

Очекивана помоћ Србији из претприступних фондова ЕУ за рурални развој у периоду 2014-2020. износи 175.000.000 евра, уз национални допринос од 54.970.588 евра

³⁰ У оквиру првог стуба аграрног буџета Србије очекује се увођење подршке за мере за стабилизацију цена и тржишта (изградња система „безбедносне мреже“ за стабилизацију тржишта по механизмима и принципима ЗПП), снижење подршке за већа пољопривредна газдинства и увођење посебне подршке за мала пољопривредна газдинства и сл. Генерална интенција је преусмеравање према мање производно везаним плаћањима, односно према директним плаћањима по хектару и грлу, те се очекује и да се премија за млеко у наредном периоду трансформише у директна плаћања по грлу за музне краве.

(укупна јавна помоћ износи 229.970.588 еура) и приватни допринос од 163.101.880 евра. Према Уредби о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2018. години (Службени гласник РС, број 18/2018), ове године очекује се 1.075.695.000 динара средстава финансијске помоћи ЕУ за финансирање ИПАРД мера, које ће се расподељивати путем конкурса.

ИПАРД програмом за Републику Србију за период 2014-2020. обезбеђује се подршка за реализацију следећих 6 мера руралног развоја: (1) инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава; (2) инвестиције у физичку имовину које се тичу прераде и маркетинга пољопривредних производа и производа рибарства; (3) агро–еколошко–климатске мере и мера органске производње; (4) диверзификација пољопривредних газдинстава и развој пословања (подршка инвестицијама у рурални туризам); (5) спровођење локалних стратегија руралног развоја–*LEADER* приступ; (6) техничка помоћ³¹.

Највећи проценат ЕУ подршке опредељује се за **прве две мере** (у периоду 2014-2020. око 79% укупне подршке ЕУ планирано је за прве две мере), а у циљу унапређења конкурентности пољопривредно–прехранбеног сектора и усклађивања са ветеринарским и фитосанитарним, еколошким и стандардима безбедности хране ЕУ.

Приоритетни сектори за инвестирање везано за прву меру су сектори: (а) млека, (б) меса, (в) воћа и поврћа и (г) ратарских култура (житарице, уљарице, шећерна репа), а **приоритетни сектори подршке везано за другу меру су**: (а) млечно – прерађивачка индустрија; (б) месно – прерађивачка индустрија и (в) индустрија за прераду воћа и поврћа. Прихватљиве инвестиције за финансирање су: изградња / проширење / модернизација објеката, набавка нове механизације / куповина нових машина, набавка опреме и нових технологија и сл.

Приликом конкурсисања за средства из ИПАРД II програма, инвестиције се бодују на основу бројних критеријума: да ли је инвестиција у подручјима са отежаним условима рада у пољопривреди, да ли је потенцијални корисник жена, да ли је корисник задруга или члан задруге, да ли је потенцијални корисник лице млађе од 40 година и сл.

Један од услова за коришћење средстава ИПАРД програма је успостављање комплементарног система подршке како на националном, тако и на локалном нивоу, у којем неће бити могуће двоструко финансирање из јавних фондова за исту врсту инвестиција, а који ће својим синергетским ефектом допринети смањењу регионалних разлика. Разграничење између ИПАРД II програма и НППР биће омогућено путем различитих критеријума за одабир корисника подршке. ИПАРД програм ће у већој мери пружити подршку **одрживим пољопривредним газдинствима и приватним корисницима** (пољопривредницима, МСП из пољопривредно – прехранбених сектора, итд.), који ће морати да докажу економску одрживост газдинства/предузећа кроз бизнис план на крају инвестиционог периода, док ће друге националне мере (кроз НППР) углавном бити усмерене ка помоћи **мањим пољопривредним газдинствима**. Инвестиције у физичку имовину које се тичу прераде и маркетинга пољопривредних производа и производа рибарства, као и рурални туризам и *LEADER* мера, биће обезбеђени искључиво кроз ИПАРД II програм.

У наредном периоду, неопходно је припремити све предуслове за интензивно коришћење ИПАРД фонда, укључујући повећање доступности новца пољопривредном сектору кроз подршку кредитним активностима, хармонизацију националног система управљања пољопривредном политиком и политиком руралног развоја са стандардима ЕУ, односно ЗПП, као и акредитацију ИПАРД оперативних структура (Сектор за

³¹ Агро еколошко климатске мере и мера органске производње, као и спровођење локалних стратегија руралног развоја– *LEADER* приступ, уводиће се у каснијој фази примене ИПАРД програма.

рурални развој и Управа за аграрна плаћања), али и одређених делова Министарства финансија и Ревизорског тела при Влади Србије.

6.3. ОСТАЛИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА

Банкарски кредити. С обзиром да пољопривредници немају великих могућности да улагања базирају на сопственим финансијским средствима, финансирање инвестиција биће нужно и из екстерних извора финансирања. На слободном банкарском тржишту пољопривредници, земљорадничке задруге и други субјекти у области пољопривреде и прераде пољопривредних производа сусрећу се са неповољним кредитним линијама (високе каматне стопе, неповољни рокови отплате, неповољни услови обезбеђења кредита и сл), због чега је важна и надаље потребна подршка коју општина Мало Црниће пружа пољопривредницима, а која се односи на суфинансирање камата за одобрене пољопривредне кредите.

Фонд за развој Републике Србије. Право на коришћење средстава Фонда (кредити и гаранције Фонда) имају предузетници и предузећа (мала, средња и велика предузећа), а приоритет у коришћењу средстава Фонда, између осталог, имају: улагања у прерађивачке капацитете из области пољопривреде, програми примарне пољопривредне производње и прераде; програми којима се подстиче заштита животне средине и експлоатација ОИЕ; програми предузетника усмерени на нова запошљавања, раст извоза и сл.

Подршку (финансијску, кредитну, донаторску) за финансирање пољопривреде и руралног развоја обезбеђују и **бројне међународне финансијске институције, организације и фондови, иностране владе, агенције**, као што су: (а) Немачка развојна банка (KfW), која у сарадњи са нашим банкама обезбеђује повољне кредите и одобрава зајмове за финансирање пољопривреде, енергетске ефикасности, обновљиве енергије и општинске инфраструктуре; (б) Немачка организација за техничку сарадњу (GIZ); (в) Агенција САД за међународни развој (USAID), која јача капацитете општина за стимулисање економског развоја на локалном нивоу и унапређује конкурентност приватног сектора, посебно у економски неразвијеним областима; (г) ФАО (Организација УН за храну и пољопривреду); (д) UNICEF (Међународни фонд за децу и омладину); (ђ) НВО, Црвени крст и сл.

VII ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ

Имплементација значајног развојног и дугорочног документа, попут Стратегије пољопривреде и руралног развоја општине Мало Црниће за период 2019-2023. година (у даљем тексту: Стратегија) представља веома сложен и одговоран задатак, јер подразумева учешће већег броја директних и индиректних субјеката, захтева координацију и синергију многобројних активности, њихову контролу и сл. Стратегију је потребно да усвоји Скупштина општине Мало Црниће, која има и кључну надлежност у процесу њене имплементације, а посредством Општинске управе, у оквиру које је организован већи број организационих јединица, одељења и служби. **Улога Скупштине општине и Општинске управе општине Мало Црниће** у процесу имплементације Стратегије је **вишеструка**.

Посредством доношења и реализације **годишњих оперативних програма за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији општине Мало Црниће, као и годишњих оперативних програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта**, који морају бити усклађени са правцима развоја и циљевима датим у Стратегији, Општина даје пуну подршку остваривању визије и дефинисаних циљева Стратегије. **Рад јавних и јавно комуналних предузећа чији је оснивач Скупштина општине Мало Црниће** директно доприноси реализацији циљева Стратегије, односно њеној имплементацији. Наиме, уз финансијску и стручну помоћ са републичког нивоа, рад ових предузећа кроз инвестиције у изградњу, реконструкцију и модернизацију физичке инфраструктуре, попут комуналне и саобраћајне, али и социјалне инфраструктуре, као што су предшколско васпитање, образовање, здравствена заштита, култура, спорт, итд., доприноси унапређењу квалитета живота у руралним и пери-урбаним подручјима, односно вишем квалитету и већој доступности свих врста услуга становницима ових подручја. **Општинска управа, уз јачање административно-техничких и организационих капацитета**, требало би да у процесу имплементације Стратегије мобилише све релевантне и заинтересоване стране за одређене развојне пројекте у домену развоја пољопривреде и руралних подручја, затим да сазива састанке, координира сарадњу и размену информација, података и неопходних докумената, пружа подршку у припреми бизнис планова и пројектне документације, као и другу врсту помоћи заинтересованим субјектима у планирању и реализацији развојних пројеката. Такође, Општинска управа требало би да обезбеди синергију свих институција, јавних предузећа, као и развојних политика које имају додирних тачака са пољопривредним ресурсима и руралним подручјима.

Остваривање визије и стратешког циља развоја пољопривреде и руралног развоја општине Мало Црниће зависи од многобројних фактора, али и улоге различитих субјеката, привредно-политичких структура и органа у систему државне управе. Значајну улогу у имплементацији Стратегије требало би да имају **конкретни економски субјекти као што су мала и средња предузећа и предузетници, породична пољопривредна газдинства, удружења пољопривредника, земљорадничке задруге и кластери**, односно пољопривредни произвођачи који су инвестиционо опредељени да развијају сопствено пољопривредно газдинство и ефикасно користе постојеће економске капацитете, људске ресурсе и природне потенцијале. Међу овим газдинствима, свакако, издвојиће се и она газдинства која ће проширивати развојну делатност заснивањем мањих прерађивачких капацитета, затим улагањем у развој руралног туризма, као и других услуга у руралним подручјима. Посебну улогу у реализацији Стратегије требало би да имају и **инвеститори веће економске снаге**, односно привредна друштва, које би требало

идентификовати и анимирати. Они би могли да улажу у поједине облике примарне пољопривредне производње - ратарство (посебно, семенска и расадничка производња), повртарство и сточарство, затим у прерађивачке капацитете засноване на тој производњи, односно капацитете прехранбене индустрије. Могућност коришћења финансијских средстава из „IPARD II“ програма Републике Србије може дати подршку овим економским субјектима у будућим инвестиционим улагањима, а истовремено може подстаћи удруживање и укрупњавање произвођача кроз формирање нових задруга, малих и средњих предузећа, и сл.

Такође, *програми и активности Министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства Републике Србије и других министарстава и органа у систему државне управе*, представљају значајну подршку у процесу имплементације Стратегије кроз диверсификацију пољопривредне активности, развој инфраструктуре руралних подручја, заштиту животне средине и сл. Изузетно су значајне активности Министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства у контексту обезбеђивања предвидиве и стимулативне подршке развоју руралних подручја, као и институционалног уређења сектора пољопривреде и руралног развоја у складу са Заједничком пољопривредном политиком ЕУ. Наиме, у поступку припрема за чланство у ЕУ, наша земља има обавезу прилагођавања своје политике и законодавства комплексном европском моделу пољопривреде и руралног развоја, и у том контексту, велики број закона и прописа је већ усвојен, мада је њихова ефикасна примена још увек у раној фази. Основ за даља усклађивања биће законодавство ЕУ, уз наставак обуке и усавршавања администрације, предузетника, пољопривредника и свих других актера за имплементацију ове веома захтевне легислативе (Службени гласник РС, број 85/14). Подршку у процесу имплементације Стратегије требало би да пружи *и пољопривредна саветодавна и стручна служба „Пожаревац“, регионална развојна агенција „Браничево-Подунавље“ из Пожареваца, јавна предузећа чији је оснивач Република Србије, друштвено одговорне компаније, организације цивилног друштва, али и научно-истраживачке институције.*

Веома значајну улогу у процесу имплементације Стратегије требало би да има примена *„LIDER“ приступа руралном развоју*, кроз формирање *локалних акционих група и других локалних партнерстава*, везаних за промоцију локалних вредности и производа, унапређење квалитета живота руралног становништва и сл., и подршку *„bottom-up“ развојним иницијативама*, односно иницијативама за развој пољопривреде и руралних подручја које долазе од грађана, удружења, невладиних организација, предузетника, привредника, породичних пољопривредних газдинстава, задруга и других заинтересованих група. Имплементација Стратегије у значајној мери зависиће и од обезбеђене *макроекономске и политичке стабилности у земљи, предвидиве подршке пољопривреди из националног буџета и поштовања владавине права*, како би сви релевантни субјекти у сектору пољопривреде и руралним подручјима могли да остваре стабилан и конкурентан доходак у односу на друге области привреде и/или урбана подручја. За већину мера и активности у домену развоја пољопривреде и руралног развоја потребно је да пољопривредна газдинства, предузетници, задруге и други субјекти, као корисници финансијских средстава, поднесу одговарајући бизнис план или пројекат о економској оправданости, односно одрживости улагања. С тим у вези, на макро, али и микро развојном нивоу неопходно је креирати одговарајући амбијент који ће бити *предвидив* с аспекта ефикасног и рационалног одлучивања, уз минималне ризике, и *стимулативан* за активирање различитих предузетничких иницијатива у области развоја пољопривреде и руралног развоја.

Да би се Стратегија успешно спроводила, лакше идентификовала стратешка развојна опредељења у домену пољопривреде и руралног развоја, поједноставила размена идеја и најбољих примера из праксе, као и обезбедило рационално коришћење постојећих ресурса (физичких, људских и природних), потребно је да **Општинска управа општине Мало Црниће формира компетентно, ауторитивно и саветодавно тело - Савет за евалуацију Стратегије**, које би имало одговорност за праћење ефикасности имплементације Стратегије и употребе расположивих развојних ресурса, односно проверу напретка у реализацији постављеног стратешког циља у Стратегији, што подразумева умрежавање, синергију и координацију различитих учесника у развоју пољопривреде и руралних подручја. С тим у вези, вредело би истаћи да процес евалуације има више функција (Службени гласник РС, број 85/14):

- 1) процена напретка предвиђених активности;
- 2) процена релевантности, ефикасности и одрживости;
- 3) давање инпута за прилагођавање у деловима где је то потребно, како би се обезбедило остваривање циљева;
- 4) анализа разлика између очекиваних и коначних резултата;
- 5) дисеминација остварених резултата широј јавности.

Евалуација Стратегије се реализује праћењем **одговарајућих индикатора (показатеља доприноса)***, који су дати за сваку предложену активност у оквиру **5 приоритетних подручја деловања пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Мало Црниће** (напомена: индикатори су дати у глави V):

- 1) унапређење конкурентности пољопривредне производње и рада удружења пољопривредника (приоритетно подручје А);
- 2) одрживи рурални развој (приоритетно подручје Б);
- 3) диверсификација дохотка пољопривредних произвођача кроз активности прераде пољопривредних производа и друге непољопривредне активности (приоритетно подручје В);
- 4) развој руралне инфраструктуре и унапређење квалитета живота сеоског становништва (приоритетно подручје Г);
- 5) трансфер знања и информација, партнерства и подршка младим пољопривредницима (приоритетно подручје Д).

Праћењем ових индикатора мере се резултати и утицај Стратегије на промене у кључним подручјима деловања пољопривредне политике и политике руралног развоја, а овим процесом се, између осталог, обезбеђује да се на време предузму неопходна прилагођавања услед новонасталих околности. Индикаторима за евалуацију Стратегије требало би да се процењују њене следеће карактеристике: **(а) релевантност** у смислу примерености у задовољавању приоритетних развојних потреба, односно решавању кључних развојних проблема, **(б) ефикасност** у смислу достизања вредности аутпута која превазилази вредност уложених инпута, и **(в) одрживост** у смислу оправданости постојања постављених циљева, решења и активности у дугорочној перспективи и условима деловања различитих ризика и неизвесности (Службени гласник РС, број 85/14). Оцена ефикасности имплементације Стратегије и употребе расположивих развојних ресурса, односно провера напретка у

* Данас постоје обимне листе стандардизованих индикатора за праћење различитих врста интервенција у области пољопривреде и руралног развоја, али су индикатори у многим случајевима врло непрактични и тешко их је обрачунати или установити. Поред тога, често не постоји могућност да се обезбеди неопходна прецизност и динамика извештавања, што овакве индикаторе чини неупотребљивим. Ово је посебно специфично за пољопривреду, где се многе значајне појаве не могу благовремено или са довољно поузданости регистровати (Службени гласник РС, број 85/14).

реализацији постављеног стратешког циља у Стратегији може се сагледати кроз остварена развојна достигнућа у домену повећања пољопривредне производње, диверсификације економске активности, унапређења инфраструктуре, побољшања квалитета животног стандарда становништва у руралним подручјима, заштите животне средине, очувања културно-историјског наслеђа, и сл.

Надзор над процесом евалуације требало би да спроводи одговарајуће тело, односно радна група, коју би формирала Општинска управа општине Мало Црниће, а уз подршку чланова Савета за евалуацију Стратегије и обавезу подношења одговарајућег Извештаја на 2 године. Надзор се заснива на два кључна елемента. То су: **(а) доступност информација** и **(б) систем прикупљања података,** који подразумева креирање одговарајуће системске базе података, као интегралног елемента коначног годишњег извештаја о извршеном надзору. Све информације у вези са системом надзора требало би да буду укључене у посебно формирану базу података, која је наменског карактера.

ЛИТЕРАТУРА

1. Богданов Наталија, Богуновић Александар (2015). *Приручник за програмирање буџетске подршке пољопривреди и руралном развоју у јединицама локалне самоуправе*. Стална конференција градова и општина, Београд;
2. *Виноградарски атлас*, РЗС, 2015. Београд;
3. *Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини општине Мало Црниће за 2017. годину*, Службени гласник Општине Мало Црниће бр. 3/17;
4. *Годишњи програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта у државној својини општине Мало Црниће за 2016. годину*, Службени гласник општине Мало Црниће бр. 8/16;
5. *Градови и општине Србије – Привреда (Мало Црниће)*, СКГО, 2017, Београд, доступно на: <http://skgo.org/municipalities/78/privreda>
6. *Енергетски биланс Републике Србије за 2017. годину*, Службени гласник РС бр.110/16).
7. Живков Горан и сарадници (2013): *Додати вредност производима*, доступно на: <http://www.eastagri.org/docs/group/314/Background%20Paper%20SRB.pdf>
8. *Закон о ефикасном коришћењу енергије*, Службени гласник РС, бр. 25/13;
9. *Закон о јавним путевима*, Службени гласник Републике Србије, бр. 101/05, 123/07, 101/11, 93/12 и 104/13;
10. *Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју*, Службени гласник РС, број 10/13, 142/14, 103/15 и 101/16;
11. *Закон о пољопривреди и руралном развоју*, Сл. гласник РС, бр. 41/2009, 10/2013 – др. закон и 101/2016;
12. *Закон о удружењима*- др. закони Службени гласник РС, број 51/09 и 99/11;
13. *Извештај о спровођењу мера пољопривредне политике и политике руралног развоја за општину Мало Црниће за 2015. и 2016. годину*, Општина Мало Црниће;
14. *Интервју са директором ЗЗ „Куљанска“*, Кула, , интерни материјал ИЕП, новембар 2017, Београд;
15. *Интервју са председником удружења „Асоцијација за развој општине Мало Црниће“*, Црљенац, новембар 2017, интерни материјал ИЕП, Београд;
16. *Интервју са председником удружења пољопривредних произвођача "Стиг и Млава"*, Мало Црниће, новембар 2017, интерни материјал ИЕП, Београд;
17. *Информатор о раду органа општине Мало Црниће за 2010. годину*, Скупштина општине Мало Црниће;
18. *ИПАРД програм за Републику Србију 2014-2020*, Службени гласник РС број 84/17;
19. *Канцеларија за сарадњу са цивиним друштвом*, доступно на: <http://civilnodrustvo.gov.rs/info-servis/civilno-drustvo/civilno-drustvo.367.html>
20. Локални акциони план „Млади за бољу будућност 2014-2017 – заједно можемо више“, Општина Мало Црниће, септембар 2014 године, доступно на: <http://media.opstinamalocrnice.org/2014/09/%D0%9B%D0%9E%D0%9A%D0%90%D0%9B%D0%9D%D0%98-%D0%90%D0%9A%D0%A6%D0%98%D0%9E%D0%9D%D0%98-%D0%9F%D0%9B%D0%90%D0%9D-2014.1.pdf>
21. *Локални план управљања отпадом Општине Мало Црниће за период 2010-2020. године*, Скупштина општине Мало Црниће, 2010;

22. Љубиша Б. Васиљевић (2014): *Експлоатација и значај термалних извора у римском периоду на територији Србије*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Београд;
23. *Макроекономска кретања у Србији*, НБС, 2017, Београд, доступно на: https://www.nbs.rs/internet/latinica/18/18_3/prezentacija_invest.pdf,
24. *Мастер план туристичке дестинације Стиг - Кучајске планине - Бељаница*, Научно истраживачки центар НИЦЕФ, Економски факултет, 2007, стр. 323, Београд;
25. *Месечни статистички билтен - Незапосленост и запошљавање у Републици Србији*, бр. 158, НЗС, октобар 2015, Београд, 2015, доступно на: http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/4/4618_bilten_nsz_10_2015_-_broj_158.pdf
26. *Месечни статистички билтен - Незапосленост и запошљавање у Републици Србији*, бр. 182, НЗС, октобар 2017, Београд, 2017, доступно на: http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/8/8886_bilten_nsz_10_2017_-_broj_182.pdf
27. *Наративни извештај о раду Центра за социјални рад Мало Црниће за 2016.* доступно на: <http://csrnc.org.rs/wp-content/uploads/2017/03/Izvestaj-o-rad-u-za-2016-narativni.pdf>
28. *Национални програм за прихватање правних тековина ЕУ*, Канцеларија за европске интеграције, новембар 2016;
29. *Одлука о буџету општине Мало Црниће за 2017. годину*, Службени гласник општине Мало Црниће, бр. 17/2016;
30. *Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Мало Црниће за 2017. годину*, Службени гласник општине Мало Црниће, бр. 5/2017;
31. *Општине и региони у Републици Србији 2011- 2016*, РЗС, Београд;
32. *План генералне регулације насеља Мало Црниће-документационо аналитичка основа*, Архитектонски факултет Београд, Истраживачко пословни центар, 2014. година, доступно на: http://media.opstinamalocnice.org/2014/11/02-PGR_Malo-Crnice_dokumentaciona-osnova_optimize.pdf
33. *Подаци о броју регистрованих пољопривредних газдинстава*, интерни подаци Управе за аграрна плаћања, стање на дан 09.11.2017. године;
34. *Подаци Општинске управе општине Мало Црниће, интерни документ ИЕП, Београд;*
35. *Подаци ПССС Пожаревац, интерни документ ИЕП, Београд;*
36. *Попис пољопривреде 2012, подгрупа земљиште*, доступно на: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>
37. *Попис пољопривреде 2012*, Пољопривреда у Републици Србији. Књига I и II, РЗС 2013;
38. *Попис пољопривреде 2012, Пописни резултати (ниво насеља)*, РЗС, доступно на: http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221
39. *Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији*, Становништво, школска спрема, писменост и компјутерска писменост, РЗС, 2013, Београд;
40. *Попис становништва, домаћинстава и станова у Србији у 2011. години*, књиге 2, 3 и 20, РЗС, 2012, Београд;
41. *Правилник о обрасцу и садржини Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја*, Службени гласник РС, број 24/15; 111/15 и 110/16;
42. *Правилник о одређивању подручја са отежаним условима рада у пољопривреди* Службени гласник РС, бр. 39/16;
43. *Први акциони план за енергетску ефикасност Републике Србије за период од 2010. до 2012. године*, Министарство рударства и енергетике Републике Србије, Београд,

- доступно на: [www.mre.gov.rs/doc/efikasnost-izvori/Prvi akcioni plan za energetsku efikasnost.pdf?uri=CELEX:32009L0028](http://www.mre.gov.rs/doc/efikasnost-izvori/Prvi_akcioni_plan_za_energetsku_efikasnost.pdf?uri=CELEX:32009L0028)
44. Приручник за примену LEADER приступа за развој руралних заједница, Регионална развојна агенција „Браничево-Подунавље“, фебруар 2017;
 45. Програм мера и подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Мало Црниће у 2015. години, општина Мало Црниће, 2015;
 46. Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Мало Црниће за 2017. годину, Општина Мало Црниће, 2017;
 47. Просторни план општине Мало Црниће, ЈУГИНУС, АД, Београд, 2010, доступно на: <http://media.opstinamalocrnice.org/2011/02/PPO-Malo-Crnice.pdf>
 48. Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Council Regulation (EC) No 1698/2005;
 49. Регионална стратегија руралног развоја за Браничево-Подунавље 2016-2020, РРА Браничево- Подунавље, Пожаревац, 2016;
 50. Регионални план управљања отпадом за Браничевски отпад: град Пожаревац и општине Велико Градиште, Голубац, Мало Црниће, Кучево, Жабари, Петровац на Млави и Жагубица, Друштво за инжењеринг, услуге и посредовање ENVI TESH, Институт „Кирило Савић“ Београд, 2012;
 51. Регистар откупљивача и откупних места где се врши откуп пољопривредних производа и домаћих животиња од пољопривредних произвођача за 2017. годину, доступно на: <http://mtt.gov.rs/download/Registar20170915.pdf>
 52. Спасовски, М., Шантић, Д., Радвановић, О. (2012): *Историјске етапе у транзицији природног обнављања становништва Србије*, Гласник српског географског друштва, вол. 92, бр. 2, стр. 23-60;
 53. Стратегија одрживог развоја општине Мало Црниће 2015-2020, Општина Мало Црниће, 2014, доступно на: <http://media.opstinamalocrnice.org/2014/12/Nova-Strategija.pdf>
 54. Стратегија пољопривреде и руралног развоја Србије 2014-2020; Службени гласник РС, бр. 85/14;
 55. Стратегија развоја пољопривреде и руралног развоја града Смедерева за период 2015-2020. година, Институт за економику пољопривреде, Београд, 2016;
 56. Стратегија развоја социјалне политике општине Мало Црниће 2008-2013, Општина Мало Црниће, 2008, доступно на: <http://strategije.skgo.org/upload/SSZ.pdf>
 57. Студија наводњавања пољопривредног земљишта у приобаљу реке Млаве на територији Општине Мало Црниће, ИНТЕР (Услужна радња за инжењеринг и надзор), Пожаревац, 2014;
 58. Студија о достигнућима и перспективама на путу ка зеленој економији и одрживом расту у Србији. Национални извештај за Светску конференцију о одрживом развоју „Рио+20“, УНДП/УНЕП, Рио де Жанеиро, 20–22. јун 2012;
 59. Туристичка организација Мало Црниће, интернет презентација, доступно на: <http://toomc.org/>
 60. Уредба о структури, методологији израде, начину усклађивања развојних докумената, начину спровођења јавне расправе, као и начину и роковима излагања на јавни увид развојних докумената регионалног развоја; Службени гласник РС, број 15/11;
 61. Уредба о категоризацији државних путева, Службени гласник РС, бр. 105/13 и 119/13;
 62. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2015. години, Службени гласник РС, бр. 19/15;

63. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2016. години, Сл. гласник РС, број 8/16;
64. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. години, Службени гласник РС, бр. 8/2017, 67/2017;
65. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2018. години, Службени гласник РС, број 18/2018;
66. Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2014. годину, Службени гласник РС, бр. 104/14;
67. Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2014. годину Службени гласник РС, бр. 104/14;
68. Уредба о утврђивању регионалног просторног плана за подручје Подунавског и Браничевског управног округа, Службени гласник РС бр. 8/15;

Интернет извори:

69. <http://opstinamalocrnice.rs/skola-za-poljoprivrednike/>, датум приступа: 16.11.2017.
70. <http://opstinamalocrnice.rs/veliko-selo-19-5-2014/>, датум приступа: 11.11.2017.
71. <http://osdjurajaksictoponica.nasaskola.rs/strana/36/O-nama/>, датум приступа: 21.11.2017.
72. <http://osmilisavnikolic.nasaskola.rs/strana/82/O-mkoli/>, датум приступа: 21.11.2017.
73. <http://toomc.org/kreni-kolo-da-krenemo/>, датум приступа: 21.11.2017.
74. <http://www.bsmmc.rs/sample-page/istorijat/>, датум приступа: 21.11.2017.
75. <http://www.dzmcnice.rs/onama.htm>, датум приступа: 21.11.2017.
76. <http://www.ekolss.com/LU/bozevac.htm>
77. http://www.ekolss.com/LU/malo_crnice.htm датум приступа: 11.11.2017.
78. http://www.hidmet.gov.rs/ciril/hidrologija/povrsinske/hrs_pozarevac.php, датум приступа: 17.11.2017.
79. http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Malo%20Crnice_E_URSRB002002002009.pdf датум приступа: 05.12.2017.